

ELS
LLAUDES DE XÀTIVA
HISTÒRIA D'UN LLINATGE

MUSEU DE L'ALMODÍ. XÀTIVA.

DE JUNY A NOVEMBRE DE 2008

ELS LLAUDES DE XÀTIVA
HISTÒRIA D'UN LLINATGE

ELS LLAUDES DE XÀTIVA

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Excm. Ajuntament de Xàtiva
Regidoria de Cultura
Museu de l'Almodí · Arxiu Municipal

Museu de l'Almodí. Xàtiva.
Del 20 de juny al 2 de novembre de 2008

EDITA

*Ajuntament de Xàtiva. Regidoria de Cultura
Museu de l'Almodí. Arxiu Municipal*

CATÀLEG

COORDINADOR

*Mariano González Baldoví. Director del Museu de l'Almodí
Isaïes Blesa Duet. Director de l'Arxiu Municipal de Xàtiva*

AJUDANT DE COORDINACIÓ

José Rafael Mira Piqueres

AUTORS DELS TEXTOS

*Mariano González Baldoví
Isaïes Blesa Duet*

AUTORS DE LES FITXES CATALOGRÀFIQUES

*Mariano González Baldoví. MGB
Isaïes Blesa Duet. IBD
José Rafael Mira Piqueres. Llicenciat en Història de l'Art. JRMP
María José Prieto Pedregal. Restauradora. MJPP
Rogelio Martínez Alemany. Restaurador. RMA*

FOTOGRAFIES

*Arxiu Fotogràfic del Museu de l'Almodí
Arxiu Municipal de Xàtiva
Mateo Gamón
María José Prieto Pedregal
Rogelio Martínez Alemany
Ricardo Sicluna Lletget
J.M. Calabuig
Mariano González Baldoví*

DISSENY I MAQUETACIÓ

Imagina Disseny Gràfic

FOTOMECÀNICA I IMPRESSIÓ

Matéu Impressors, s.l.

© de les imatges, l'Excm. Ajuntament de Xàtiva

© dels textos, els autors

DIPÒSIT LEGAL:

ISBN:

978-84-88091-48-2

EXPOSICIÓ

COMISSARI

*Secció d'obres d'art. Mariano González Baldoví, director del Museu de l'Almodí de Xàtiva
Secció documental. Isaïes Blesa Duet, director de l'Arxiu Municipal de Xàtiva*

COL-LABORADOR

José Rafael Mira Piqueres. Llicenciat en Història de l'Art

ADMINISTRACIÓ

*Francisco Marchirant Català, administratiu del Museu de l'Almodí de Xàtiva
Laura Osma Vidal, administrativa de l'Àrea de Cultura de l'Ajuntament de Xàtiva*

MUNTATGE

Imagina

PROCEDÈNCIA DE LES PECES

*Museu de l'Almodí de Xàtiva
Arxiu Municipal de Xàtiva
Fundació Bancaixa. València
D. Rafael Gisbert. Alcoi
Dª Inés Castro López-Roberts. Madrid
Fundació Rafaela Louise Llaudes. València
Col·lecció particular. Xàtiva
Ricardo Gil Llaudes i família. Canals*

Des de la regidoria de Cultura de l'Excm. Ajuntament de Xàtiva es continua amb el treball de promoció i consolidació dels distints espais culturals del municipi. En aquesta categoria hem d'incloure els dos departaments que han coordinat el muntatge de l'exposició a que fa referència el present catàleg, el Museu de l'Almodí i l'Arxiu Municipal.

La promoció i consolidació a que al·ludim passa, necessàriament, per la comprensió del paper que juguen museus, arxius i, també, biblioteques en una societat moderna. No es tracta d'espais on s'acumulen els objectes artístics, els documents o els llibres, sense cap sistematització. Són espais vius, relacionats amb la societat que els rodeja, i que retraten i la mostren amb vocació pedagògica i de formació. I, en el cas dels arxius, hi ha que afegir la garantia de drets i deures de la pròpia administració i dels ciutadans.

És a dir, quan s'organitza una exposició com la dels Llaudes, no s'hi mostren un cúmul d'objectes o documents. S'està investigant, s'està sistematitzant unes petjades que deixaren els nostres avantpassats xativencs i, a través del seu estudi, poder entendre eixos objectes i documents per a que els ciutadans s'informen, d'una manera raonablement objectiva, de com ha arribat a ser la nostra societat actual. Perquè informar –això fan els museus, arxius i biblioteques– és, sobretot, FORMAR. I un ciutadà amb formació manté un esperit crític i de comprensió de la realitat social que l'envolta. Quan s'inverteix en museus, arxius i biblioteques, també s'inverteix en futur, encara que sembla una contradicció. I no ho és perquè es segueix el principi dels clàssics: progressar conservant, conservar progressant. Apart de ser tot això que s'ha dit, també és un valor afegit necessari per a un municipi que pretèn ser la ciutat històrica valenciana per antonomàssia, amb tots els efectes econòmics que això comporta.

En resum, els espais culturals que dalt citavem, museu i arxiu, són els que han organitzat l'exposició al voltant d'una família que va viure en una època concreta de l'Espanya Moderna i Contemporània. Els seus responsables, amb el seu treball, ens han aproximat a un temps, passat, sí, però que amb el seu estudi, amb la seua interpretació, ens dona llum sobre com és, o com no déu ser, la nostra societat actual.

MARÍA JOSÉ PLA CASANOVA
Regidora de Cultura

Agraïments

Qui haja treballat en la producció d'una exposició sap que no és una tasca lleugera que es pugui fer en tres setmanes. Cal donar forma a la idea i buscar com poder dur-la endavant, per a la qual cosa hi ha que fer dotzenes de gestions i comptar amb l'ajuda de moltes persones.

Potser la primera ajuda és la que ve del responsable polític que creu en el projecte i et dona carta quasi blanca, i que té la comprensió i la paciència per deixar treballar a un ritme ininterromput, però sense terminis inamovibles. Gràcies, doncs a la Srª Regidora –Delegada del Museu, Dª Maria José Pla Casanova.

Durant el temps de preparació es fan moltíssimes gestions, comprovacions, telefonades i consultes; de vegades emprem una vesprada sencera per confirmar una sola data, un nom, un detall, una cita bibliogràfica, molestant i demanant favors a altres persones que sempre responen amb generositat. A risc d'oblidar-nos d'algú, a qui per endavant demanem disculpes, volem deixar constància de la col·laboració que hem trobat, com sempre, en el professor D. Vicent Pons Alòs que tantes portes ens ha obert, i sense l'ajuda del qual no hauríem pogut accedir als fons de la Fundació Rafaela Louise Llaudes. Gràcies també a la paciència i ajuda de l'Arxiver de la Col·legiata, D. Josep Ignasi Pérez, a l'igual com a la documentalista del Museu Tèxtil de Terrassa, Srª Silvia Saladrigas, el dictamen de la qual ha estat decisiu a l'hora d'identificar els personatges dels retrats, tasca que semblava impossible. I el nostre reconeixement a la Drª Carmen López León, per examinar els retrats, en especial el femení, des d'un inusual punt de vista mèdic.

No podem deixar d'expressar el nostre reconeixement al Sr. Francesc Torres, director de l'Arxiu del Regne de València que ens oferí les solucions adequades, així com a l'eficax i eficient ajuda del senyor Eduardo Sánchez, Arxiver Municipal de Lorca, encara que finalment no trobàrem el que buscàvem; a la Productora de Cine Indigo Media i a l'antiquari d'Alcoi Sr. Ramón Gisbert. I gràcies a la Fundació Bancaixa i a tots els prestadors d'obres, sense les quals no seria possible la mostra. Finalment, el nostre reconeixement a les persones que ens han facilitat informació valuosa o fotografies, com el Sr. Alfons Vila Moreno, cronista de Canals, el Sr. Ricardo Llaudes Gil de Canals, i el Sr. Ricardo Sicluna.

Malauradament, no hem comptat amb el vist i plau de l'empresa de Madrid actual propietària de la Casa Llaudes, de manera que algunes fotografies no han pogut tenir la qualitat que hauria donat un fotògraf professional.

Xàtiva, maig de 2008

Sumari

Introducció	17
<i>MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ</i>	
1. Un arxiu familiar: escriptures, testaments i rendes patrimonials. L'arxiu dels Llaudes	19
<i>ISAÏES BLESÀ DUET</i>	
1.1. Què és un arxiu familiar?	21
1.2. El camí legislatiu per a la regulació dels arxius familiars.	22
1.3. Estructura d'un arxiu familiar.	28
1.4. La part de l'arxiu dels Llaudes que ha arribat a Xàtiva.	28
1.5. La salvaguarda de l'arxiu durant la guerra civil	37
2. Història d'un llinatge	39
<i>MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ</i>	
2.1. Genealogia de la família.	41
2.1.1. Els primers Llaudes	41
2.1.2. Els Llaudes - Martínez	43
2.1.3. Els Llaudes Martínez - Ambel	43
2.1.4. Els Llaudes Martínez-Fitó	44
2.2. Els Llaudes-Sanchis. L'aliança amb els Gosalbo	46
2.2.1. Els Gosalbo-Llaudes	48
2.2.2. Els Llaudes Bordera- Gosalbo Llàzer	49
2.2.3. Els Llaudes Sanchis-gosalbo Llàzer	51
2.3. Els Llaudes-Moxica. La rama de Canals	51
3. L'èxit del llinatge	55
<i>MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ</i>	
3.1. La Casa Tàrrrega	57
3.2. José Juan Llaudes Gosalbo i José Ramón Llaudes Agramunt	59
3.3. Vicente Llaudes Gosalbo i els seus descendents	63
4. Nobles i regidors en la ciutat de San Felipe	69
<i>ISAÏES BLESÀ DUET</i>	
4.1. La Xàtiva del Set-Cents i del Huit-Cents: un resum general.	71
<i>La Guerra de Successió.</i>	71

<i>El reformisme borbònic.</i>	73
<i>La crisi de l'Antic Règim.</i>	74
4.2. Els Llaudes i la ciutat de Xàtiva: nobles i regidors.	74
4.3. Patrimoni immoble i rústic. Cases i terres.	82
5. Els senyors d'Estubeny	91
<i>MARIANO GONZÁLEZ BALDOVI</i>	
5.1. Els Ferriol	93
5.2. Els Agulló i els Miquel	95
6. La casa de la Corretgeria Ampla	99
<i>MARIANO GONZÁLEZ BALDOVI</i>	
6.1. El tortuós procés de la compra de la casa per Vicente Llaudes	102
6.2. La casa dels Llaudes Pascual	106
6.3. El tresor de la família. Els objectes sumptuaris	110
6.3.1. Mobles	111
6.3.2. Pintura	111
6.3.3. Roba	114
6.3.4. Plata	114
7. Conclusions	115
<i>ISAÏES BLESÀ DUET</i>	
8. Apèndix documental	119
9. Catàleg	127
Llit de les àguiles	129
Consola de l'àguila	132
Carta de l'Alcaldia de València a D. Rafael Llaudes demanant-li el préstec d'un llit	134
Retrat de D. José Llaudes Gosálbo	136
Retrat de D ^a Teresa Agramunt Pàrraga	138
<i>Identificació dels personatges</i>	140
<i>Proceso de restauración de los retratos de D. José Juan Llaudes Gosálbo y Dª Teresa Agramunt Párraga</i>	142
Retrat de D ^a Úrsula Llaudes Montón	146
Flora o la alegoria de la primavera	150
Esquines, orador grec	154
Escut dels Tàrraga	157
Pati de la casa Llaudes	160
Mapa dels regnes de València i Múrcia. 1762	163
Balança del plater Antonio Gosálbo Llàzer	166
Bol de pisa blava	168
Al·legoria de la Cibeles	170

Cuentas presentadas por Dn. José María LLaudes como curador de su sobrino Dn. Rafael María LLaudes. Años 1835-1848	173
Ilustre casa Llaudes. Título de propiedad de fincas en el término de la Baronía de Barcheta. Valencia	176
Título de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término del Lugar del Genovés. Valencia	178
Ilustre casa Llaudes. Título de propiedad de fincas en el término del Lugar de Rotglà. Valencia	180
Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Dña. Vicenta Maria Pascual y Chafer. Año 1834	182
Hijuela formada a la Ilustrísima Sra. Dña. María Luis Hompanera y Macuso en las operaciones sucesorias de su esposo el Ilms. Sr. Don José de Guardamino y Llaudes	184
Testimonio de Hijuela a favor de Don Peregrín Gosalbo Llaudes, en su representación Don Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas en la división de bienes de D. Tomás Gosalbo Llaudes	186
Testimonio de Hijuela a favor de Don Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas y otros en la división de bienes de D ^a . Rosario Gosalbo Llaudes	188
Libro Cobratorio de la contribución de un Equiva[lente], qual el de 1811, con destino a pan y prest p[ara] la Tropa en el 1814, según la orden superior, cuya cobranza es a cargo de Josef Reig, Deposit[ario].	190

Introducció

MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ

En agost de 2007 es va vendre un dels dos palaus que quedaven a Xàtiva habitats per descendents de les famílies originàries, el conegut com *Casa Guardamino*, pel cognom del darrer propietari. Prèviament es va buidar de mobles i d'objectes sumptuaris, repetint una situació viscuda moltes vegades des que en 1835 els nobles perderen els seus privilegis i, a poc a poc, anaren venent les terres i cases que tenien en una ciutat en decadència a la que ja res els lligava. València i Madrid, entre altres, van ser els nous escenaris on s'establiren definitivament. El patrimoni artístic moble, el documental i el bibliogràfic propietat de dites famílies es va dispersar, empobrint i mutilant la història d'una ciutat ja molt castigada. El patrimoni immobiliari que quedà, els palaus que conformaren una manera de viure, que adoptaren solucions originals, imperceptibles variacions locals, i que eren l'esquelet del decurs urbà, anaren degradant-se i caient a terra per la incúria del temps i la ignorància o l'avarícia dels homes, com va passar amb el Palau dels Agulló, en el nº 2 del carrer Montcada, el 1969, o amb el dels Borrell, front a l'antic Ajuntament, en la plaça de Sant Agustí, enfonsat la matinada del 17 al 18 de març passat,¹ o van ser enderrocats sense miraments a partir dels anys seixanta per raons econòmiques i especulatives, com el front de palaus de darrere l'absis de la Seu, el

palau dels Bellví, barons de Benisuera, el dels Pròxita i el dels Tàrrega, tots tres al carrer de Montcada, per citar-ne alguns.

Altres han estat venuts fa poc per fer-ne dins pisos i apartaments amb un suposat *pedigree*, però a costa de deixar dels palaus només la corfa, la façana, i fins i tot batejant-los de nou amb innecessaris noms pomposos, depredadors de la història de la ciutat. Així ha passat en poc més d'un any amb la Casa del cardenal Cebrià del carrer Sant Jacint Castañeda, amb la de l'Alferes Major, també del llinatge Cebrià, en la Corretgeria nº 9, amb la coneguda com Casa de D. José Parra en la plaça de l'Arquebisbe Mayoral, i ara es repetirà amb la de Guardamino, que de nom més encertat hauria de dir-se Casa dels Ferriol, del Senyor d'Estubeny o dels Llaudes.

Pel que fa als elements mobles d'entitat artística que hi havia a la casa, de ben pocs podríem dir que són els originals, és a dir, que hagueren estat de sempre en l'edifici, perquè la venda de les residències que la família tingué a Madrid i a València, i les herències anaren deixant pel camí objectes que trobem descrits als inventaris, mentre que a l'interior de la casa de Xàtiva hem conegut altres que no figuren enumerats en cap partició de béns, potser procedents d'altres edificis o adquirits amb posterioritat.

El ben cert és que casa, mobles, quadres i ornamentació formaven un conjunt harmònic

¹ No serà d'estranyar que la següent solsidea d'un edifici notable en Xàtiva siga la d'un dels palaus del llinatge Sanç, en la plaça del Mercat, més conegut com l'Hostal del Peix, que es troba en un estat crític.

que, amb totes les concessions que es vullga, acostaven l'espectador a una època passada i li permetien imaginar com seria l'esplendor de l'aristocràcia xativina.²

L'any 2002 l'Ajuntament de Xàtiva, amb l'ajuda de Bancaixa, va arribar a temps de fer-se amb un llit d'estil imperi d'excel·lent factura procedent de dit palau, que està exposat permanentment al Museu de l'Almodí. I enguany ha adquirit en subhasta dos retrats a l'oli. Posteriorment, després de buidar i vendre l'edifici, va poder comprar cinc dels llibres, enquadernats en pergamí, que contenien documents de Xàtiva i d'alguns dels llocs dels voltants on els Llaudes tenien cases i terres, als que cal afegir altre procedent del mateix conjunt, titolat *"Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosálbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Años 1834"*, així com dos testaments dels Llaudes, un i altres donats per un particular.

Amb els objectes i els documents hem volgut formar una mostra que parla del palau, dels seus propietaris al llarg del temps, però en especial de la darrera família que l'ha habitat, de la bellesa que ha fugit, i que vol guardar memòria del que hem conegut i no veuran ja generacions futures. La Casa d'Estubeny i la família Llaudes exemplifiquen a la perfecció la trajectòria que han seguit molts altres palaus i els mecanismes econòmics que van fer possible que uns llinatges sorgits del no res, feren història un dia i desaparegueren quan els nous temps els van baixar de l'escenari.

És com el registre de la nostra memòria, del que hem sigut i no vindran altres a estudiar-ho, i encara que així fos, mai partirien amb l'avantatge que tenim per moure'ns al nostre medi, per "jugar en casa". És poder anar d'allò particular a allò general i viceversa com en una equació unida per un igual. Per sort, la nostra

ciutat i els seus naturals han estat presents i participat en tots els grans esdeveniments valencians, i en molts que tingueren lloc en altres escenaris geogràfics espanyols, europeus o de més enllà de la mar. Per això podem detindre-nos unes vegades en allò quotidià, com fa amb gran mestria l'escola historiogràfica anglosaxona, o eixir a la recerca de les grans fites. Però pensem que les segones s'entenen millor si coneixem bé l'aspecte humà, els condicionants casuais que tan sovint juguen un paper decisiu.

El Museu de l'Almodí, tant com l'Arxiu Municipal, aconsegueixen així unes de les finalitats més importants que els encomanen les lleis i la societat: conservar el nostre patrimoni cultural, estudiar-lo i donar-li difusió. Amb la producció d'una mostra i d'un estudi a partir de les seues col·leccions no fan sinó triar de tots els objectes i documents, aquells que, enfilats un al costat de l'altre, assoleixen un discurs coherent per explicar allò que es volia, com les peces d'un trencaclosques que després d'ordenades representen una escena identificable.

Mai podran reconstruir o recrear tota la realitat perquè els testimonis que ens han arribat són sempre incomplets, una mínima part, perquè la conducta humana està subjecta, per definició, a múltiples paràmetres molts dels quals són íntims i invisibles que mai deixen una petjada material, i perquè l'historiador no pot desprendre's de les seues limitacions. La Història, tot i tractant-la amb metodologia científica, no és ni pretén ser una ciència exacta, sinó humana, i per això mateix, susceptible de diferents interpretacions.

D'igual manera que en aquesta ocasió hem acostat la lupa per veure amb més nitidesa una casa i un llinatge, demà es pot acostar a altres objectes, successos, paraules i persones, estretint els vincles del Museu i de l'Arxiu amb el territori i els habitants, dipositaris d'una herència que paga la pena conèixer i conservar.

² No per casualitat el pati, el dormitori i els salons van ser triats fa dos anys per filmar nombroses escenes de la pel·lícula *Arroz y tartana*, basada en la novel·la de Blasco Ibáñez

Un arxiu familiar: escriptures, testaments i rendes patrimonials. L'arxiu dels Llaudes

ISAÏES BLESÀ DUET

Santa Anna i la Llosa de Ranes.
Detall del retrat eqüestre d'Úrsula Llaudes

1.1. QUÈ ÉS UN ARXIU FAMILIAR?

Els arxius es conformen al llarg dels temps com conseqüència de les activitats de les institucions, majoritàriament, però també de les persones i famílies. El cas que ens ocupa s'hi correspon a la segona tipologia.

L'arxiu de la família Llaudes, vinculada a Xàtiva durant molts anys, forma part de la història de la ciutat, en tant en quant abarca un arc temporal significatiu i, a més, toca uns esdeveniments crucials en la configuració de l'Espanya moderna, la que comença a construir-se en el segle XIX, després de la caiguda de l'Antic Règim.

Els documents que comptem de l'arxiu dels Llaudes són fragmentaris. Són cinc llibres que va adquirir l'excm. Ajuntament de Xàtiva que s'hi posaren en venda dels molts que conformen la totalitat de l'arxiu, més un altre llibre i dos "testimonios de Hijuelas". Per tant, no disposem de l'arxiu sencer, però els llibres que tenim, referits a l'administració dels béns de la família, ens ajudaran a entendre l'època en la que viviren algunes generacions de Llaudes. Més endavant analitzarem a fons la història singular de l'arxiu dels Llaudes. Ara

intentarem analitzar com es conformen els arxius de particulars.

Dins l'arxivística, el que més s'ha estudiat han estat els arxius nobiliaris de famílies aristocràtiques, com ara el dels Medina-Sidonia, la propietària del qual, Luisa Isabel Fernández de Toledo, va morir fa poc. O el de la Casa d'Osuna. També s'han estudiat altres arxius de famílies no tan prominents, però igualment importants per als estudis polítics, socials i econòmics, o prosopogràfics.

En realitat, l'arxiu de la família Llaudes no és un arxiu nobiliari, propiament dit, per tal com no pertanyeren a la noblesa titulada. I ací hi ha que introduir una reflexió conceptual en quant la denominació d'aquest tipus d'arxius. Les denominacions i conceptes varien. Existeix certa indefinició en alguns d'ells. Es parla d'"arxiu familiar"; "arxiu privat"; "arxiu patrimonial"; "arxiu personal". Algunes propostes junten dos dels adjectius, per a formar un "arxiu familiar patrimonial". La bibliografia, sense ser extensa, és prou ampla¹, i en ella s'hi utilitzen diversos definicions. Sembla prou encertada la línia

¹ AGUINAGALDE, F. de Borja, *Los archivos privados familiares*. Madrid, Instituto Salazar y Castro CSIC, 1985; Id. *Archivo de familia. Materiales para un manual*, S.I., IRARGI Centro de Patrimonio Documental de Euskadi, 1991; ADROER, M. Àngels i P. GIFRE, "arxius patrimonials. Propostes de treball", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. 21 (1988), pp. 267-281; GALLEGÓ, O., *Manual de archivos familiares*, Madrid, ANABAD, 1993; GIFRE, P. et al. *Els arxius patrimonials*, Girona, CCG Edicions et al., 2002; GUZMAN, M.C. "Los archivos privados en el Archivo Histórico Nacional", dins ANABAD, XLVI, núm. 1, Madrid, 1996; SETON, R.T. *Conservación y administración de los archivos privados: un estudio RAMP*. París, UNESCO, 1984

d'Olga Gallego, en la seua obra *Manual de archivos familiares*. Hi ha un ample consens en parlar d'arxius familiars com concepte que engloba com terme genèric eixe tipus d'arxius: els generats per les activitats d'una persona al llarg de la seua vida o pels distints components de la família a través de generacions. Per a eixa família o famílies, conservar eixa documentació respon, òbviament a una motivació molt clara: permetre una bona administració dels patrimonis, que redundarà en la millor gestió dels interessos econòmics i jurídics, en especial, l'acreditació de drets i propietats. Amb el temps, aquestos arxius han adquirit condició d'arxius històrics, amb una importància que va més enllà dels interessos de la pròpia família, el coneixement del qual, des d'un punt de vista científic, aporta una informació d'elevat interès per a la investigació històrica.

Com apunta l'autora citada, l'estudi d'un arxiu de tipus familiar, excepció feta de que arribe prou complet², és complexa per tal com la norma és que estiguen dispersos o s'hi conserven escasos documents. Com analitzarem més endavant, el cas de la família Llaudes ens donarà llum sobre el problema de la dispersió d'arxius familiars. No obstant, per entendre les característiques d'un arxiu familiar, hi ha que procedir a la seua classificació; classificació que sol ser complexa per tal com, a diferència de la documentació procedent d'una institució, orgànicament ben estructurada, aquesta és molt variada i classificada amb poc rigor arxivístic.

Els arxius familiars deurien ser nombrosos, però, lamentablement, no és aixina. La norma ha estat que les famílies, per herències, mobilitat, separacions, etc. no han mantingut units els seus arxius. L'exemple dels he-

reus dels Llaudes és meridià. En el millor dels casos, hi ha dispersió. En el pitjor, el que ha ocorregut ha estat la pèrdua o destrucció de l'arxiu. Per tant, deuria ser una prioritat per a les administracions, en quant s'hi presentara l'oportunitat, el poder recuperar aquells arxius familiars o d'individus que estigueren relacionats amb la història de la ciutat o de l'àmbit geogràfic corresponent. Perquè? perquè aquest tipus d'arxius són de gran interès no sols per a la família que els ha creat, i per a la comunitat o ciutat corresponents, sinó també per al patrimoni documental valencià i, per tant, deuria integrar-se dins el sistema arxivístic valencià, be com arxiu amb entitat pròpia o dins una institució que garantitze la seua custòdia, conservació i posta a disposició d'investigadors i estudiosos.

1.2. EL CAMÍ LEGISLATIU PER A LA REGULACIÓ DELS ARXIS FAMILIARS.

La legislació és sempre l'instrument jurídic que pot defensar, en el cas dels arxius, l'acció de particulars i institucions sensibles a la recuperació d'arxius. A pesar de que la característica de les lleis sol ser la seua generalització, que provoca no poques vaguetats i imprecisions, sempre és un primer pas per a aconseguir una certa garantia a l'hora d'exigir la preservació dels documents. Normalment, hi ha que esperar a la redacció d'aquelles disposicions que desenrotllen la norma general, com decrets o reglaments o altres disposicions que baixen al detall, necessari per a poder abordar amb garanties les distintes casuístiques que s'hi donen en quant al patrimoni documental.

No és negligible fer, més que siga de manera succincta, un recorregut per la legislació

² Eixe és el cas de vàrios Fons Incorporats de l'arxiu municipal de Xàtiva que, be per donació, adquisició o recuperació, ens han arribat prou complets i han pogut ser ben estudiats, per a classificar-los i organitzar-los: el *Fons Sarthou* i del *Cercle d'Obrers Catòlics* (donació); el *Fons José López Sellés* (adquisició) o el *Fons del Patronat de la Plaça de Toros*, el *Fons del Rius dels Sants* i el *Fons de la Germandat de Llauredors i Ramaders* o *Cambrà Agrària* (recuperació).

Llibres de l'Arxiu Llaudes.

espanyola que ha fet i fa referència als arxius familiars. Segons la mateixa autora citada, pot situar en l'any 1901 l'inici de la normativa, que plasma ja una preocupació de temps anterior, per tal de fer alguna cosa pels arxius familiars o privats. És amb el Reial Decret de 22 de novembre de 1901 i replega ja determinades normes relatives a l'acceptació de documentació privada, així com la seua retirada pels propietaris. Era la primera vegada que s'obria els arxius públics perquè recolliren documentació privada de valor històric.

No hi ha legislació relacionada amb els arxius en la dècada dels vint, però sí que hi ha una notable activitat dels funcionaris del *Cuerpo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos* que, a través de comunicacions i altres mitjans recullen també la seua preocupació pels arxius privats fora de la seua jurisdicció, on inclouen, curiosament, junt als particulars, també els municipals, eclesiàstics i de corporacions.

Durant els temps de la Segona República hi haurà un poc més d'activitat relacionada amb normes sobre arxius privats. La Llei de 10 de desembre de 1931 legislava sobre alienació de béns artístics, arqueològics i històrics de més de cent anys. Dos anys després, la República promulgarà la Llei de 13 de maig de 1933, sobre defensa, conservació i acreixement del patrimoni històric-artístic nacional, la "venerable" llei, com se la va conèixer, l'única d'època republicana que no va derogar el franquisme. En eixa norma apareixen disposicions que protegia de manera genèrica la documentació en mans de particulars. També va ser en eixe temps, en 1931, quan per Decret de 12 de novembre de 1931, es creaven els arxius històrics provincials. Tot això anirà completant les normes que possibilitaran el desenrotllament d'una legislació que protegirà la documentació de famílies i de particulars.

Arxiu familiar dels Sarthou.

En la dècada dels quaranta, ja en el període del primer franquisme, s'hi continua promulgant legislació relativa a arxius familiars, tot i que tardarà uns quants anys, degut al conflicte bèl·lic hagut entre 1936 i 1939. Serà en 1947, amb el Decret de 24 de juliol d'eixe any, del Ministeri d'Educació Nacional, que legisla sobre l'ordenació dels Arxius i Biblioteques i el Tresor històric-documental i bibliogràfic. En un llenguatge propi de l'època, tot recobert d'ínfules grandiloqüents, es parlava de que el Patrimoni constituïa una de les majors de les riqueses espirituals de la Patria, i que corresponia a l'Estat la seua salvaguarda, integritat i conservació. Menció especial mereix el capítol 4, dedicat expressament als arxius *particulars*, fent especial èmfasi en els de la noblesa. També es procurava protecció en quant a l'exportació de patrimoni documental, establint-se el dret de tanteig i retracte. Norma

lògica tenint en compte els expolis de patrimoni artístic i documental hagut en Espanya en els anys vint del segle xx.

Al final de la dècada dels quaranta i primers dels cinquanta, apareixen noves normes relacionades amb els arxius. Van ser unes lleis encaminades a recuperar i facilitar *la recuperación de los documentos destruidos durante la guerra civil*, Llei de 23 de desembre de 1948 i Ordre de 8 de gener de 1949 i Ordre del Ministeri d'Educació Nacional de 3 d'abril de 1950. Conèixer eixos arxius era una de les prioritats de les polítiques sobre arxius, i amb eixa finalitat es va promulgar l'Ordre de Presidència de Govern, de 23 de desembre de 1959, per la que s'hi atorgava competències a l'Institut Nacional d'Estadística, per tal de conèixer dades sobre, no sols arxius, sinó també biblioteques i museus.

Podem comprovar que la característica i constant d'aquesta legislació, tota d'àmbit

nacional, és incloure en la mateixa llei àrees distintes, però totes semblants en l'imaginari del legislador, com arxius, museus i biblioteques, tot i que hi hagués un articulat per a cada secció. No hi havia una legislació específica, una Llei d'Arxius, per exemple, que sí serà preocupació d'administracions d'època més avançada.

En eixe sentit, més explícita va ser la Llei 26/1972, titulada per a la *Defensa del Tesoro Documental y Bibliogràfico de la Nación*, que volia regular els negocis que s'hi realitzaven al voltant d'obres del patrimoni històrico-artístic espanyol, baixant ja el terreny concret de la documentació i dels llibres. Hi ha que dir que és una llei prou específica, en la que ja s'hi fixa una definició el tractament de la documentació privada. Estableix que el Tresor Documental el constitueixen els original i còpies de més de cent anys d'obres històriques, literàries, científiques o artístiques. I també aquelles que, sense tenir eixa antiguitat, hagueren estat produïdes o col·leccionades per persones o entitats distingides en qualsevulla activitat [el subrallat és nostre], i que pogueren contribuir en el futur a l'estudi de la seua personalitat o camp d'actuació.

L'adveniment del sistema democràtic significarà un gran avanç, encara que de vegades costós, en el camí de la protecció del patrimoni documental, així com de la comprensió sobre les especificitats dels arxius en general, i dels familiars, en particular. No entrarem en detall en allò que s'estableix en la Constitució de 1978, norma de normes, i que parla de distintes qüestions, com la defensa del patrimoni cultural o un tema molt important, com l'accés dels ciutadans a la informació, sense més restriccions que les establertes per la llei en els casos pertinents, com la intimitat i l'honor.

Article 149, 28ª: *Defensa del patrimonio cultural, artístico y monumental español*

contra la exportación y la expoliación; museos, bibliotecas y archivos de titularidad estatal, sin perjuicio de su gestión por parte de las Comunidades Autónomas.

Article 105, b): *El acceso de los ciudadanos a los archivos y registros administrativos, salvo en lo que afecte a la seguridad y defensa del Estado, la averiguación de los delitos y la intimidad de las personas.*

Una de les normes més importants, perquè ja el seu articulat recolleix normes restrictives i de compulsió sobre institucions i persones que no respecten el patrimoni documental, va ser la Llei 16/85, de Patrimoni Històric Espanyol, de 25 de juny. Hi ha manifestació expressa sobre documents privats. En l'article 49.1 existeix ja una clara definició de document, i en el 49.2 també s'expressa clarament l'àmbit dels documents familiars, privats, particulars...

Art. 49.

1. Se entiende por documento, a los efectos de la presente Ley, toda expresión en lenguaje natural o convencional y cualquier otra expresión gráfica, sonora o en imagen, recogidas en cualquier tipo de soporte material, incluso los soportes informáticos. Se excluyen los ejemplares no originales de ediciones.

2. Forman parte del Patrimonio Documental los documentos de cualquier época generados, conservados o reunidos en el ejercicio de su función por cualquier organismo o entidad de carácter público, por las personas jurídicas en cuyo capital participe mayoritariamente el Estado u otras entidades públicas y por las personas privadas, físicas o jurídicas, gestoras de servicios públicos en lo relacionado con la gestión de dichos servicios.

3. Forman igualmente parte del Patrimonio Documental los documentos con una antigüedad superior a los cuarenta años, generados, conservados o reunidos en el ejercicio de sus actividades por las entidades y asociaciones de carácter político, sindical o religioso y por las

entidades, fundaciones y asociaciones culturales y educativas de carácter privado.

4. Integran asimismo el Patrimonio Documental los documentos con una antigüedad superior a los cien años generados, conservados o reunidos por cualesquiera otras entidades particulares o personas físicas.

5. La Administración del Estado podrá declarar constitutivos del Patrimonio Documental aquellos documentos que, sin alcanzar la antigüedad indicada en los apartados anteriores, merezcan dicha consideración.

És a dir, considera documents aquells de més de cent anys, conservats o reunits per qualsevolles entitats particulars o persones físiques [el subrallat és nostre]. Integra ja, doncs, entitats particular o persones físiques posseïdors de documentació històrica, obligant-los a conservar-los, protegir-los i custodiar-los amb integritat.

També s'hi preveu que existirà obligació de permetre l'accés a eixa documentació familiar, privada, als investigadors, sempre i quan no supose immirgir-se en l'àmbit personal, familiar o a la pròpia imatge.

Finalment, cal esmentar la legislació que, des de les autonomies, ha vingut elaborant-se en els últims vint anys. Les Comunitats Autònomes pioneres foren Andalusia (Llei 3/1984, de 9 de gener, d'Arxius) i Catalunya (Llei 6/1985, de 26 d'abril, d'Arxius). Després seguirien altres comunitats, com Aragó (Llei 6/1986, de 28 de novembre, d'Arxius d'Aragó); Canàries (Llei 3/1990, de 22 de Febrer, de Patrimoni Documental i Arxius de Canàries); Múrcia (Llei 6/1990, d'11 d'abril, d'Arxius i Patrimoni Documental de la Regió de Múrcia); País Basc (Llei 7/1990, de 3 de juliol, de Patrimoni Cultural Basc); Castella-Lleó (Llei 6/1991, de 19 d'abril, d'Arxius i Patrimoni Documental); Comunitat Autònoma de Madrid (Llei 4/1993, de 21 d'abril, d'Arxius i Patrimoni Documental); La Rioja (Llei 4/1994, de 24 de maig, d'Ar-

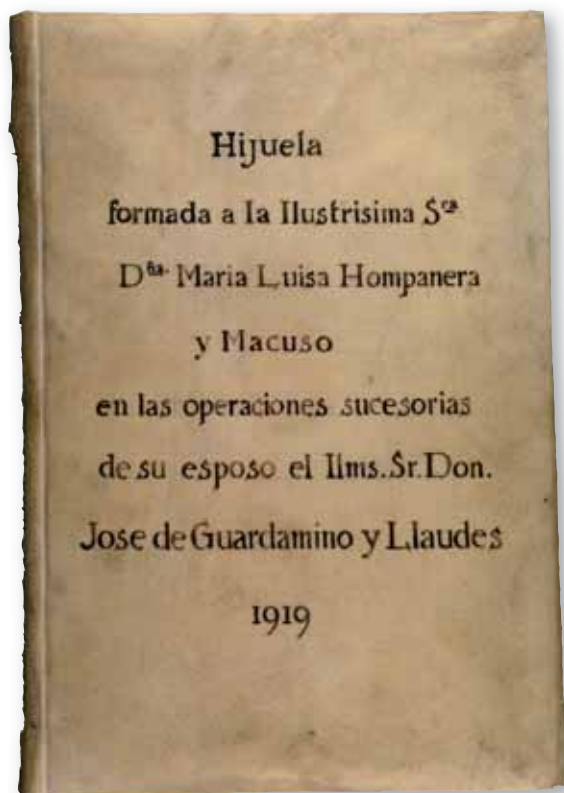
xius i Patrimoni Documental de La Rioja; Galícia (Llei 8/1995, del Patrimoni Cultural de Galícia); Extremadura (Llei 2/1999, de 29 de març, del Patrimoni històric i Cultural); Astúries (Llei 1/2001, de 6 de març, del Patrimoni Cultural del Principal d'Astúries); Cantàbria (Llei 11/1998, de 28 de juny, del Patrimoni Cultural de Cantàbria); Castella-La Manxa (Llei 19/2002, d'Arxius Públics de Castella-La Manxa); Comunitat Autònoma de València (Llei 3/2005, de 15 de juny, de la Generalitat Valenciana, d'Arxius); Comunitat Foral de Navarra (Llei Foral 14/2005, de 22 de novembre, del Patrimoni Cultural de Navarra); Balears (Llei 15/2006, de 17 d'octubre, d'Arxius i Patrimoni Documental de les Illes Balears).

Molta d'esta legislació ha estat desenvolupada posteriorment amb decrets, ordres i acords que han baixat al detall de les qüestions que per la seua naturalesa jurídica, en ser una norma de caràcter general, no poden ser regulades específicament.

Nosaltres voldriem revisar més detingudament aquella normativa que afecta al patrimoni documental valencià. Afortunadament, i després de perseverar les distintes instàncies implicades, es va aconseguir que a la Comunitat Valenciana hi haguera una norma base i exclusiva per a la regulació dels arxius valencians. No entrarem en la part corresponent a les institucions públiques, sinó en la dels arxius privats i familiars, tot i que hi ha una relació necessària.

La Llei valenciana de 2005 no és la primera normativa sobre arxius. Va vindre precedida d'altres normes, no tan extenses ni voluntat d'especificitat. Podem destacar una altre Llei, la 4/1998, d'11 de juny de la Generalitat Valenciana, del Patrimoni Cultural Valencià. En dita llei s'hi feia referència als arxius en el seu Títol V, establia:

Article 76. Béns integrants del patrimoni cultural.

"Hijuela formada a la Ilustrísima Sra. Dña. María Luisa Hompanera. 1919".

1. Integren el patrimoni documental valencià:

c) Els documents amb antiguitat superior a 100 anys que es troben a la Comunitat Valenciana i hagen sigut produïts, conservats o reunits per qualsevol altra entitat privada o persona física.

Article 82. Dipòsit i eixida de fons.

1. Els arxius i les biblioteques que pertanyen a entitats públiques de la Comunitat Valenciana podran admetre en dipòsit béns de propietat privada o d'unes altres administracions públiques.

És clara, als efectes que ens interessen, la referència a arxius privats i, per extensió, familiars, incloent-los com a béns integrants del patrimoni documental valencià. A més, també queda clara –ja contemplada en altres normes– de que arxius i biblioteques pertanyent a institucions públiques puguem admetre béns de propietat privada en qualitat de

dipòsit, com, de iure i de facto ve fent-se en molts arxius valencians.

Pel que va a la norma reguladora més important, la Llei 3/2005, cal que citem aquells títols, capítols i articles que fan referència als arxius privats. En el Títol II, *Dels arxius dels Sistema Arxivístic Valencià*, hi ha el Capítol II, intitolat *Dels arxius privats*, en la seua secció 2^a *Dels documents privats*, que serien aquells produïts o rebuts en l'exercici de funcions privades per persones físiques, juricoprivades i les corporacions de drets públic en exercici de funcions privades. Fa èmfasi en les obligacions i els drets dels titulars de documents privats, però dels que estiguen integrats en el sistema arxivístic valencià. Evidentment, es parla d'aquells titulars de documents que, voluntàriament, accepten integrar-se dins d'eixe sistema, el que els hi proporcionaria uns avantatges que no podrien disposar, en

quant a subvencions o custòdia, -cas de ser un arxiu privat important- estant fora del sistema arxivístic.

Hem vist, per tant, que el camí jurídic modern ha necessitat aproximadament una centúria per a que els arxius no públics pogueren disposar d'un marc normatiu més o menys ajustat, en el que saber a què aténir-se tant l'administració que, en teoria, deu preocupar-se de que eixos arxius -alguns molt importants- no s'hi perguen, com per als propis titulars, que podran disposar d'un mecanisme legal que els ajude en la gestió del seu patrimoni documental.

1.3. ESTRUCTURA D'UN ARXIU FAMILIAR.

De què s'hi compona un arxiu familiar? És important conèixer l'estructura d'un arxiu privat-familiar, perquè això ens permetrà d'aplicar el corresponent i correcte tractament arxivístic. Aquests arxius presenten una problemàtica específica per a abordar la seua organització i descripció. Normalment són d'unes característiques heterogènies, fragmentaris i incoherents. No hi ha tipologies documentals, i aplicar el principi de procedència sol ser difícil, perquè l'estructura familiar no opera com una institució, amb òrgans de govern, funcions i activitats que venen ben definits per la normativa i l'estructura organitzativa de la institució. Com ben indica Olga Gallego, quasi sempre estem davant d'una col·lecció més que d'un arxiu.

Els arxius als que s'hi podria aplicar un tractament arxivístic més complet són aquells de les grans famílies de la noblesa, sobre tot en l'Antic Règim, així com d'alts càrrecs de l'administració o de l'església, que solien detentar integrants de les mateixes famílies nobles, els fadrísters, que seguien la carrera militar o eclesiàstica. Important va ser la institució coneguda com el "mayora-

zgo", que vinculava els patrimonis i determinats privilegis. No sol ser el cas de famílies de menor renom, però aquestes també utilitzaren aquest mecanisme per a mantenir unit el seu patrimoni. En l'arxiu municipal de Xàtiva existeix diversa documentació relacionada amb aquesta institució. Hi ha que significar que la vinculació, en ocasions, no s'hi establia per la totalitat d'un patrimoni. De vegades es constituïa per a part del mateix, per tal d'assegurar determinades quantitats o de disposar d'un bon refugi per a vidues o menors, cas de mort del titular del patrimoni.

En tot cas, l'exemple de l'organització d'un gran arxiu familiar noble ens aproparà per a entendre el d'una família de la xicoteta noblesa xativenca, com eren els Llaudes. Eixa tipologia s'ajusta bé a una família que tindrà el seu recorregut vital sobretot en els segles XVIII i XIX, i de la que coneguem moltes facetes gràcies a la documentació escrita que s'ha conservat. I s'ha conservat gràcies a la pròpia família, en generar un arxiu part del qual ens ha arribat, però també a les seues activitats polítiques i econòmiques, sobretot, i en menor mesura, socials. Així, el seu patrimoni en cases, terres, arrendaments, etc. les quantitats que la família percebia per ingressos, o les que pagava en concepte d'impostos o càrregues, etc. ens ha arribat a l'actualitat, i ens ajuden a tenir un perfil d'una família típica a cavall entre el set-cents i el huit-cents.

1.4. LA PART DE L'ARXIU DELS LLAUDES QUE HA ARRIBAT A XÀTIVA.

En primer lloc hi ha que tornar a insistir que els llibres adquirits per l'ajuntament són sols una mínima part de l'arxiu de la família Llaudes i els seus descendents. En segon lloc, que la informació existent parla de

Casa Llaudes en Lloc Nou d'En Fenollet

distints membres de les branques familiars, tot i que l'estudi de vàrios dels integrants de la família és desigual per tal com sabem més d'uns que d'altres. Això no significa que d'aquells que més hem parlat hagen sigut els personatges més rellevants de la saga familiar, sinò que és dels que més informació disposem.

Així, els llibres que l'ajuntament de Xàtiva va poder adquirir a un antiquari van ser cinc, als que hi ha que afegir un altre, pel que el total de llibres són sis. També hi ha que afegir dos "Testimonios de hijuelas" de 1890 i 1904, donats també pel Sr. González Baldoví, relacionats amb integrants de la família, i que donen llum sobre l'època en la que els Llaudes ja no resideixen a Xàtiva, però mantenen propietats en ella. Tot aquesta documentació ha estat catalogada en un Fons Incorporat, que s'ha denominat *Fons Llaudes*, on podran ser estudiats

per aquells investigadors i estudiosos que ho vullguen.

Els llibres estan enquadernats amb cobertes de pergamí, i contenen eixa documentació que més amunt hem citat pròpia d'un arxiu familiar, i que te per objecte justificar drets d'una o altra índole: escriptures de compra-venda, testaments, "hijuelas", legítimes, contractes d'arrendament, rebuts per pagaments, litigis i plets per impagaments, per límits entre terres, per conflictes relacionats amb l'aigua, estat de comptes del patrimoni familiar, etc. És a dir, tota una casuística pròpia d'una família dels segles XVIII i XIX que va ascendint en l'escala social.

Tot seguit relacionarem els referits llibres i testaments, que comprenen un arc cronològic que cobreix tres segles, des del XVIII al XX. El més antic comença en 1752 i el més modern és de 1919:

Llibre	Títol	Data
Núm. 66	<i>Ilustre casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de Barcheta. Valencia.</i>	1752-1845
Núm. 69	<i>Ilustre casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término del Genovés. Valencia.</i>	1789-1898
Núm. 70	<i>Ilustre Casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de Rotglà. Valencia.</i>	1821
Núm. 16	<i>Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Mediana en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Dña. Vicenta María Pascual y Cháfer.</i>	1834
Núm. 35	<i>Cuentas presentadas por Dn. José María Llaudes como Curador de su sobrino Dn. Rafael María Llaudes.</i>	1835-1848
S/núm.	<i>Hijuela formada a la Ilustrísima Sra. Dña. María Luisa Hompanera y Macuso en las operaciones sucesorias de su esposo el Ilmo. Sr. Don José de Guardamino y Llaudes.</i>	1919

"Hijuela"	Títol	Data
1	<i>Testimonio de Hijuela a favor de Don Peregrín Gosalbo Llaudes, en su representación Don Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas en la división de bienes de D. Tomás Gosalbo.</i>	1890
2	<i>Testimonio de Hijuela a favor de Don Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas y otros en la división de bienes de D^a. Rosario Gosalbo y Llaudes.</i>	1904

El primer llibre (Núm. 66) i més antic en el temps és el de les propietats de la família en el terme de Barxeta, i que abarca els anys 1752 a 1845. Algunes d'elles són adquirides a través del contracte en emfiteusi a altres propietaris, que la traspassen als Llaudes. El propietari y senyor territorial de la major part de les terres en Barxeta era D. Vicente Tallada Sanchis Dalmau, antes Sousa y Montes, Baró de la Baronia de Barxeta. Descendent de la família Tallada, molt vinculada a la ciutat de Xàtiva, encara que en aquesta època vivia en València, continuava tenint patrimoni i interessos en la zona de Xàtiva i el seu Corregiment. En cadascun dels traspassos de terres propietat del baró de Barxeta, aquest percebia les prestacions estipulades: el lluïisme i la fadiga.

El LLUÏSME era el dret que pagava el propietari del domini útil al propietari de la terra, en el nostre cas, al baró de Barxeta Vicente Tallada, cedida en contracte per em-

fiteusi per aquest, quan hi havia venda d'eixa terra. El pagament solia ser en metàl·lic, i en una quantitat proporcional al preu de la venda, que en València solia ser del deu per cent, tot i que podia variar d'unes zones a altres.

La FADIGA era el dret de tanteig del propietari de la terra, quan el propietari del domini útil, és a dir, l'emfiteuta decidia vendre-la. Aquest tenia l'obligació de comunicarlo al propietari de la terra, que tenia preferència en el dret de compra, pagant la quantitat que havia estat oferida o estipulada.

El Llaudes que comença la política d'adquisicions és Vicente Llaudes Sanchis, i ho fa per la seua relació amb llauradors benestants de Barxeta, com els Pasqual i els Cháfer, a més d'altres. Les primeres escriptures posen de manifest, justament, com va introduint-se paulatinament en el món dels propietaris de certa importància. Eixa relació durà a emparentar els Llaudes amb eixe famílies, casant el

seu fill, Vicente Llaudes Gosalbo, amb Vicenta Pasqual Cháfer, d'on podem comprovar clarament la importància de l'estratègia de les relacions matrimonials a l'hora de concentrar un determinat patrimoni que, a la llarga, converteix a persones com Llaudes en rendistes, i els col·loca en òptima posició per a aspiracions de major calat.

Tot i haver buits temporals sabem que Llaudes formalitza una vintena d'actuacions de compra-venda en el terme de Barxeta. Entre les primeres hi ha operacions de permuta entre emfiteutes, mecanisme també contemplat en l'entramat jurídic d'Antic Règim, i també subjecte a les mateixes prestacions que la compra o la venda dels béns implicats. No són excessives les terres en dimensió, però denota una voluntat sistemàtica d'anar augmentat el patrimoni. Llaudes Gosalbo acumula una vintena de fanecades, junt amb els drets d'aigua. La inversió dinerària rondaria les 800 lliures, una quantitat sino significativa en termes globals, ja indicativa de la incipient potència inversora d'aquesta branca dels Llaudes.

Vicente Llaudes Gosalbo ja serà una figura introduïda en els àmbits de poder de Xàtiva (serà advocat i regidor de l'ajuntament), i un personatge consolidat en els mitjans socials, polítics i econòmics de la Xàtiva de finals del XVIII i principis del XIX. En la minoria d'edat de Rafael Llaudes Meliana, successor de Vicente Llaudes Pasqual, mort prematurament, serà el seu oncle José Ramón Llaudes qui cuidarà dels interessos del patrimoni familiar d'aquesta branca dels Llaudes. Tant José Ramón Llaudes com Rafael Llaudes Meliana, ja major d'edat, continuaran amb l'estratègia de consolidar i augmentar el patrimoni familiar, com ho testimonien les escriptures del llibre a que fem referència.

És interessant indicar que aquesta successió de compres de la que ens informa la documentació que tractem, passarà per distints períodes històrics, crucials per a entendre la

Imatge de la Puríssima en la façana de la casa Llaudes de Lloc Nou d'En Fenollet.

crisi de l'Antic Règim, com el de les revolucions liberals, on la burgesia intenta acabar amb eixe estat de coses. Qüestió gens fàcil d'aconseguir, per tal com a la legislació de les Corts de Cadis, que aboleixen alguns dels elements claus del règim senyorial, es succeïren etapes d'avanços i retrocesos, que més endavant i en una altra part d'aquest catàleg analitzem. La Restauració absolutista de 1814, el Trienni Liberal i la segona Restauració de Ferran VII seran part del llarg procés d'intent de liquidació o manteniment del règim senyorial. No obstant, tants segles de pervivència no podia acabar en unes dècades. Encara a l'altura de 1845, en l'arrendament que atorga Rafael Llaudes a Vicente Gimeno, de Barxeta, de sis fanecades de terra d'arrossar, per quatre anys, s'estipula que hi havia que pagar els drets senyorials. Com pot comprovar-se, la liquidació total dels usos i costums d'Antic Règim va resultar llarga i costosa.

El segon llibre (Núm. 69), és el més voluminós. Abarca un període temporal que va de 1789 a 1898. Recull les propietats dels Llaudes en el terme del Genovés, terres que estaven sota la senyoria del Marqués de Llaneras i Comte d'Olocau, senyor territorial de dita localitat. En dit llibre, com en l'anterior, podem veure escriptures de compra i venda. I és en Genovés on estava el gros de les inversions rústiques dels Llaudes. Sobre tot, realitzades per Vicente Llaudes Gosalbo i el seu net Rafael Llaudes Meliana, amb l'interregne de l'oncle d'aquest, José Ramón Llaudes, que cuidarà dels interessos del nebot fins la seua majoria d'edat.

La documentació es variada, tot i que s'hi compona principalment d'escriptures de compra-venda i de contractes d'arrendament. També, però en menor quantitat, hi ha documents de permuta i traslació de béns, ja siga de terres o cases. Hi ha que fer constar també certificats dels escrivans on acrediten si els intervinents en les transaccions estan al corrent dels pagaments o són deutors. Són interessants els documents on s'hi registra el pagament de les prestacions corresponents al senyor territorial, com el lluïisme i la fadiga. Finalment, hi ha que citar una sèrie de rebuts que fan constar els pagaments a agrimensors que han mediat terres; o el pagament del percentatge corresponent per la venda o compra de béns. És una diversitat documental interessant, que ens mostra l'activitat econòmica derivada del moviment de compra i venda i arrendaments del mercat de la terra, entre finals del XVIII i primera meitat del XIX.

El període que va de 1789 a 1824 és el de major activitat econòmica de Vicente Llaudes Gosalbo, que continua invertint en la zona del Genovés simultàniament amb la de Barxeta, reunint entre ambdues zones un considerable patrimoni. La seua inversió en Genovés en eixe període pot calcular-se al voltant de les 4.000 Lliures, una suma rellevant.

Les terres adquirides ho són principalment de terra arrossar, ajustant-se a la principal activitat agrícola de l'àrea.

A partir de 1831, el tutor del jove Rafael Llaudes Meliana, José Ramón Llaudes, que succeix al seu avi Llaudes Gosalbo i el seu pare Llaudes Pasqual, mort prematurament, realitza algunes compres de terres, que suposen una inversió d'unes 500 Lliures. Però amb un patrimoni consolidat pel seus avi i oncle, Rafael Llaudes, que ja gaudirà de la condició de "*Hacendado*", en arribar a la majoria d'edat, arrenda la major part del seu patrimoni rústic. Hi ha una gran quantitat de contractes d'arrendament, que van dels anys 1842 a 1855, amb un pic de gran moviment entre 1843 i 1847. Les rendes que percebeix Llaudes en l'any 1847 li reporten una suma al voltant de les 1.200 Lliures anuals, una autèntica fortuna, a les que s'afegiran de 1842 a 1855, unes 1.000 Lliures més, o 17.000 Rals de Velló.

L'últim document enquadrant en el llibre és una escriptura de 1898, havent una llacuna documental que va des de 1855 fins l'any referit. Eixa última escriptura és una compraventa feta per José Guardamino y Castañares, gendre de Rafael Llaudes, en haver casat amb la filla d'aquest, Úrsula Llaudes Montón. L'ascens social de la família els ha dut ja lluny de la seua terra nadiua, per tal com José Guardamino resideix ja en Madrid. Un representant seu administrarà el patrimoni valencià. En aquest cas concret, Guardamino compra unes terres al veí de Genovés Pasqual Ordiñana Ordiñana.

Pel que fa a l'iter dels distints tipus documentals, creiem interessant ressaltar dos d'ells. Les escriptures de compraventa i els contractes d'arrendament. El primer d'ells s'estructura en varies parts, amb un protocol, seguit del corpus documental on s'estipulen els béns a vendre o comprar i les condicions, per a acabar amb l'escatocol, amb les dates i firmes d'autenticació de la lega-

litat del document. Ens interessa ressaltar algunes dels condicions que hem citat més amunt, característiques del règim senyorial. En el moment de la transmissió entre el comprador i venedor, es deixava ben clar que la terra³: “[...] *está tenida al dominio mayor y directo, con derechos de Luismo y Fadiga, que se corresponden y pagan al Señor de dicho Lugar [el Genovés] [...]*”. El segon dels documents més rellevant és el contrate d’arrendament, que solia ser per un temps de quatre anys. Hem pres com model un de l’època de Rafael Llaudes Meliana⁴. Sol estructurar-se de manera semblat a les escriptures, començant amb un escatocol, per a seguir amb el corpus documental, on s’estipulen les condicions, algunes d’elles molt interessants per tal com revelen la naturalesa d’aquestes transaccions. S’hi convenia que l’arrendatari havia de treballar les terres: “[...] *a uso y costumbre de buen labrador, práctica y estilo del término donde se hallan sitas [...]*”. Una altra clàusula establia que, a més del canon anual, devia pagar-li el delme per raó de senyoria, així com la contribució per raó d’utilitats. A tot això hi havia que afegir el lliurament d’una gallina tots els anys el dia de Sant Tomás Apóstol.

Unes condicions que molts autors consideren, sinò dures, bastant severes, i que han motivat un ric debat historiogràfic al voltant de la duresa del règim senyorial valencià.

El tercer llibre (Núm. 70), és refereix a un sol any, 1821, i és el més menut de tot en quant a volum físic i de propietats. Es refereix als títols de propietat dels Llaudes en el terme de Rotglà. L’adquisició de les terres en Rotglà ho foren a conseqüència d’un plet amb un veí

d’eixa localitat, arrendatari de Vicente Llaudes Pasqual, fill de Llaudes Gosalbo i pare de Rafael Llaudes Meliana, veí que no havia pagat en temps i forma l’arrendament estipulat d’una terra en terme de Xàtiva. Dut a plet, al final s’arribà a un acord mitjançant el qual el deutor va fer front a les seues obligacions pagant una part en efectiu, i l’altra en terres en el terme de Rotglà, que són les que s’incorporaren al patrimoni dels Llaudes. És un document interessant, per tal com hi apareix Vicente Llaudes Pasqual, mort prematurament, deixant fills menuts, entre ells a Rafael Llaudes Meliana, de la tutoria del qual va tenir que fer-se càrrec el seu oncle José Ramón Llaudes.

El quart llibre (Núm. 16), es refereix a l’adjudicació de l’herència i pagament a Rafael Llaudes Meliana, en la partició de béns dels seus avis, Vicente Llaudes Gosalbo i Vicente Maria Pasqual Chafer, per tal com el pare d’aquest, Vicente Llaudes Pasqual havia mort, fent-se càrrec de la seua tutoria, com s’ha dit, el seu oncle José Maria Llaudes. Aquest llibre és l’adjudicació d’herència a Rafael Llaudes Meliana, la “hijuela”, és a dir, el document on s’hi ressenya els béns que pertocuen a cadascun dels partíceps legítims del patrimoni familiar.

Aquest llibre no està format, com els anteriors, de diversos documents, sinò que és un únic document de 176 folis, i que recull principalment el patrimoni acumulat per Vicente Llaudes Gosalbo i la part de Vicenta Pasqual Chafer. Cal destacar l’estructura del document, amb una primera part, on s’explica la naturalesa i formació del patrimoni, i les circumstàncies extraordinàries de la seua

³ AMX, Fons Llaudes, LB-69. *Títulos de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término del Lugar del Genovés. Valencia. 1789-1898. Copia de la escritura de Venta de una Anegada [sic] de tierra Arrozar situada en el término del Lugar del genovés, otorgada por Francisco Sanchiz y Melo a favor del Dr. Dn. Vicente Llaudes. Ut intus. 1799, abril 5. Xàtiva.*

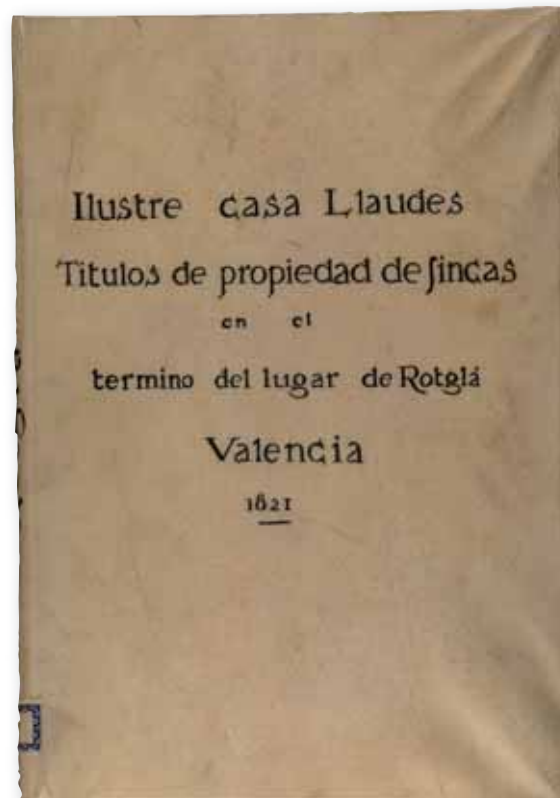
⁴ AMX, Fons Llaudes, LB-69. *Títulos de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término del Lugar del Genovés. Valencia. 1789-1898. Contrato de arrendamiento entre Miguel Cabanes, labrador del Genovés, y Don Rafael Llaudes Meliana, Hacenda-do. 1844, diciembre 14. Xàtiva*

execució, per tal com l'hereu natural de dit patrimoni devia haver sigut Vicente Llaudes Pasqual, que va morir abans que els seus pares, pel que es va tenir que arbitrar una solució per a quan moriren els avis de Rafael Llaudes Meliana i les seues germanes, Maria Rafela i Josefa Maria, tots tres menors d'edat. En eixe sentit, la solució va ser nominar tutors, treball que va quedar al càrrec de l'oncle dels menors, José Ramón Llaudes.

Així, en la part del document titulada "*Números designados del cuerpo de bienes*", destaca l'assignació de la regiduría de la que era propietari el seu avi, i que es valorava en 1.000 lliures. De la fortuna de la família ens parla que hi havia ressenyada l'existència en monedes d'or i plata una quantitat de 13.304 Lliures, una autèntica fortuna. En la part descrita *Hijuela de adjudicación y pago de D. Rafael María llaudes y Meliana*", quedava descrita la legítima que li pertocava, més la millora i els objectes existents en la casa familiar. Igualment, quedava relacionat el patrimoni rústic, en el que constava que posseïen terres en els termes de Xàtiva, Senyera, Lloc Nou, Genovés, L'Ènova, Rafelguaraf i Barxeta. Tot seguit s'hi relacionava la part corresponent al patrimoni immobiliari, consistent en les distintes cases que posseïen en Xàtiva. El document continua amb la descripció dels drets de renda per les possessions anteriors, seguit de la relació dels deutes existents. El llibre acaba amb a part corresponent a les prevencions que hi havia que tenir en compte davant qualsevol contingència que s'hi presentara en l'aplicació del l'adjudicació de béns.

El quint llibre (Núm. 35) és, tal volta, un dels més interessants. Comença en 1835, any en el que és menor d'edat Rafael Llaudes. Està compostat de diversos documents, tot relacionats, ja que es tracta de la donació de comptes que presenta el tutor de Rafael Llaudes, el seu oncle José Maria Llaudes, en 1848, una volta aquell ja estava en majoria

"Ilustre Casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de Rotglá. Valencia. 1821".

d'edat. El primer d'ells és un expedient de 29 folis, de l'any 1835, "*Designación de alimentos al menor Dn. Rafael María Llaudes y Meliana a petición de su tío y curador Dn. José Ramón Llaudes, siendo defensor de aquel Dn. Francisco Xavier Mira, y aprobación [sic] del subministro al menor de cuarenta doblones para comprar un caballo [sic] para el servicio en el Esquadron de Caballería [sic] de la Guardia Nacional*". Es refereix principalment a l'administració de les necessitats quotidianes de Rafael Llaudes, sobre tot en el temps en que aquest estava estudiant en la Universitat de València. El segon dels expedients, de 23 folis, de l'any 1837, "*Observaciones a las cuentas presentadas por D. José Ramón Llaudes de los bienes que ha administrado como curador de su sobrino y menor D. Rafael M^a. Llaudes Meliana*". És tracta de l'examen i revisió de la gestió i administració dels béns realitzada per José Ramón Llaudes. La tercera

Arxiu i biblioteca de la Seu en el Museu de l'Almodí, durant la Guerra Civil.

part del llibre la componia no un expedient, sinó una sèrie de correspondència epistolar, en concret tres cartes, una de 1845, una sense data i la tercera de 1847, manuscrita de Rafael Llaudes, on es tracta de distintes qüestions relacionades amb el seu patrimoni. Per últim, el tercer expedient, i quart en l'estructura del llibre, és de l'any 1848, quan ja Rafael Llaudes està al front del patrimoni i fa relació de l'estat de comptes en eixe any, *"Manifiesto que D. Rafael Llaudes hace el 12 de febrero de 1848 de las ventas de las fincas rústicas y urbanas que posee [sic] en la Ciudad de Játiva y su término que presenta al Ayuntamiento para la formación de la estadística [que] manda realizar por el Gobierno por el gobierno de S.M. Da. Isabel 2ª"*. Com pot comprovar-se es tracta d'una estadística respecte del moviment de les vendes fetes per Llaudes, als efectes de complir amb la normativa del govern de la reina Isabel II.

El sext Llibre (LB-s/n.) és el més recent en el temps, de l'any 1919, i és una altra "Hijuela". Fa referència a l'herència del patrimoni familiar en un període temporal en el que la família ha abandonat els seus orígens geogràfics i resideix a Madrid, i han emparentat amb la família Guardamino. Serà la filla de Rafael Llaudes Meliana, Úrsula Llaudes Montón la que case amb José Guardamino Castañares. El fill d'ambdós, José de Guardamino y Llaudes casarà amb María Luisa Hompanera y Macuso, que és qui es fa càrrec l'herència del patrimoni familiar, a la mort del seu marit. El citat llibre també està compostat per un únic document, més unes cartes de pagament, document formalitzat en la notaria de D. José Maria Martín y Martín, de Madrid. En aquest document queden establertes les condicions d'herència del patrimoni familiar, a favor de les filles de José Guardamino i María Luisa Hompanera, María Luisa i Maria

Rafaela Louise Llaudes, reina dels Jocs Florals de Lo Rat Penat. 1913. Fundación Rafaela Louise Llaudes.

Teresa Guardamino Hompanera. Junt amb les propietats de terres valencianes, ja hi figuren altres propietats en terres madrilenyes. De les propietats del patrimoni primigeni en mantindran algunes d'elles, com l'emblemàtica casa del carrer Corretgeria, mentres que altres aniran venent-se.

Aquest és l'últim llibre de l'arxiu d'aquesta branca familiar dels Llaudes, adquirits per l'ajuntament de Xàtiva.

Disposem de dos documents més que ens faciliten informació sobre la família Llaudes. Són els “Testimonios de Hijuelas” dalt citats, i que fan referència a una altra branca, descrita també en el present catàleg en l'arbre genealògic núm. 6, la dels Llaudes Bordera-Gozalbo Llacer, descendents d'aquell Francisco Llaudes, plater en 1750, de qui també se'n ocupem en el presten treball. El primer dels documents, “Testimonio de Hijuela” (Núm. 1), és de l'any 1890 i el segon, “Testimonio de Hijuela” (Núm. 2), de 1904. Tots dos els formalitza Peregrín Gozalbo Pérez de Cañas, en nom de són pare Peregrín Gozalbo Llaudes. El primer es refereix a les disposicions testamentàries, procedents dels béns de Tomás Gozalbo Llaudes, que va legar el seu patrimoni als seus germans Peregrín i Rosario, i als seus néts, fills d'una altra germana, Teresa. Eixes disposicions afectaven a Peregrín Gozalbo Pérez de Cañas després de morir son pare. La segon, de 1904, es la que tractava de les disposicions testamentàries de sa tia, Rosario Gozalbo Llaudes, que en ser fadrina i morir sense descendència, va traspasar la seua herència al seu nebot.

1.5. LA SALVAGUARDA DE L'ARXIU DURANT LA GUERRA CIVIL

En aquest apartat voldriem analitzar una qüestió que hi ha que relacionar amb allò descrit en el punt primer, respecte de la dificultat inherent a la supervivència en el temps dels arxius familiars, sempre més

susceptibles de desaparició que un de naturalesa pública. El parèntesi que al·ludim es refereix a la guerra civil espanyola, moment en que va desaparèixer molta documentació, destruïda pels avatars bèl·lics o per la ignorància de les persones. No sabem que va ocórrer en el cas de l'arxiu dels Llaudes en eixa època convulsa. Però l'existència d'uns adhesius en la portada de vàrios dels llibres que ens han arribat, ens pot ajudar a entendre la situació del patrimoni documental en èpoques difícils, en que és susceptible d'acabar destruït.

Els adhesius a que ens referim estan apegats en la portada de tres dels llibres dels Llaudes, i porten imprés l'acrònim de l'Arxiu Històric Nacional i el nom de la “Junta del Tesoro Artístico”, la procedència, que en aquest cas ho era del arxiu de D. José María de Castro y Arcos, descendent de la branca familiar Llaudes Gozalbo-Pasqual Cháfer (Vid. Arbre genealògic núm. 10).

Tot fa pensar que eixos llibres formaren part del patrimoni documental que va salvaguardar el govern de la República durant la Guerra Civil. És prou conegut el treball fet en la protecció del patrimoni artístic en quant a obres d'art, tenint el cas del Museu del Prado com a paradigmàtic. En els primers mesos de la guerra va haver un buit de poder institucional, que va provocar el desordre i la violència i, per ende, la destrucció de moltes obres d'art. Quan el govern de la República va poder recuperar l'autoritat, es va preocupar per fer entendre que el respecte al patrimoni era necessari, i el seu valor era immens. El treball fet per una sèrie de persones en condicions difícils va permetre salvar una ingent quantitat d'obres d'art. No tant conegut és el treball de salvació del patrimoni documental, com ben be expressa José Álvarez Lopera⁵: “*Oscurecida por la más espectacular de la protección del tesoro artístico, la labor de salvaguarda del*

patrimonio bibliográfico y documental suele quedar relegada a mero apéndice de aquélla". En agost de 1936 es va crear dins de la "Junta de Incautación y Protección del Tesoro Artístico" una secció especial, dirigida per Antonio Rodríguez Moñino, per a recollir arxius i biblioteques, la "Comisión Gestora del Cuerpo Facultativo de Archivos, Bibliotecas y Museos". La Biblioteca Nacional i l'Arxiu Històric Nacional foren les institucions elegides per a depositar el patrimoni documental que s'hi recuperava. Entre els llibres i documents s'hi comptaven amb molts arxius familiars, com els del duc de Frías, el duc d'Alburquerque, el duc de Medina Sidonia, etc. així com els arxius

i biblioteques de moltes esglésies, traslladats a aquells edificis per a protegir-los tant dels desaprensus ignorants, com dels incessants bombardejos de l'aviació rebel, que no discriminaven edificis.

En la Biblioteca Nacional s'hi conserva la documentació generada per la citada Comisión Gestora, que va registrar i catalogar els documents i llibres que s'hi depositaven. Entre ells va estarien, no sabem si tot o en part, els llibres de l'arxiu familiar dels Llaudes, entre ells els tres que sabem segur que sí estigueren. En acabar la guerra, la família va recuperar la documentació que, al cap dels anys, si no en la seua totalitat, ha tornat al lloc de l'origen del llinatge: Xàtiva.

⁵ ÁLVAREZ LOPERA, J. *La política de bienes culturales del Gobierno republicano durante la Guerra Civil Española*, Madrid, Dirección General de Bellas Artes, Archivos y Bibliotecas, 1982.

Història d'un llinatge

MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ

Detall del retrat de José Juan Llaudes Gosalbo.

2.1. GENEALOGIA DE LA FAMÍLIA.

2.1.1. ELS PRIMERS LLAUDES

Per al segle XVI coneixem tres fonts documentals amb les quals seguir els orígens d'una família de Xàtiva: El *Cens de 1510*, conservat a l'Arxiu del Regne de València, que té importants llacunes, en el qual no figura cap persona de cognom Llaudes. La segona font documental, que no és exhaustiva, és la formada pel registre d'aveïnats en la ciutat en la primera meitat del segle XVI, inclòs en la *Taula de Manuals de Consells de 1500 a 1549* que es conserva a l'Arxiu Municipal de Xàtiva, i tampoc en aquest registre ve relacionat cap nouvingut que li diguen Llaudes.

El tercer lloc on seguir el rastre de les persones en dit període està constituït pels Llibres Sacramentals de les parròquies, en el present cas, els de la Seu, dels quals, els corresponents als baptismes comencen en l'any 1534 i estan complets fins 1574, mentre que falten, per haver-se perdut el llibre següent, tots els registres que van de 1575 a 1598. Pel que fa a les anotacions dels desposoris, hi ha uns quants corresponents als de mitjans de segle, i la sèrie s'interromp fins el 1620.

Entre els papers pertanyents a la Fundació "Rafaela Louise Llaudes" que té la seu social en la ciutat de València hem vist un dibuix a ploma, que sembla del segle XVIII, representant un lleó rampant coronat, amb una ins-

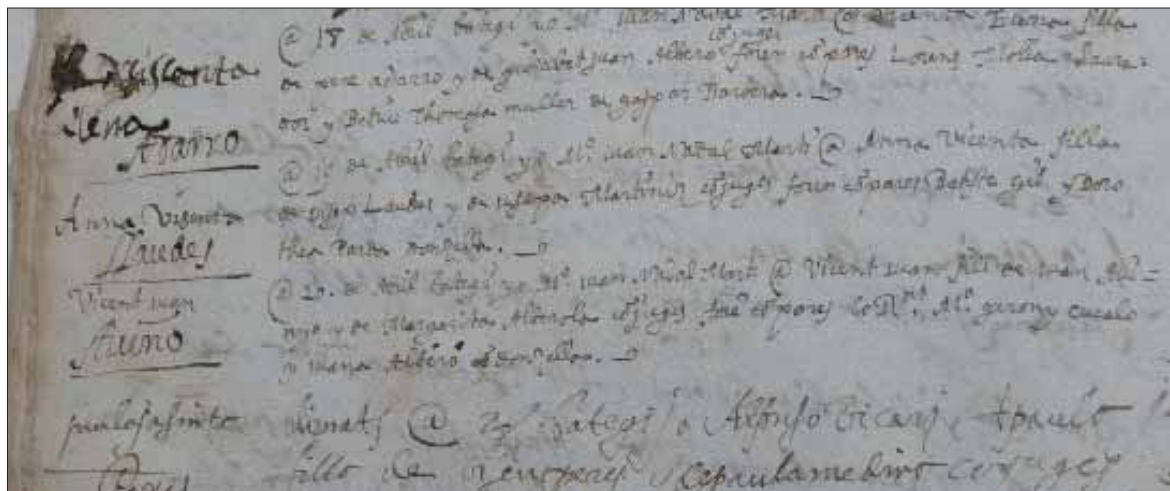
cripció al peu que diu ser el blasó dels Llaudes de Mallorca que passaren a Besalú. No hi ha en l'arxiu de dita fundació cap arbre genealògic, ni expedient de *Limpieza de sangre*, ni cap *Carta ejecutoria de hidalguia* a nom dels Llaudes. Podria haver-lo hagut en l'arxiu de la branca Llaudes de Xàtiva però, al dispersar-se fa poc per venda, és molt poc probable que es trobe mai. Aleshores, el problema rau en la impossibilitat, per falta de documents que ho acrediten, d'enllaçar els Llaudes de Xàtiva amb aquells Llaudes de Mallorca-Besalú, i, com ben bé saben els historiadors, en la natural tendència dels llinatges emergents en dir-se descendents dels repobladors vinguts amb Jaume I, el que no és aquest cas, o de llinatges navarresos, catalans, aragonesos o mallorquins no sempre de possible provança. I amb açò no volem dir que no puga ser veritat, sinó que, ara per ara, els indicis documentals són inexistents, la qual cosa ja fa dubtar, i que les professions i els estatuts socials dels primers Llaudes de Xàtiva apunten més cap a una família d'immigrants d'escassos recursos, com tantes altres, en busca d'unes millors condicions de vida.

La família Llaudes apareix en Xàtiva de sobte, vinguda no sabem d'on, i la trobem per primera vegada en un registre de 1599. Ignorem el nom del primer Llaudes, que hem de considerar el *patriarca* del que provenen tots els descendents valencians,

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

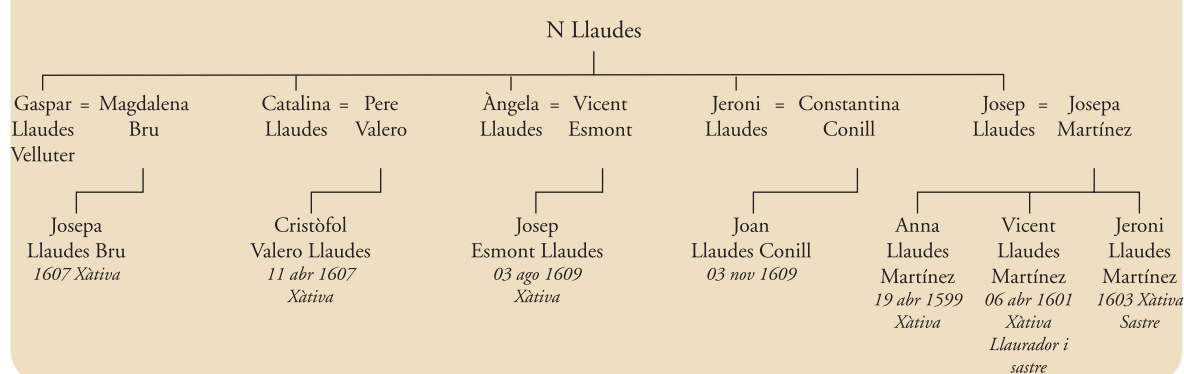

Partida de baptisme d'Anna Vicenta Llaudes Martínez. 20 d'abril de 1599. Col·legiata de Xàtiva

el qual degué arribar a Xàtiva cap a 1575, potser fadrí, potser novençà, o casat ja, amb alguna criatura. Encara que no podem afirmar-ho d'una manera categòrica, creiem que tots els Llaudes que comencen a tenir fills entre finals del XVI i la primera desena del XVII han de ser germans, és a dir, fills del

primer aveïnat en Xàtiva, i són tres homes i dues dones: Josep, Gaspar, Catalina, Àngela i Jeroni, els quals, tenint en compte els hàbits socials de l'època en que els homes casaven cap als 21 anys i les dones cap als 20, probablement van nèixer tots entre 1580 i 1590. Veure Arbre genealògic nº 1.

Arbre dels primers Llaudes de Xàtiva

Arbre genealògic nº 1

Entre els anys 1599 i 1609, els Llibres de Baptismes de la Seu de Xàtiva registren el naixement dels primers fills d'aquestos cinc Llaudes diferents:

1. Josep Llaudes i Vicenta Martínez, batejaren a la seua primogènita, Anna Vicenta, el 19 d'abril de 1599.

2. Gaspar Llaudes, velluter, casat amb Magdalena Bru, tingueren a Josepa Francisca el 19 de març de 1607.
3. Catalina Llaudes i Pere Valero batejaren en 11 d'abril de 1607 al seu fill, Cristòfol Vicent, apadrinat per Jeroni Gil Guitart, ciutadà.

4. Àngela Llaudes i el seu marit Vicent Esmont batejaren a Josep Domingo Vicent el 3 d'agost de 1609.
5. Per últim, Jeroni Llaudes, casat amb Constantina o Catalina Conill tingué un xiquet, Joan Josep, nascut el 3 de novembre de 1609.¹

Des de primers del segle XVII i durant molt de temps, els Llaudes estigueren vinculats al Convent de Sant Agustí, perquè algunes de les branques vivien molt a prop. La tercera generació, que és la nascuda a principis del segle XVII estava ja completament integrada en l'àmbit social i professional en el que es relacionava.

2.1.2. ELS LLAUDES - MARTÍNEZ

Malgrat una irrupció tan nombrosa en la documentació, cinc *germans* alhora, les petjades dels descendents de les dones, els Valero-Llaudes i els Esmont-Llaudes, es perden de seguida, i tampoc hem trobat més descendents de les branques Llaudes-Bru i Llaudes-Conill, potser perquè tingueren pocs fills o bé només filles. Per tant, tots els Llaudes que hem documentat i dels que tractem, descendeixen d'un únic tronc, el format pel matrimoni Josep Llaudes i Vicenta Martínez.

És probable que Josep Llaudes fos un llaurador que ocasionalment va treballar en altres ocupacions, la qual cosa no era infreqüent en l'època. Així, sabem que en 1605 va ser guarda custodi del castell, amb arcabús i espasa, faena per la qual va cobrar 17 lliures,² que a 20 sous per lliura fan 340 sous, és a dir

no arriba a un sou diari, insuficient per mantenir una família, pel que pensem que hagué de complementar els seus ingressos amb altres treballs. Certament, els primers temps dels Llaudes degueren ser molt durs.

Els Llaudes-Martínez tingueren dos fills: Vicent Josep, nascut en 1601, llaurador, i Jeroni Jacint, nascut el 1602, sastre d'ofici. El major va ser elegit prior de la Confraria de Sant Salvador per als anys 1639-1640,³ i no tornem a trobar referències seues fins l'any 1665, en que va fer de testimoni en una ferma de dret entre els dominicans, agustins, mercedaris, trinitaris i carmelitans en contra del Degà Huguet de la Seu de Xàtiva.⁴

2.1.3. ELS LLAUDES MARTÍNEZ - AMBEL

Vicent Josep Llaudes Martínez, el fill major, va casar primer amb Maria Ambel Climent. Els seus fills constitueixen la quarta generació de Llaudes de Xàtiva, en la qual ja es percep un lleuger ascens social. Antoni Llaudes Ambel és el primer dels nombrosos membres de dita família que va ser argenter, un ofici que més avant arribaria a ser "noble art". I destaquem l'ofici de plater perquè fou des del qual els Llaudes van pujar al cim de l'escala social. Va casar amb Maria Quinzà, d'una família de velluters que, igualment, més avant, donaria alguns dels més famosos platers valencians, i és l'autor, en 1674, del reliquiari de bronze sobredaurat de les Santes Basilissa i Anastàsia que hi havia en la Seu, l'única peça d'un plater Llaudes de la que tenim notícia.⁵

¹ Hi ha documentada a Xàtiva una família Conill, que és morisca, d'antic cognom o malnom "Estenat". No sabem si els pocs individus que hem trobat que tenen per cognom Conill són parents entre ells, i per tant no podem confirmar si Catalina Conill era filla de conversos o no.

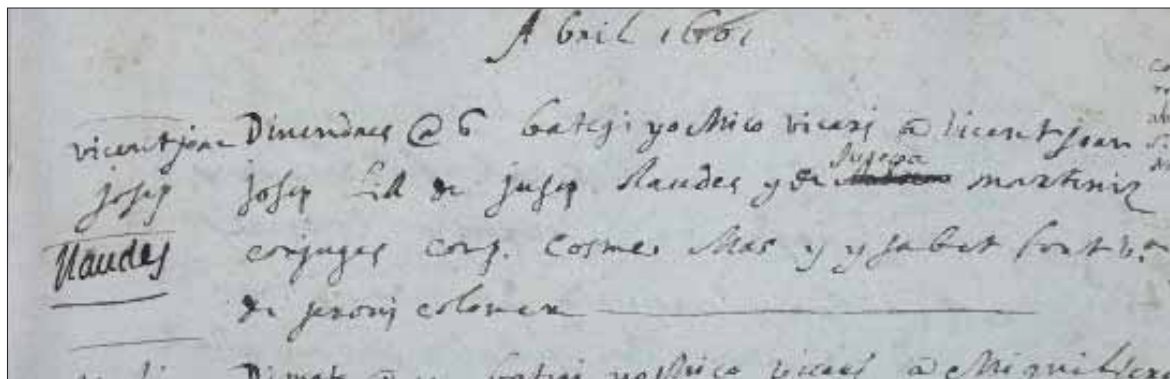
² AMX llibre 1400. Publicat per A. VENTURA. *El castell de Xàtiva*. Xàtiva, 1998, p 108.

³ És notícia que em va facilitar el professor Vicent Pons Alòs, a qui li ho agraïm.

⁴ "Firma juri nº 3 dels convents y frares de Sant Domingo, Sant Agustí, Sant Miquel, la Santíssima Trinitat y Na Sra del Carme de la ciutat de Xàtiva contra lo Dr. Gabriel Huguet, degà, canonge de la Col·legial de dita ciutat de Xàtiva". 22 de maig de 1665. Arxiu Municipal de Xàtiva (AMX), lligall 624/11, d 10. Josep Llaudes no va firmar per no saber, circumstància que era molt freqüent en l'època.

⁵ "En 14 de març 1674 se li entrega a Mossén Miquel Marchami un reliquiari de bronze sobre daurat, lo qual feu Antoni Llaudes, plater, de ordre de certs devots, y fonch concertat en quaranta sinch lliures, y estan en ell les relíquies de les Santes Basilissa y Anastàsia,

Partida de baptisme de Vicent Joan Josep Llaudes Martínez. 6 d'abril de 1601. Col·legiata de Xàtiva

L'aliança amb els Quinzà va ser doble, perquè la seua germana, Tomasa Llaudes Ambel va casar amb Gaspar Quinzà Sanç.

Amb la seua primera esposa María Quinzà, Antoni Llaudes va tenir almenys quatre fills, i del seu segon casament, que va ser amb Helena Martí, set, dels quals almenys un, Antonio Llaudes Martí, (1681-1746) va ser plater, igual com el fill d'aquest, Jeroni Llaudes, que el professor Francisco Cots va documentar actiu en Alzira el 1734.⁶

El tercer Llaudes Ambel que atrau la nostra atenció és Pau, (1637-1707), de professió mercader, marit de Maria López Matalí, el qual va ser cap d'altra branca en la que també hi ha platers, com Francisco Llaudes López, (1671-1745) que va casar amb Lucinda Sanchis, dels que descendeixen els Llaudes que van aconseguir enriquir-se i ennoblir-se, com veurem més avall, i un germà, José Ja-

cinto Llaudes López (1690-1774), plater així mateix, casat Constantina Vilar i se'n va anar a residir a Sogorb. José Jacinto i Constantina són els pares de Joaquín Llaudes Vilar, plater nascut en dita ciutat el 25 de març de 1742, que va casar amb Juana Bort, d'Alacant i van ser pares del també plater José Llaudes Bort.⁷ Veure l'arbre genealògic nº 2.

2.1.4. ELS LLAUDES MARTÍNEZ-FITÓ

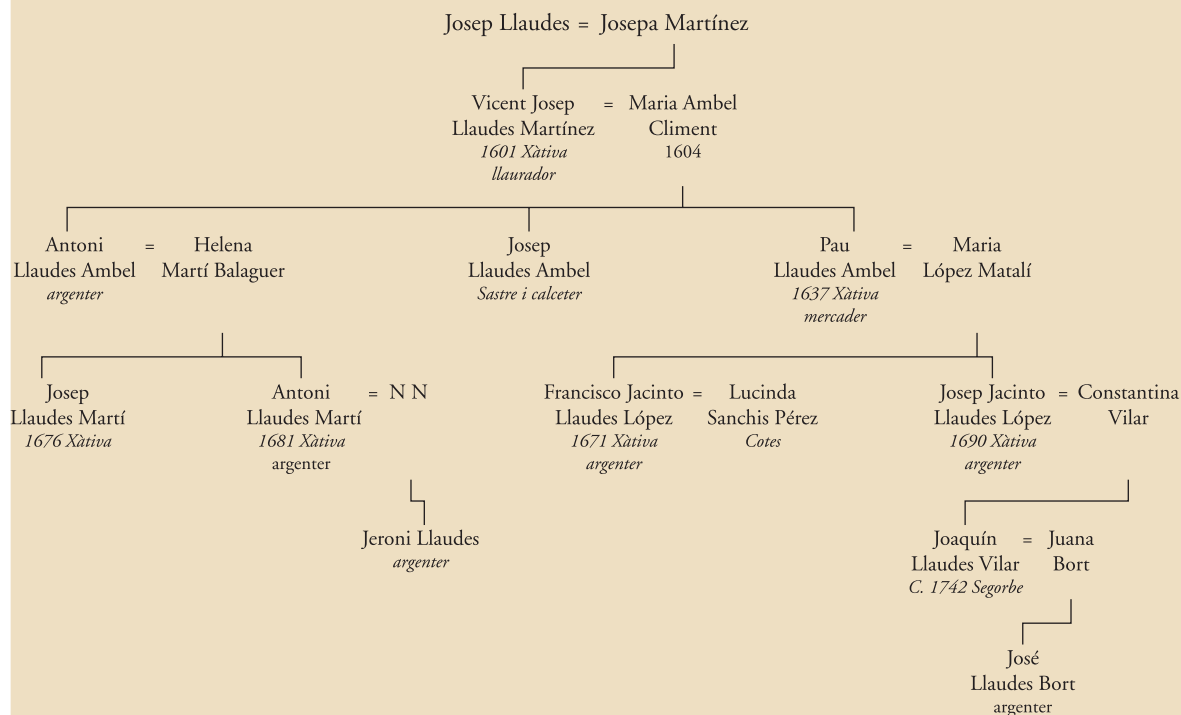
Si passem ara al segon fill de Josep Llaudes i Vicenta Martínez, és a dir el germà de Vicent Josep Llaudes Martínez, Jeroni Jacint Llaudes Martínez, trobem unes pautes semblants: néts platers i nétes que casen amb platers. Jeroni Jacint, casat amb Esperança Fitó, natural de Montesa, va tenir vuit fills dels que ens interessen dos: Elisabet Llaudes Fitó, una filla de la qual, Anna Maria Barberà Llaudes, casà amb el plater de Xàtiva Jordi Llobregat.

y més, se li entrega una carta de St. Thomàs de Villanova dins de un vidre ab los caps de plata". Arxiu Històric de la Col·legiata de Xàtiva (AHCX), *Libro de Determinaciones antiguas y inventarios de Sacristía*. F 358 V. Es conserva en Lorca una famosa Creu processional de cristall de roca, que va restaurar en 1803 el plater de Xàtiva resident en Múrcia Antonio Gosalbo Llaudes, però la seua intervenció va ser suprimida en altra restauració de 1928. Volem agrair a l'arxiver de Lorca, Sr. Eduardo Sánchez, l'interès que es va prendre en atendre la nostra consulta, i en fer-nos arribar tota la bibliografia existent sobre dita creu.

⁶ Antoni Llaudes Martí també ha estat documentat per Francesc Cots Morató, i diu que és fill d'altre Antoni, la professió del qual ignora, però sabem que son pare era el plater Antoni Llaudes Ambel i que ell és pare del també plater Jeroni Llaudes que vivia en Alzira en 1734. COTS MORATÓ, F. *Los plateros valencianos en la edad moderna (siglos XVI-XIX)*. Pp 488-489.

⁷ Tots els arbres genealògics del present treball han estat elaborats per l'autor. Pel que respecta al dels Llaudes, inclou tots els descendents que hem trobat del més antic, el matrimoni format per Josep Llaudes i Josepa Martínez. Són centenars de persones, per la qual cosa la impressió de l'arbre sencer ocuparia uns 8 metres de llarg, el que no només és impossible en un llibre, sinó poc operatiu per consultar-lo. Per dit motiu, l'hem fragmentat en nombrosos arbres parcials, inserits en el text on pertoca, per a la comprensió del lector, però encara així, per tal que cabera, hem hagut d'eliminar molts individus: els que moriren de menuts o bé no tingueren descendència, o tots aquells dels que no sabem res o el que sabem és irrellevant. També els religiosos i els capellans.

Arbre dels Llaudes Martínez - Ambel

Arbre genealògic nº 2

L'altra filla és Anna Maria Llaudes Fitó, nascuda en 1637, que va casar amb Francisco Moxica Sanchis, un cerer i sucrer de família basca que, procedent d'Alacant, d'on era natural, es va aveïnar en Xàtiva, probablement quan el seu pare o germà, Adrià Moxica, començà a exercir ací la professió de notari i va casar amb una noble de la família Tàrrega. Veure l'arbre genealògic nº 3 dels Llaudes-Fitó.

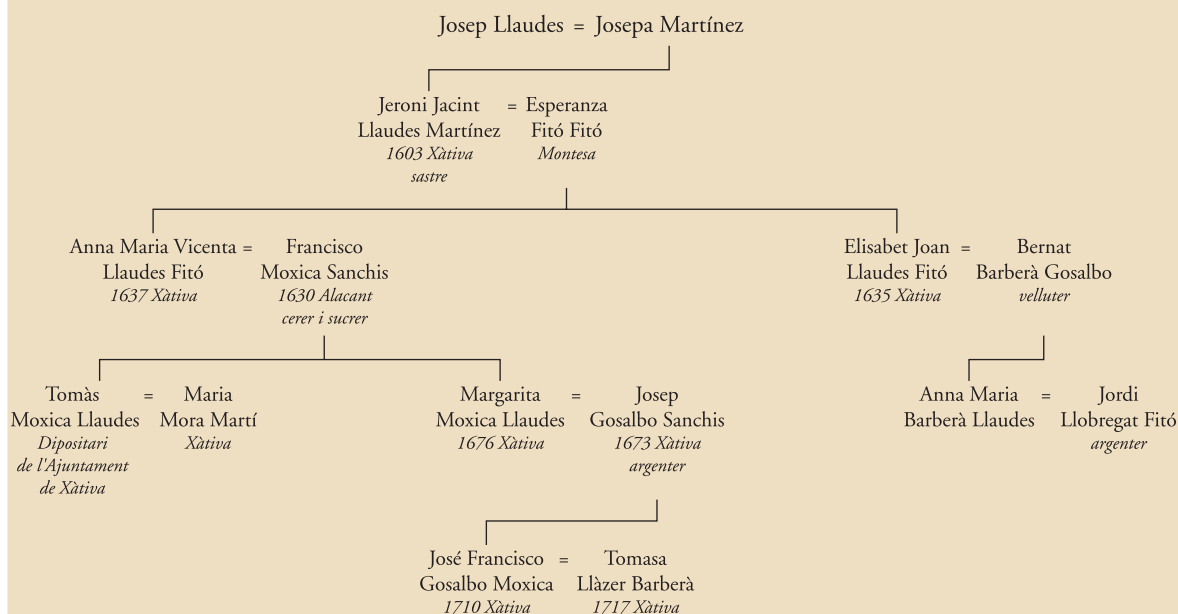
Una filla del matrimoni format per Francisco Moxica i Anna Maria Llaudes, Anna Maria Moxica Llaudes, casà amb Lluís Mompó Renovart, de família de mercaders de Xàtiva, i altra filla, Margarita casà amb José Gosalbo Sanchis, plater, iniciant una copiosa relació familiar entre els Llaudes i els Gosalbo. Un altre germà, Tomàs Moxica Llaudes, va ser nomenat dipositari de l'Ajuntament en 1710. Veiem, doncs, que, en només tres generacions, els Llaudes es van fer

platers i enllaçar amb les dinasties de platers més reeixides de Xàtiva: els Quinzà, els Gosalbo i els Llobregat. Com calia esperar en una família tan extensa que partia de zero en l'escala social, unes branques anaren pujant, mentre altres es van diluir. Així va passar amb el plater Antoni Llaudes, -ignorem el segon cognom- que va viure a la plaça de la Seu, després en la Corretgeria, i finalment en Sant Agustí. El registre del seu soterrar, de 19 d'octubre de 1750, diu que no va testar "per no tenir". I dels seus fills, ells Llaudes Muñoz, només sabem d'un que va casar en Segorb, i altres quatre no hem trobat informació. Potser van emigrar.

Les aliances més avantatjoses van ser les teixides amb els emergents Moxica, i sobre tot amb els Gosalbo, que eren un llinatge establert a Xàtiva des de molt antic, amb unes pautes d'ascens molt lentes que s'acceleraren

Arbre dels Llaudes Martínez - Fitó

Arbre genealògic nº 3

vertiginosament al segle XVIII. Al llarg de dit segle i primers del XIX, els Llaudes i els Gosalbo casaren entre ells nombroses vegades, creant una atapeïda xarxa familiar amb la vista posada en sumar patrimonis.

2.2. ELS LLAUDES-SANCHIS. L'ALIANÇA AMB ELS GOSALBO

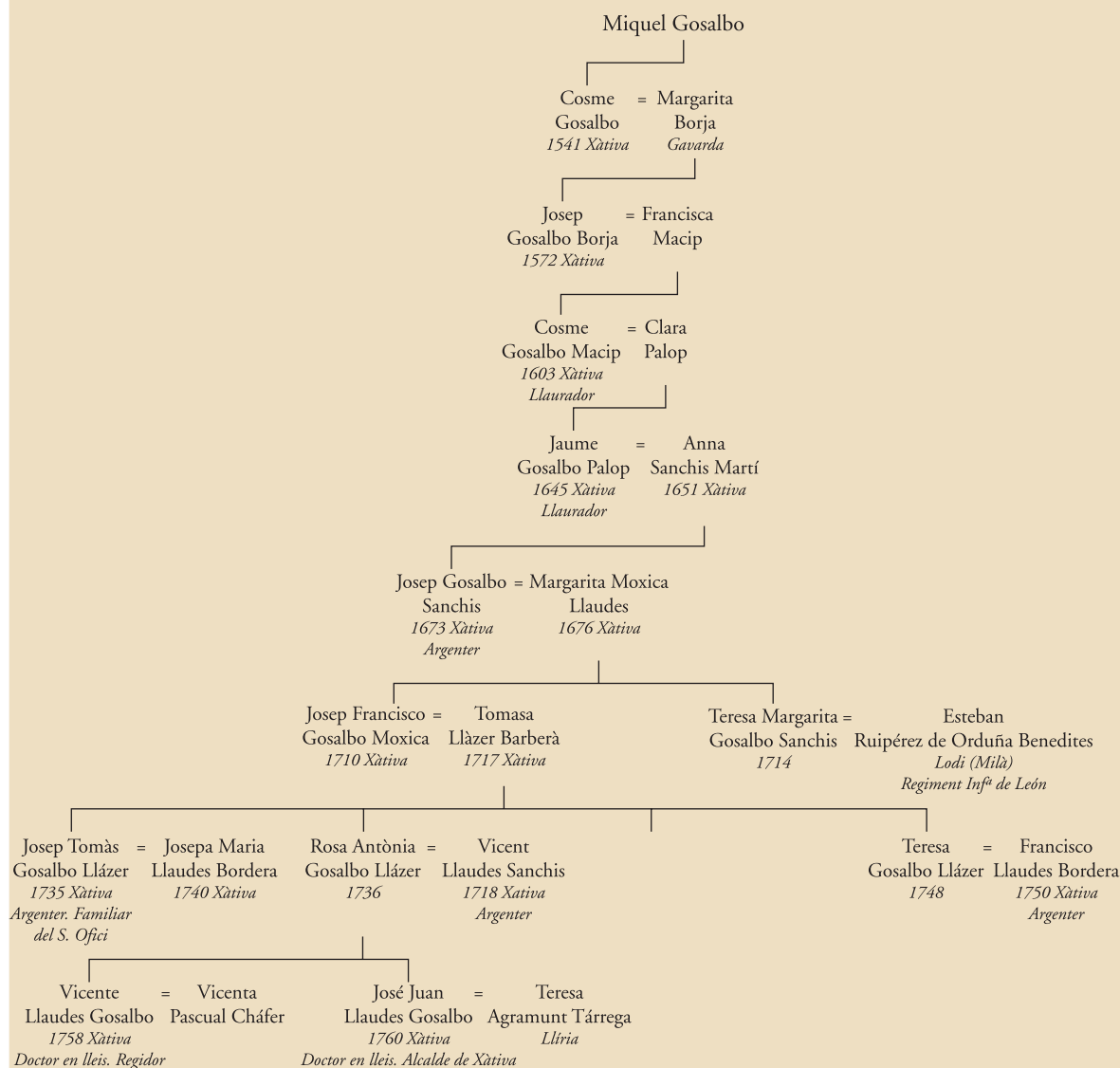
Sens dubte el matrimoni entre Francisco Llaudes López, fill del mercader Pau Llaudes, i Lucinda Sanchis Pérez va ser el que va deixar més copiosa descendència, o almenys de la que coneixem més descendents a partir del seu fill Vicent Llaudes Sanchis (1718-1802), plater de professió, com tants altres familiars. En 1778, Vicent Llaudes fruïa d'una gran consideració social i d'un prestigi de professional solvent, perquè l'ajuntament el va elegir dipositari del

pòsit del blat, càrrec que ell va declinar, entre altres raons, per ser vell –seixanta anys- i tenir molts alifacs, i, en substitució, els regidors nomenaren per al càrrec al seu fill, Francisco Llaudes.⁸

El primer matrimoni de Vicent Llaudes Sanchis va ser amb Lluïsa Bordera Talens, amb la que va tenir set fills, dels que ens interessen dos, com veurem tot seguit: Josefa Maria Llaudes Bordera (1740-1806) i Francisco Llaudes Bordera (1750-1810), citat més amunt. A l'enviutar de Lluïsa Bordera, Vicent Llaudes Sanchis i el també plater i veí, Josep Gosalbo Moxica, acordaren una política matrimonial entre les respectives famílies: el triple enllaç de tres Llaudes amb tres fills de José Gosalbo Moxica, els germans Gosalbo Llàzer, aliança d'extraordinaris resultats que dona-

⁸ “Visto un memorial de Vicente Llaudes, vecino de esta ciudad, en que dice haversele nombrado por depositario del Pósito del trigo y, sin embargo de manifestar su gratitud por el honor que ésta se ha servido dispensarle, mediante su avanzada edad y accidentes (*malalties, alifacs*), con muchas obligaciones de casa y familia, no le permiten servir dicho encargo, por lo que concluye suplicando se le exonere de él. Acordó el Ayuntamiento, en su inteligencia, admitiéndole la dexación de dicho encargo, y en su lugar nombrar a su hijo Francisco Llaudes”. AMX, *Libro de Actas del cabildo*. 1778. ff 184 V –185.

Arbre dels Gosalbo. El triple casament amb els Llaudes

Arbre genealògic nº 4

ria lloc a tres grans branques. Però, qui eren aqueixos Gosalbo?

Els Gosalbo eren una família d'origen aragonés que en el primer terç del segle xv ja vivia a Xàtiva, puix al morabatí de l'any 1432 figura censat un Pere Gosalbo,⁹ i al segle xvi

trobem altres Gosalbo més, llauradors d'ofici durant cinc generacions seguides fins arribar a Josep Gosalbo Sanchis, nascut el 1673, que començà la dinastia de platers i va casar amb Margarita Moxica Llaudes (1675-1715). Arribats a dit punt, aquesta branca dels Gosalbo

⁹ Morabatí de Xàtiva, any 1432. Arxiu del Regne de València (ARV). Manuscrit, n. 12.524. Els morabatins eren un padrons de caràcter fiscal.

Lauda sepulcral de D. Pedro Ruipérez de Orduña, governador de la Ciudad de San Felipe. Any 1727. Museu de l'Almodí.

havia assolit una posició econòmica sòlida i, per tant, podia seguir unes pautes matrimoniales en busca d'avantatjosos casaments per als fills. Tot i que Josep Gosalbo Sanchis va aconseguir casar a la seua filla Teresa Margarita amb Esteban Ruipérez de Orduña, fill del corregidor de la Ciudad de San Felipe, l'enllaç més fructífer va ser el del seu fill José Francisco Gosalbo Moxica (1710-1759), el de major èxit econòmic de la seua generació, amb Tomasa Llàzer Barberà. Tres dels fills d'aquest Gosalbo: Josep Tomàs, Rosa Antònia i Teresa, casaren amb sengles Llaudes de la branca més dinàmica. Veure l'arbre genealògic nº 4.

D'acord amb els projectes dels dos platers, el viudo Vicent Llaudes Sanchis va casar amb Rosa Antonia Gosalbo Llàzer; la seua filla Josefa Llaudes Bordera, amb el plater José Tomàs Gosalbo Llàzer (1735-1806), i el fill Francisco Llaudes Bordera amb Teresa Gosalbo Llàzer. Tot seguit, tractarem de les tres banques a que van donar lloc els tres casaments entre Llaudes i Gosalbo.

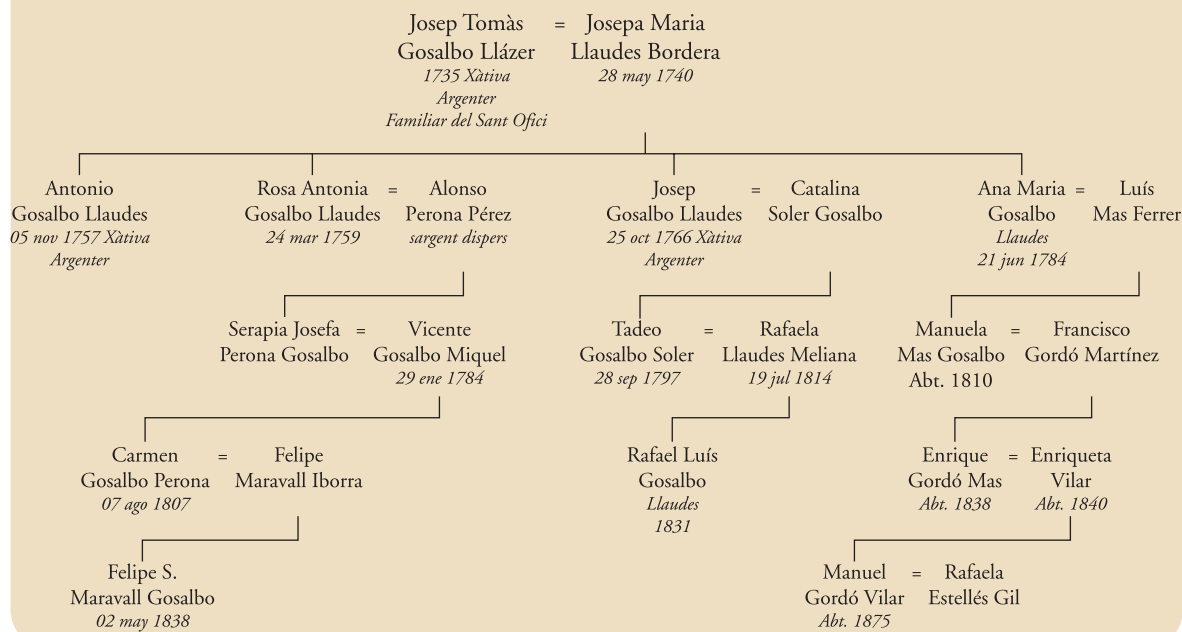
2.2.1. ELS GOSALBO-LLAUDES

Branca 1.- La formada per José Tomàs Gosalbo Llàzer i Josefa Llaudes Bordera, dels quals, el major, Antonio, nascut en 1757, es va establir en Múrcia on va exercir la seua professió de plater amb tant d'èxit que en jubilar-se va poder viure de renda, segons es veu en l'excel·lent i documentada biografia professional de dit plater traçada per l'investigador Francisco Candel.¹⁰ El segon fill, José Gosalbo Llaudes, nascut el 1766, també va ser plater. Altres fills i néts enllaçaren amb els Meliana, família que ostentava la titularitat de la secretaria de l'ajuntament de San Felipe, i amb els Mas i els Gordó, famílies de comerciants que en el XIX es convertiren en coneguts *hacendados* de la burgesia xativina. Igualment, en són descendents els Maravall: Felipe Maravall Gosalbo és tataranet de Josep Tomàs Gosalbo i Josepa Maria Llaudes, i avi de l'Acadèmic de la Història José Antonio Maravall Casesnoves.¹¹ Arbre genealògic nº 5.

¹⁰ CANDEL CRESPO, FRANCISCO. *Plateros en la Murcia del siglo XVIII*. Múrcia, 199. Pp 134-140.

¹¹ Veieu una genealogia dels Maravall en CATALÀ SANCHIS, S. *La família Maravall. Historia de ocho generaciones*. València, 2005

Arbre dels Gosalbo - Llaudes

Arbre genealògic nº 5

2.2.2. ELS LLAUDES BORDERA- GOSALBO LLÀZER

Branca 2.- Que són els descendents de Francisco Llaudes Bordera i Teresa Gosalbo Llàzer, un nét dels quals, llaurador, casà amb Dolores Pérez de Cañas, filla d'un oficial de l'exèrcit, *infanzón* d'Aragó. El fill d'aquest matrimoni Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas va ser un conegut propietari i advocat de la Xàtiva de finals del segle XIX. Veure l'arbre genealògic nº 6 dels Llaudes Bordera-Gosalbo Llàzer.

Francisco Llaudes és un excel·lent exemple de l'ascens econòmic. En 1770, amb només vint anys, s'havia establert pel seu compte. Els fills dels platers tenien certs avantatges per traure abans el grau de mestre, perquè els estatuts del Col·legi de Platers de València així ho contemplaven. Viu en el tram de la Corretgeria que enfrontava en l'antic Pes Reial, actual museu, molt a prop de son pare, i d'altres argenters, uns parents com José Gosalbo Llàzer, Manuel Gosalbo Llàzer, Antonio Gosalbo Llàzer i Francisco Quinzà, i altres

no emparentats, com els Codina, els Lahoz o els Pomares, segons els veiem inscrits en els padrons del *Reparto del equivalente*.

Era un home treballador i estalviador que, com bon comerciant, solia queixar-se que el negoci anava malament, una manera de donar una imatge externa que l'afavorira a l'hora de pagar impostos. En 1784 va elevar un escrit a l'Ajuntament demanant una rebaixa del que li havien assignat per "utilitats", es a dir, per l'estimació dels ingressos nets que consideraven havia tingut en l'exercici: "*manifiesta haversele aumentado 20 libras de útiles por los de su platería, siendo así que ha tenido menoscabo en ella, y no aumentos, por la decadencia de parroquianos repartidos entre los demás de dicha facultad, concluye suplicando la baja de dicho aumento*". Però els regidors van denegar la petició amb un lacònic "*No haber lugar*".¹²

El ben cert és que les coses li anaven bé i que va poder jubilar-se i viure de les rendes del capital i propietats acumulades fins la seua

¹² AMX. Libro de Actas capitulares 1784. Capítol del 27 de març.

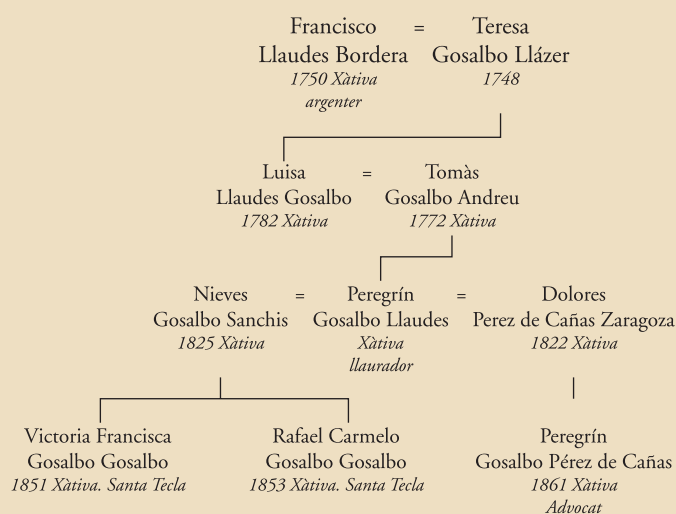
Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Front de cases del carrer de la Corretgeria on vivien els argenters Llaudes i els Gosalbo.

Arbre dels Llaudes Bordera-Gosalbo Llàzer

Arbre genealògic nº 6

mort el 1810, als seixanta anys. Va adquirir el dret de sepultura en el creuer de l'església de Sant Agustí, al costat de l'ostentós enterrament

de D. Pedro de Balda y Andía. El seu epitafi diu: "Aquí yace Francisco Xavier Llaudes. Rentista", tota una declaració de l'estatus aconseguit.

Lauda sepulcral de l'argenter Francisco Llaudes Bordera, mort en 1810. Antiga església de Sant Agustí

2.2.3. ELS LLAUDES SANCHIS-GOSALBO LLÀZER

Branca 3.- La més interessant i extensa de totes, la de Vicente Llaudes Sanchis i la seua esposa Rosa Antònia Gosalbo Llàzer, que dóna origen a tres ramificacions:

1. La dels Llaudes – Moxica de la que provenen els Llaudes de Canals, i els seus descendents, única rama que conserva el cognom Llaudes.
2. La dels Llaudes – Agramunt
3. La dels Llaudes – Pascual

Les quals tractem tot seguit, en especial la 2 i la 3, perquè són de les que ens han arribat documents.

2.3. ELS LLAUDES-MOXICA. LA RAMA DE CANALS

Una manera molt gràfica de fer-se una idea de la trajectòria de les diferents branques és seguir els seus canvis de residència a través dels padrons del *Reparto del equivalente*. Ja hem vist com Francisco Llaudes López vivia en la Corretgeria, front al Pes Reial, potser una de les raons de que el nomenaren dipositari del Pòsit del Blat va ser el fet que vivia molt a prop.

Entre 1757 i 1776 el seu fill Vicente Llaudes Sanchis va viure en la mateixa casa, en ella van nàixer tots els fills que va tindre amb Rosa Antònia Gosalbo. No obstant, com la sèrie dels llibres del *Reparto del equivalente* de l'Arxiu Municipal no s'ha conservat completa, el seguiment no pot ser exhaustiu. El cas és que en 1787 Vicent Llaudes s'havia canviat a viure a la primera casa baixant del carrer Canonge Cebrià, al costat dels seus parents Moxica. Amb ell i la muller vivien, almenys, dos dels seus fills, Lluís i Josep.

Lluís Llaudes Gosalbo va continuar vivint amb son pare uns anys, exercint la seua professió de notari, que l'havia situat en una bona posició social. Havia nascut el 1771. Va fer un bon casament amb Dolores Moxica Talens, filla del seu veí, el jurista de Xàtiva Tomàs Moxica Noguera, i de la carcaixentina Ana Talens Garrigues, germana del Ier marquès de la Calzada, moment en que va passar a viure a la casa des Moxica, al costat, la número 4 del carrer del Canonge Cebrià, on encara vivia la seua viuda el 1844. Un fill, Agustín Gosalbo Moxica, va ser alcalde de Xàtiva durant el període revolucionari de 1868,¹³ i altre, José Lucio va casar amb Francisca Martínez, de Canals. Aquest matrimoni és el que inicia la branca dels Llaudes canalins,¹⁴ que ha deixat nombrosos descendents, alguns dels quals passaren a viure a Jaén i a la Vila

¹³ SARTHOU CARRERES, CARLOS. *Datos para la Historia de Játiva*- Xàtiva 1935. Volum 3, pp 133-135.

¹⁴ Per haver desaparegut els Llibres Sacramentals de la parròquia de Sant Antoni de Canals des del segle XIX incluíu cap arxer, no és possible seguir una metodologia convencional per reconstruir les genealogies. Per dit motiu es perd el rastre de persones que casaren o nasqueren en Canals, i els vincles que tingueren amb famílies de Xàtiva. Per això va ser una gran sort trobar al Sr Ricardo Gil Llaudes, de Canals, que molt amablement me va facilitar la informació que havia conservat i reunit per altres camins, la qual em va permetre enllaçar amb els arbres d'ací.

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

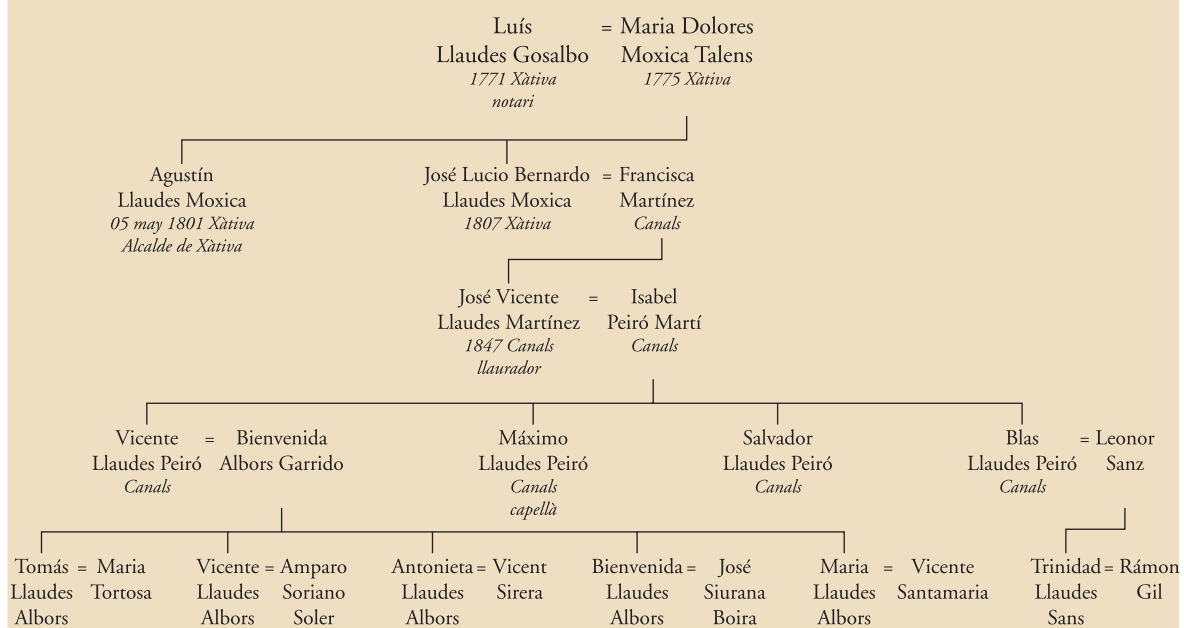

Casa dels Moxica al carrer del Canonge Cebrià.

Porta de la casa Moxica, actualment en altre edifici de la ciutat.

Arbre dels Llaudes Moxica. Els Llaudes de Canals

Arbre genealògic nº 7

Máximo Tomás Llaudes Peiró, sacerdot de la dreta. Cap a 1910.

Joiosa. Com en altres arbres genealògics que formen part del treball, per raons de discreció l'hem interromput en la generació de la que no queda cap persona viva. En canvi, incloquem al sacerdot Máximo Llaudes Peiró que va ser un personatge conegut en la societat del seu temps.

Hi ha, doncs, tres troncs: el encapçalat per Vicente Llaudes; el que deriva de Blas Llaudes, i el que origina Salvador Llaudes, que va casar en dos ocasions, una en Canals i altra en Jaén, on queda descendència. Veure l'arbre nº 7.

L'èxit del llinatge

MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ

3.1. LA CASA TÀRREGA

En 1787 Josep Juan Llaudes Gosalbo residia amb els seus pares en l'esmentat carrer del Canonge Cebrià, i entre 1795 el 1799 el trobem al carrer de Vallés, on potser es va traslladar a ran del seu matrimoni amb Teresa Agramunt. Però la seua aspiració anava més enllà, buscava un edifici ben situat, en el millor lloc de Xàtiva, el carrer de Montcada. Des de 1810 va fixar la seua residència front a Santa Clara, en el palau dels Tàrrega on havia nascut D. Joan Tàrrega, governador de Xàtiva i un dels protagonistes del drama de la ciutat durant la Guerra de Successió. Ací va viure fins que va morir el 1823, moment en que va passar al seu fill José Ramón Llaudes Agramunt, qui encara l'ocupava el 1844, mentre que en els padrons de 1860 el titular era el seu fill i hereu Luís Llaudes Jordán.

El fet que els Llaudes residiren en dit palau durant tants anys va induir a Sarthou a l'error de creure que l'escut dels Tàrrega de la façana era el dels Llaudes, la qual cosa no pot ser de cap manera, no només per cronologia, atés que està fet a mitjans del XVIII, quan encara no vivien allí, sinó sobre tot perquè no hem trobat que els Llaudes de Xàtiva foren mai nobles per cap ascendent.¹

Hem conegut en peu la Casa dels Tàrrega, dels Llaudes, molt degradada, sense més habitants que un taller de pintura i envernissat de portes i mobles en la primera planta, abandonada com es veu a les fotografies. Els buits de la façana guardaven simetria, els finestrons de les coves i els balconets dels entresols, dos a cada banda de la gran porta de dovelles llises de mig punt sobre la que lluia un escut divuitenc, com els balcons de forja de la planta noble, el central emmarcat per pilastres acanalades de capitells d'acant que sustentaven un frontó triangular, creiem que fets molt tardanament.

L'entrada, com era costum en Xàtiva fins fa uns trenta anys, estava sempre oberta, el que permetia admirar l'excel·lent factura de la volta aristada en estrela de vuit puntes existent entre el mur de la façana i l'arc del pati, al dir de qui a primers dels anys vuitanta era arquitecte delegat del Ministeri de Cultura, Cervantes Martínez Brocca, una de les dues conegudes en Europa. Mai vam tenir ocasió de recórrer l'interior del palau que, de segur, guardava molts altres elements i detalls arquitectònics i ornamentals de l'edifici medieval o de reformes i afegits posteriors. Poc de temps abans de declarar-se conjunt històric artístic la ciutat, el 1978, va ser enderrocat a corre-cuita, no fos que l'aprovació del decret ho impedira.

¹ En la "Guía heráldica" de Xàtiva en la que Sarthou va fer un itinerari per la ciutat, després de parlar del monestir Santa Clara, diu: "Frente al mismo, la casa número 32 perteneció a D. Juan Tàrrega, promovedor del alzamiento de Játiva a favor del Archiduque de Austria. Su escudo se adorna con corona ducal y tiene diez cuarteles. Es el blasón de los Llaudes". SARTHOU CARRERES, C. *Guía Oficial de Játiva*. València 1925, p 46.

Portada i pati de la Casa Tàrrega. Carrer de Montcada

Enderrocament de la Casa Tàrrega. 1978

En els quaderns de padrons del *Reparto del equivalente* de la primera meitat del XVIII no figura cap Tàrrega en tot el carrer Montcada. Entre 1756 i 1762 trobem D. Joaquín Tàrrega, i entre 1771 i 1780 any en que va morir, és la viuda, Dª Victoria Albero, la contribuent. Durant els anys següents, de 1791 al 1799, van viure en la casa D. Ignacio Cebrián Valda, germà del cardenal D. Francisco, i casat amb Josefa Tàrrega Carignani, potser neboda de Joaquín Tàrrega, i en tot cas, parenta. I a partir de 1810, el matrimoni Llaudes Agramunt.²

3.2. JOSÉ JUAN LLAUDES GOSALBO I JOSÉ RAMÓN LLAUDES AGRAMUNT

José Juan Llaudes Gosalbo es va fer advocat. Com veiem, passada la meitat del

segle XVIII els Llaudes havien recorregut un llarg camí des dels seus orígens de llauradors i sastres, de velluters, guardes amb arcabús i comerciants, fins arribar a doctors en lleis. La professió de platers i l'encert de triar determinades aliances matrimonials van permetre a alguns dels seus membres acumular capital i dur els fills a la universitat. Era el camí tradicional seguit per moltes altres famílies de Xàtiva als segles anteriors: els Cebrià, els Armengot, els Menor o els Guittart, entre altres.

Mentre el seu germà Vicente va triar per esposa a la filla d'un llaurador ric i va comprar un títol de regidor, com veurem, José Juan es va fixar en la filla d'una família benestant, Teresa Agramunt Pàrraga, que no tenia estatus nobiliari però descendia d'alguns dels

² No tenim enllestida la genealogia dels Tàrrega, que és certament embolicada, per això la cautela que notarà el lector. Els repetits casaments de dita família amb els Sanç i amb els Salvador, i el fet que no viviren en Xàtiva durant bastants anys per raó de la Guerra de Successió complica molt el seguiment genealògic.

Retrat de José Juan Llaudes. Museu de l'Almodí

Retrat de Teresa Agramunt. Museu de l'Almodí

més importants llinatges de Xàtiva; uns antics, com els Tàrrega, els Sanç i els Beaumont de Navarra, i altres d'ascens més tardà, com els Anguerot, Audivert, Albero, Aparici, Salvador i els Guitart,³ i va arribar a alcalde, però per elecció.

En efecte, a primers de 1820 la situació política del país va canviar. Vicente Llaudes i els altres regidors amb títols hereditaris van cessar i van ser substituïts per regidors d'elecció indirecta, un procediment semblant al foral, pel qual cada parròquia nomenava uns electors: sis per Santa Maria;

cinc per Santa Tecla; cinc per Sant Pere i un pels Sants Joans. El 28 de març prengué possessió la nova corporació, en la que l'alcalde primer constitucional era Dn José Juan Llaudes Gosalbo i entre els regidors estaven Dn Pedro de Alcántara Cebrián, Dn. Ignacio de Diego, D. José Moxica i D. Joaquín Gosalbo Aliaga.

En gener de 1822 va entrar de regidor constitucional el fill, José Ramón Llaudes Agramunt, que era el tercer Llaudes que en poc de temps accedia al govern municipal, en el que va durar fins a finals de maig de l'any

³ En 1786 el *Real Acuerdo* de València va demanar que aquells que tenien escut d'armes sobre la porta de les seues cases justificaren la legitimitat que els emparava, i en compliment de dita ordre, l'Ajuntament de Xàtiva va exigir els justificants als interessats. En el cas de Dª Ana Agramunt, que vivia al carrer de Sant Agustí, resulta significatiu que no presentara una *carta de hidalguía* estesa per una sentència en judici contradictori, sinó una "Certificación de armas dada con delineación de las mismas por Don Juan de Mendoza en Madrid a cuatro de agosto de mil seiscientos cincuenta y cinco", és a dir, no era un document emanat d'un tribunal o *chancillería*, sinó d'un *rey de armas* particular, i diu en dit document que descendeixen de los Agramontes de Navarra, quan els historiadors contemporanis afirmen que els Agramunt són d'origen català i arribaren a València amb la conquesta. En la Fundació Rafaela Louise Llaudes de València hi ha un pergami molt mal conservat, on algun calígraf del XVII va anotar un fragment de tan dubtosa història. Veieu AMX. *Libro de Actas capitulares de 1786*. F 307 V- 308.

següent, quan va ser abolida la Constitució i van reintegrar en els càrrecs als antics regidors perpetus, entre els que es trobava son tio Vicente Llaudes.⁴

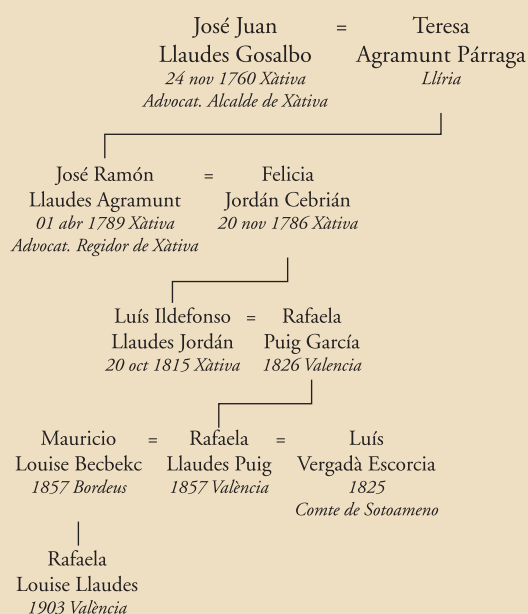
La imparable ascensió cap al món de l'aristocràcia dels Llaudes va arribar a la generació de José Ramón Llaudes Agramunt, nascut el 1789, advocat de *Los Reales Consejos*, que va casar amb Felícia Jordán Cebrián, filla d'una família de mercaders enriquits vertiginosament fins ennoblir-se, els Jordà, i d'altra, consolidada feia temps en les més altes tribunes de l'escenari xativenc, els Cebrià, a través dels quals descendia dels Llinàs de Mallorca i dels Berenguer de Morales d'Alacant. Era néta i neboda de regidors nobles que ostentaven a més el càrrec d'Alferes Major de *San Felipe*, i cosina del marquès de Montortal, personatges tots, dels més influents de la ciutat.

Malgrat el seu ascens al reduït grup de la noblesa, José Ramón Llaudes era un convençut constitucionalista i partidari d'acostar l'educació

Escut dels Jordán. Casa Blanca. Xàtiva

Descendents de José Llaudes Gosalbo i Teresa Agramunt Párraga

Arbre genealògic nº 8

⁴ Veure els *Libros de Actas Capitulares de 1820, 1821, 1822 i 1823*. AMX.

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

a les classes més desfavorides, un principi allunyat del món elitista de l'aristocràcia, que emanava de l'esperit de la Revolució Francesa. Cal llegir a espai el ban municipal del 9 d'abril de 1822, signat per l'alcalde primer, Francisco Baldoví, el regidor José Ramón Llaudes, el síndic Cayetano Sanchis, i el secretari Pedro Calatayud referit a l'immediat començament en el suprimit convent de Sant Agustí de les classes de Matemàtiques, Lògica i Metafísica, de Física i Filosofia moral a càrrec de catedràtics pagats pel municipi de la nova capital de província, per adonar-se'n de l'íntim convenciment d'aquells homes del paper que jugava el coneixement i la ciència en l'elevació moral i material de les persones.

*"Convencido este Ayuntamiento constitucional de la inmutabilidad de este principio ennoblecido por la constitución, ha consagrado sus tareas y segundos desvelos, para conseguir la difusión de luces en todas las clases de su amada patria a pesar de la escasez de medios; y los efectos han premiado en parte sus esperanzas. Las reglas para discurrir bien, el conocimiento de ideas abstractas, preparar el camino de adquirir nociones del derecho público y positivo, llegar al estudio de las ciencias exactas, la filosofía en fin, con un curso completo, a saber: de Matemáticas, Lógica y Metafísica, de Física y Filosofía moral, es lo que os ha proporcionado, valiéndose para ello de buenos catedráticos que comenzarán a enseñar el 18 de este mes, en el local del suprimido convento de San Agustín"*⁵

Trobem ací una divergència ideològica entre les dues branques Llaudes, la de Vicente Llaudes Gosalbo, *regidor perpetuo por juro heredad*, cessat del càrrec durant els dos períodes constitucionals, de 1812 a 1814 i de 1820 a 1823, i la branca del seu germà José Juan Llaudes Gosalbo i del fill d'aquest, José Ramón Llaudes Agramunt, que van tenir una actuació protagonista justament en els anys en que va estar vigent la Constitució de 1812.

*Retrat de Rafaela Louise Llaudes, cap a 1920.
Fundació "Rafaela Louise Llaudes". València*

⁵ Per l'excepcional importància, hem inclòs el text complet en l'apèndix documental. Dit text va ser publicat per Sarthou en *Datos*, Volum III, p 27.

Altra de les intervencions de José Ramón Llaudes que coneguem gràcies a la documentació eclesiàstica i municipal va ser la seua oposició frontal a que eixira de Xàtiva el tresor del la Seu en aquells moments convulsos de la invasió dels Cent mil fills de Sant Lluís, l'exèrcit francès cridat per Fernando VII per acabar amb el règim liberal. La situació tenia un precedent que havia escarmentat al xativins. En efecte, durant la Guerra de la Independència, Carlos IV va ordenar que els tresors de les catedrals, esglésies, abadies etc., de tot el país, es dugueren a diversos ports escollits per evacuar-los i així evitar la rapinya dels francesos. La plata era buscada per fondre-la i encunyar moneda per abastir les tropes i pagar les despeses militars.

Com en altres propostes fetes amb una finalitat encomiable, no tot va eixir com estava previst i alguns objectes molt valuosos no tornaren mai.

Davant la nova invasió, les autoritats van preparar una actuació semblant que havia de conduir la plata i altres tresors al port d'Alacant, i en quant hi hagués perill, traure'l per mar a Eivissa. Però ni el capítol eclesiàstic ni el civil volien complir la disposició, i buscaven la manera legal de negar-se, argumentant, entre altres coses, que part de la plata existent en la Seu era de l'Ajuntament, el que era cert. L'en-carregat de convèncer als canonges i de pactar amb ells una acció conjunta van ser els regidors José Ramón Llaudes i Juan Rostand.⁶

Durant el darrer terç del segle XIX, aquesta rama dels Llaudes va emparentar per casament amb els Puig de València i amb la família Louise francesa, i amb la dels Escorcia i Vergadà, comtes de Sotoameno, assentada en Alacant, el que incrementà i diversificà els seus interessos econòmics.

La darrera descendent d'aquesta branca va ser Rafaela Louise Llaudes (1903-1982),⁷

Casa del carrer Sant Agustí en la que va viure Vicente Llaudes Gosalbo entre 1784 i 1810.

una senyora acabalada i pietosa, que va deixar la seua fortuna a diverses ordres religioses i va tenir l'encert i la saviesa de confiar el patrimoni documental a una fundació, que hem citat al llarg del treball en dues ocasions. La majoria dels documents fan referència a les famílies Scòrcia i Vergadà; és una llàstima que conservara tan pocs dels Llaudes, que ara servirien als investigadors. Entre els immobles que va deixar al seu testament estava l'alqueria coneguda en Xàtiva com la Casa Blanca, que té un escut nobiliari dels Jordà. Veure l'arbre genealògic nº 8.

3.3. VICENTE LLAUDES GOSALBO I ELS SEUS DESCENDENTS

La darrera branca que té el seu origen en el plater Vicente Llaudes Sanchis i la seua

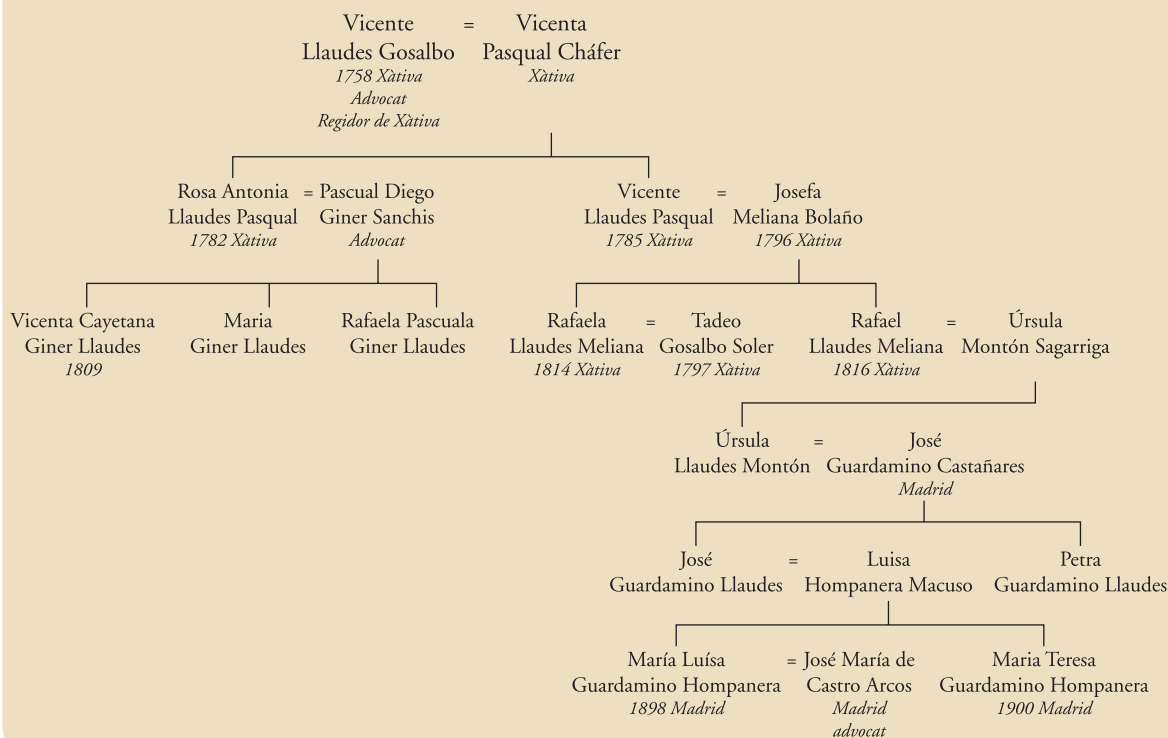
⁶ Veure en l'apèndix documental l'acord de 30 d'abril de 1823 del *Libro de Determinaciones del Cabildo de 1815 a 1823*. Sense foliar. AHGX.

⁷ Agraïsc al professor Vicent Pons Alòs la informació referent als avantpassats de Rafaela Louise Llaudes.

Els Llaudes de Xàtiva HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Descendents de Vicente Llaudes Gosalbo i Vicenta Pascual Cháfer

Arbre genealògic nº 9

esposa Rosa Antònia Gosalbo Llàzer, filla, germana i mare de platers, va ser la que comença amb el seu fill Vicente Llaudes Gosalbo (1758-1829), doctor en lleis com els altres germans, casat amb Vicenta Pascual Cháfer, una jove procedent d'una família de llauradors acomodats amb terres a la part de Lloc Nou. Tingueren tres fills: Vicente Llaudes Pasqual, nascut en 1785, Antonio, (1786-1806), que morí adolescent, i José, nascut el 1793, que va morir fadrí en França durant la Guerra de la Independència. Veure l'arbre genealògic nº 9

En 1782, amb només 24 anys, Vicente Llaudes Gosalbo ja era doctor, i de la casa paterna de la Corretgeria va passar a viure al car-

rer de Sant Agustí, a una casa de la família de sa mare, la que figura en els quaderns del *Reparto del Equivalente* de l'Arxiu Municipal amb el número 12 i fa cantó amb el carrer de Menor. De les primeres coses que va fer quan va reunir certa quantitat, va ser comprar mitja ploma d'aigua de la casa de Dª Ana Agramunt, situada al mateix carrer de Sant Agustí, la conducció de la qual es prenia de la mota situada al claustre de dit convent, i el comprador va demanar que la ploma passara a derivar-se de la següent mota situada a llevant, que enfrontava amb l'actual carrer de Menor, perquè així podia conduir-la a sa casa.⁸

Des de ben jove, Vicente Llaudes Gosalbo no va fer més que comprar i comprar cases i ter-

⁸ "En vista de un memorial presentado por el Dr. Vicente Llaudes en que expone tener mercada media pluma de Agua Santa de Dª Ana Agramund, con escritura ante Manuel de la Cruz, escrivano, y por quanto se toma dicha agua de la mota de la plasuela de San Agustín, concluye suplicando se le conceda su presa en la del calliso llamado de Malla (actual carrer de Menor), por donde se sube a la Cuesta de esta ciudad, mediante a no ser en perjuicio de tercero y de mucha comodidad para él mismo. Acordó el Ayuntamiento pase a informe a los Sres. Comisarios de Fuentes". AMX, *Libro de Actas del Cabildo de 1782*. Ple del 9 d'agost, ff 158V-159.

res, una inversió continua que amb el temps el va convertir en un dels més rics propietaris de Xàtiva i el va col·locar en òptima situació per obtenir una regidoria perpetua de la Ciudad de San Felipe.

Sense voler ser exhaustiu perquè dita vesant econòmica la tracta en aquest catàleg el director de l'Arxiu Municipal de Xàtiva, Isaïes Blesa, citarem només un mostreig, tret del llibre de l'arxiu Llaudes adquirit per l'Ajuntament, *Títulos de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término del lugar de El Genovés. Valencia. 1789-1898*,⁹ d'unes quantes adquisicions per a que es vetja el ritme i el volum d'acumulació de propietats rústiques:

En 20 de novembre de 1789 Vicent Llaudes va comprar 170 fanecades en terme de El Genovés.

El 7 de novembre de 1792, 4 i 3 fanecades en la partida de Terrafort, per 661 lliures.

El 5 d'abril de 1799, 1 fanecada en el Genovés per 190 lliures

El 20 d'abril de 1799, una casa i un secà en Lloc Nou per 50 lliures

El 20 de juliol de 1799, 3 fanecades d'oliveres i garrofers en Lloc Nou per 12 lliures

El 14 de febrer de 1807, un secà en Lloc Nou per 162 lliures

I si ens fixem ara en les propietats urbanes, al testament de Vicent Llaudes figuren les següents cases, comprades o heretades, a banda de la que habitava:

Unes cases que va comprar en 1789 a Da Margarita Merita en el carrer Perpinyà, segons poders que li va donar la seua esposa Vicenta Pasqual.¹⁰ A més, posseïa una casa al carrer del Raval, altra en el de Sant Agustí nº 13, dos en la de Vallés, una part del forn del carrer Roca,

Lauda sepulcral de Josefa Meliana Bolaño en l'ermita de Sant Josep

⁹ AMX. Fons Llaudes. Llibre nº 69.

¹⁰ La informació que fa referència als poders de la esposa en 1789 per comprar la casa dels Cerdà està treta de dit llibre, com tots els resums o cites textuais que més avall publiquem. Dites cases són l'actual nº 1 del carrer Canonge Cebrià, que va pertànyer a D. Jaume Lluís Cerdà, senyor de Cerdà, la qual havia quedat completament assolada durant la Guerra de Successió. La seua viuda, Da Margarita Portadora, va donar el solar al seu gendre, D. Valero Merita, amb l'obligació de reedificar la casa i de deixar-li en ella un lloc d'habitació. La filla, Da Margarita Merita Cerdà, és la que va vendre la casa a Vicente Llaudes. L'altra casa comprada pertanyia a la propietat principal, com un agregat, atés que es feia servir de cotxera, i és la caseta que hi ha front a la casa gran, actual número 6 del carrer.

i una casa al carrer de Caputxins. I al carrer Sant Joan, la casa nº 22, comprada en 1805 al seu germà Josep; la nº 23, heretada de son pare el 1805; la nº 24, heretada del germà en 1812, o les nº 25 i 26 comprades a sa mare Rosa Antònia Gosalbo Llàzer en 1813.¹¹

I per altra font sabem que el 1806 va comprar la casa pertanyent a la Seu, on vivia mossén Reginaldo Bosch, que va eixir a subhasta per 657 lliures i se li va adjudicar per 1095 lliures. És l'actual número 4 de la Corretgeria, front a la que després seria la casa dels Llaudes durant molts anys, com veurem.

En el trànsit de segle, el doctor Vicente Llaudes havia acumulat suficient patrimoni com per comprar una regidoria perpètua, de l'ajuntament de la Ciudad de San Felipe. Per fi havia arribat a l'escaló més alt de la societat xativina. Però veiem en quines circumstàncies i per quines raons es va fer dita compra.

Els Ruiz de Alarcón havien ocupat una regidoria en San Felipe des de 1756 durant dos generacions fins que, per alguna raó que no sabem, el 1799 la veneren a Vicente Llaudes. Aquestos càrrecs eren venals, però era la corona la que havia d'autoritzar la compra-venda, expedir el títol i cobrar els drets de regalia.¹² El preu acordat entre ambdós particulars fa ser la fabulosa xifra de 2650 lliures, molt més del doble del que valia, la qual cosa va reconèixer molts anys després l'interessat, en fer el seu testament.

En efecte, com la regidoria era un títol heretable per línia masculina i el fill primogènit de Vicente Llaudes li va premorir, en el testament va haver de valorar dita regidoria per tal de fer la partició de béns, atés que el successor en el càrrec, que havia de ser el seu nét Rafael Llaudes Meliana, era menor d'edat, i per tant rebia un "be improductiu" fins que

poguera ocupar-lo. I en el procés d'obtenció de dictàmens sobre el valor en el mercat del títol de regidor, va concloure que, la millor manera de saber què valia era capitalitzar les 50 lliures de renda anual que produïa, que al 5% donava un valor nominal de mil lliures, i en dita quantia figura en el cos de l'herència. Però el més interessant és la raó que dona de per què va pagar més del doble del seu valor quan la va comprar.

*"El título de la regiduría que por juro de heredad obtenían en el día del Ilustre Ayuntamiento de esta ciudad, no por aquel tanto en que fue comprada de Dn Carlos Fernando Ruiz de Alarcón, pues por cierto empeño y etiqueta que mediaron en aquella época, interesante al honor de familias, pagó con exceso lo que no era regular"*¹³

En resum, Vicente Llaudes tenia tantes ganes de ser regidor, era tan imperiós per a ell satisfer el "empeño, etiqueta y honor de la familia" que va pagar el que li van demanar. I en realitat així era, es tractava d'una qüestió d'imatge, de prestigi i de poder, perquè de cap manera una minsa renda anual de 50 lliures justificava les colzades per ser regidor de la ciutat.

Creiem que dita regidoria era de la classe de ciutadans perquè, per poder optar a una de la classe de nobles, primer havia d'haver aconseguit el estatus nobiliari, la qual cosa només podia fer-se a través de l'obtenció d'una *Carta Ejecutoria de Hidalguía* que concedien les *Reales Audiencias* després d'un llarg expedient contradictori on havia que aportar documents i demostrar els requisits de sang o adquirits, suficients a criteri del tribunal.

Durant l'Antic Règim, els camins per arribar a obtenir el reconeixement de pertànyer a la classe de noble (no un títol nobiliari) era demostrar que la família havia sigut de la classe de "ciutadans" d'immemorial, que es deia,

¹¹ *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Años 1834. AMX.*

¹² Veieu l'expedició del títol de regidor a favor de D. Vicente Llaudes en l'ARV, Real Acuerdo 1805 Llibre nº 100 ff 724-726 V.

¹³ *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes...* etc.

o bé haver ocupat magistratures municipals en l'època foral, és a dir, haver sigut jurat, justícia o mostassaf, com van fer altres llinatges xativins sorgits dels estrats desfavorits de l'escala social: els Llagària, els Guitart, els Pelegero, els Agulló, els Cebrià, els Audivert, i altres. Però els Llaudes no podien acreditar cap de les dues opcions, perquè ni havien sigut ciutadans al segle XVI ó XVII, ni ocupat cap càrrec municipal, cosa que d'haver sigut així figuraria sempre en tots els papers.

Potser algun historiador trobe algun dia dit expedient de noblesa per conèixer els arguments i proves amb els que els Llaudes del XVIII van obtenir el reconeixement.

L'ambiciós projecte vidual de Vicente Llaudes d'ascens social havia començat anys enrere, a poc a poc però sense parar, per estar entre els elegits. En 1789, en mig dels anys d'enriquiment incessant, es va afanyar a obtenir el dret de patronat i sepultura, per a ell i la seua família, d'una de les capelles de nova construcció en la Seu.¹⁴ Un cop assegurat el paradís, calia ocupar-se'n de la vida terrenal arrodonint el projecte amb la compra de l'antiga casa pairal dels Ferriol, senyors d'Estubeny, una de les millors de la Corretgeria Ampla.¹⁵ La ocasió va sorgir amb motiu de la primera desamortització de béns de mans mortes, la iniciada per Godoy en 1798.

¹⁴ Veure l'apèndix documental. En les Determinacions Capitulars, consta la petició, però no he trobat confirmació de que li fóra concedida. Agraïsc la notícia a l'investigador Manel Garcia.

¹⁵ Sovint la documentació del XVIII distingeix entre Corretgeria Ampla, que és el tram de carrer que va de la plaça de la Seu fins a l'eix transversal Maluenda- Matilde Ridocci, i Corretgeria Estreta, que va des de dit punt, conegut en l'època com "Plazuela de Texedor", fins l'actual plaça de l'Arquebisbe Mayoral. La diferenciació respon a les característiques físiques reals del carrer, efectivament més ample en el tros de llevant que en el de ponent.

Nobles i regidors en la ciutat de San Felipe

ISAÏES BLESÀ DUET

Escudo De Armas de Bogalá Mallorca

4.1. LA XÀTIVA DEL SET-CENTS I DEL HUIT-CENTS: UN RESUM GENERAL.

L'origen i evolució de la família Llaudes en Xàtiva ha estat relatat en el capítol anterior, des del seus inicis, la seua evolució social i econòmica, en la que van exercint de distints oficis al llarg del temps, fins al seu èxit i triomf en el set-cents. En aquest capítol voldriem parlar de com era la ciutat que va veure evolucionar els Llaudes, iniciant eixe anàlisi en la segona meitat del set-cents. En altra part s'ha analitzat la Xàtiva d'aquest període¹. No obstant, creiem interessant fer un resum sobre els aspectes socials, econòmics i polítics de la Xàtiva on viviren els Llaudes. Incidirem en aquest apartat general en els aspectes polítics i institucionals que afectaren la ciutat, per tal com en una altra part s'hi veuran les facetes patrimonials i econòmiques relacionades amb els Llaudes.

LA GUERRA DE SUCCESSION.

Necessàriament hem de citar el fet decisiu que va significar la Guerra de Successió per a la ciutat de Xàtiva, i les seues conseqüències no sols per a aquesta, sinó per al Regne de València i la Corona d'Aragó¹. Els investigadors

coincideixen en precisar que aquest episodi va ser determinant en el canvi d'estructura político-administrativa en tots els nivells de l'administració foral, que, evidentment, va deixar de ser foral per ser substituïda per un nou ordre, l'ordre borbònic. I en eixe panorama general voldriem destacar la part que ens interessa: la del protagonisme i el paper de les persones amb rellevància en eixe conjuntura. Quan parlem de persones en l'Antic Règim hem de referir-nos als personatges principals, com els sectors oligàrquics que detenen el protagonisme en els processos de canvi social, sense que això obvie les accions dels sectors populars. Però ací ens plantegem estudiar una família que protagonitza un ascens social, econòmic i polític, com els Llaudes. Però abans d'atendre el cas particular de la nostra família, hem de recuperar el fil de la història i el context en el que s'hi desenrotllen els Llaudes: la ciutat de Xàtiva. Per a entendre l'evolució dels Llaudes, hem de situar-nos en el Set-cents. Caldria dividir la centúria en dues parts: una que comprendria la primera meitat del segle XVIII, fins 1750; i una altra que es referiria a la segona meitat del segle, prenent, justament l'any 1750 com punt d'inflexió.

¹ BLESÀ DUET, I. *El municipi borbònic en l'Antic Règim. Xàtiva (1700-1723)*. Xàtiva, Ajuntament, 1994; *Un nuevo municipio para una nueva monarquía. Xàtiva 1707-1808*. València, Universitat, 2005.

² Sobre la Guerra de Successió: KAMEN, H. *La Guerra de Sucesión en España*, Barcelona, Grijalbo, 1974; PÉREZ APARICIO, C. *De l'alçament maulet al triomf botifler*, València, Tres i Quatre, 1981; PASCUAL Y BELTRÁN, V. *Curiosidades Setabenses. Datos para la historia del exterminio de Játiva durante la guerra de Sucesión*. Vol. II, Xàtiva, Tipografía de la Virgen de la Seo, 1925; MIÑANA, J.M. *La Guerra de Sucesión en Valencia (De Bello rustico valentino)*, Ed. Facs. València, Alfons el Magnànim, 1985.

Les conseqüències de la Guerra de Successió a Xàtiva, i a València, van ser enormes. Respecte a la demografia, la ciutat tardaria moltes dècades en recuperar la seua població, per a quedar, al final, per darrere d'altres que havien prosperat durant el segle XVIII. Pel que fa a l'agricultura, també es va ressentir. Només a mitjan XVIII va començar a recuperar-se, amb nous cultius, sent el més important l'arròs. En quant a les manufactures, la guerra va provocar una crisi que va afectar principalment l'activitat sedera, encara que a mitjan centúria ja es notava que començava a restablir-se.

Respecte a la ciutat en el seu conjunt, només a partir de mitjan de segle pot parlar-se de recuperació en molts aspectes, encara que esta va costar moltíssim. Es va tenir que refer tot quasi des de zero. L'ordre polític, jurídic i administratiu imposat per Felip V, la "Nova Planta", va tindre la seua base en tres pilars: en la cúspide, la Capitania General; en la base, el Corregiment; i, en tercer lloc, en l'àrea financera, la Intendència.

En l'apartat econòmic, es va canviar la fiscalitat, imposant-se una nova figura recapitòria: l'*Equivalente*, així denominat a València, ja que venia a substituir la multitud d'impostos d'origen foral. En línies generals, i a pesar dels freqüents fraus, pot dir-se que va ser prou racional, per la seua progressivitat i simplicitat, suposant un relatiu avanç respecte del sistema fiscal anterior³.

En quant a l'administració municipal, un aspecte destacaria: la seua militarització. La Nova Planta no sols va afectar els territoris de la Corona d'Aragó. Felipe V va aprofitar per a realitzar una verdadera reforma de l'estat en el seu conjunt, que afectaria també Castella. En altres paraules, es començava a

instaurar el que els especialistes han denominat l'absolutisme, que més endavant els il·lustrats suavitzarien, el fi del qual no era un altre que l'enfortiment econòmic, territorial i militar de l'estat. L'administració civil dels perillous i sempre sospitosos territoris forals dels primers anys del XVIII va quedar encomanada a l'oficialitat de l'exèrcit borbònic. Ací començava el protagonisme dels militars en la vida política espanyola. No sols els Capitans Generals, sinó també els mateixos Corregidors, encarregats del govern polític i econòmic de les ciutats valencianes, van ser militars veterans acostumats a la fèrria disciplina dels quaters i a l'obediència més elemental. L'administració civil dels territoris forals durant la primera mitat del XVII va ser, doncs, una administració fortament militaritzada.

Així, la primera mitat del XVIII va ser per al municipi de Xàtiva inestable, ja que el projecte municipal (polític, jurídic i econòmic) va costar prou d'imposar. Va haver de fer-se amb els aliats naturals de la monarquia: les èlits i classes dirigents dels municipis, la xicoteta noblesa que controlava la vida política i econòmica de la ciutat. Va haver-hi prou tensions i conflictes institucionals, fins que la corona va aconseguir imposar un cert ordre normatiu, que es desenrotllaria al llarg d'eixa primera meitat de la centúria. Entre eixes èlits acabarien introduint-se els Llaudes.

L'estabilitat institucional marcaria el segon període al que feiem referència. Eixa estabilitat quedaria reflexada en la promulgació de les *Ordenances Generals* de 1750⁴, que van normalitzar i van pacificar el municipi de Xàtiva, molt lluny ja dels inicials dubtes, assajos i conflictes de la postguerra. També és a partir d'aquesta segona mitat quan s'observa una notable vitalitat urbana, amb una eclosió de projectes urba-

³ ROMEU LLORACH, J. "El Equivalente y otras contribuciones en el País Valenciano", en *Estudis d'Historia Contemporània del País Valencià*, 1978, pags. 47-77; *El Catastro en España*, Barcelona, Lunwerg; Madrid, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1988, v. 1, "1714-1906: de los catastros del siglo XVIII a los amillaramientos de la segunda mitad del siglo XIX".

⁴ Arxiu Municipal Xàtiva, LB-255. *Ordenanzas Generales para el gobierno político y económico de la Ciudad de San Phelipe*. 1750.

Contribució de l'Equivalent. 1814. AMX.

nístics municipals, de l'església o de particulars. Els distints sectors econòmics es van revitalitzar i prova d'això, són els nombrosos edificis civils i religiosos construïts en esta època, reflex d'eixe dinamisme. Seria en aquest segon període quan s'iniciaria l'ascens social dels Llaudes.

EL REFORMISME BORBÒNIC.

Els regnats de Carles III i Carles IV hi ha que qualificar-los com els de creixement, reformisme i reacció, i en els que el sistema de l'Antic Règim començaria a mostrar els símptomes de debilitat que portarien a la seua caiguda en les primeres dècades del segle XIX.

En la segona meitat del XVIII, i en eixe període a que ens referim, com a mostra d'eixe dinamisme cal emmarcar, per exemple, les festes realitzades a Xàtiva amb motiu de l'en-

tronització de Carles III, cosa impensable només unes dècades enrere, quan Xàtiva era una ciutat arruïnada. Xàtiva ja no era aquella ciutat endeutada, desorganitzada. Havia recuperat el seu protagonisme en la vida de l'antic regne. I en eixe context expansiu tindran lloc els esdeveniments que conduirien, com s'ha dit, al final del que s'ha conegut com l'Antic Règim: és a dir, al final d'una societat basada en el privilegi, en les desigualtats econòmiques i en els orígens socials. Estaríem davant dels prolegòmens de les revolucions liberals del segle XIX.

I els primers símptomes els representarien una diversitat de motins i revoltes, que eren la punta de l'iceberg que mostrava que hi havia coses que no funcionaven bé en eixe règim. Els motins de 1766, coneguts com d'Esquilache⁵, van provocar les primeres reformes borbòn-

⁵ RUIZ TORRES, P. "Los motines de 1766 y los inicios de la crisis del Antiguo Régimen", en *Estudios sobre la revolución burguesa en España*, Madrid, Siglo XXI, 1979; VILAR, P. "El motín de Esquilache y la crisis del Antiguo Régimen", en *Revista de Occidente*, 107, 1979.

ques⁶, a fi de poder continuar controlant la situació, atorgant-se algunes mesures polítiques i econòmiques que, substancialment, no provocaren canvis estructurals, ja que la monarquia va poder dominar la conjuntura sense que els canvis introduïts afectaren la totalitat de l'edifici de l'Antic Règim.

Seria un fet decisiu el que actuaria com a detonant: la Guerra del Francès i l'obra de les Corts de Cadis. Tot això conduiria al que els especialistes denominen la crisi de l'Antic Règim, que acabaria amb les antigues formes polítiques, administratives i econòmiques, donant pas a l'estat liberal.

Quan entren les tropes franceses a Espanya, en 1808, es van crear una sèrie de Junes, amb la missió de governar les localitats durant el conflicte bèl·lic. Durant el mateix, les Corts de Cadis van promulgar el Decret de 6 d'agost de 1811, de dissolució del règim senyorial, que tindria unes conseqüències molt importants en terres valencianes, al retirar les facultats jurisdiccionals a la noblesa valenciana i també espanyola. Les tropes franceses entrarien a Xàtiva molt al final, en 1812, ocupant la ciutat, sense que haguera enfrontaments armats, encara que hi havia activitat guerrillera en la contornada. Els francesos van estar en la ciutat fins a juny de 1813, constituint-se un nou ajuntament, iniciant-se l'etapa constitucional, on destacaria un il·lustre xativenc: el diputat en les Corts de Cadis, Joaquín Lorenzo Villanueva. El seu treball, a banda d'excel·lent en la configuració del règim liberal, també va servir perquè la ciutat, encara denominada San Felipe en 1811, recuperara el seu històric nom de Xàtiva, cent-dos anys després de perdre-lo.

LA CRISI DE L'ANTIC RÈGIM.

La Guerra del Francès i les Corts de Cadis serien els instruments que liquidarien

aquell temps de privilegis consagrat per l'Antic Règim. Aquests primers anys no van ser fàcils per a la ciutat, la demografia de la qual en estos cent anys va oscil·lar entre els 12.000 i els 13.000 habitants. A més, esta centúria significarà la progressiva pèrdua de la importància que sempre va tindre en el context del territori valencià, tot i haver episodis importants, com el breu període en què va ser província (1822-1823). Cal assenyalar les distintes desamortitzacions (Godoy, Mendizábal, Madoz, etc.) que suposarien la supressió de convents i la seua transformació en immobles per a usos públics i privats. En la segona meitat del segle XIX, l'estancament demogràfic de la ciutat continuarà fins al punt de tindre en 1900 menys habitants que en la segona meitat del XIX. Alguns fets importants cal destacar, com l'arribada de la línia de ferrocarril d'El Grau de València-Xàtiva, la tercera línia d'Espanya. Un segle que, a banda de la Guerra del Francès, patiria també les conseqüències de les tres guerres carlines, que van incidir notablement en alguns aspectes de la ciutat, junt amb les tres epidèmies de còlera. Per exemple, va retardar l'enderrocament de les muralles, proposat en 1869 i no aconseguit fins a 1874, encara que només parcialment. Esta demolició acceleraria la urbanització del passeig de l'Albereda (1882 és la data del primer pla geomètric de l'esmentat passeig), que es convertiria en l'espina dorsal vertebradora dels futurs eixamples de Xàtiva.

4.2. ELS LLAUDES I LA CIUTAT DE XÀTIVA: NOBLES I REGIDORS.

És en aquest context temporal i social, polític i econòmic on volem estudiar el recorregut vital d'una família com la dels Llaudes que, sense tenir cap antecedent nobiliari, arriba a alcanzar cert prestigi social, introduint-se

⁶ GUILLAMON, J., *Las reformas de la administración local durante el reinado de Carlos III*, Madrid, Instituto de Estudios de Administración Local, 1980.

*El matrimoni Mauricio Louise Becbeck, Rafaela Llaudes i la seua filla, Rafaela Louise Llaudes.
Fundació Rafaela Louise Llaudes. València.*

en els àmbits socials, econòmics i polítics de la Xàtiva de finals del XVIII i del XIX. Pel que fa a antecedents de la família anteriors al eixos segles, s'han analitzat en una altra part del present treball, on es veu clarament, a través de les dades genealògiques, la política matrimonial dels Llaudes. Nosaltres incidirem en l'espai temporal dalt delimitat, sobretot en la segona meitat del set-cents i gran part del huit-cents, insertant l'evolució de la família en els processos socials, polítics i econòmics que els va tocar viure.

Pocs són els antecedents que coneguem dels Llaudes en la primera meitat del set-cents, i això té una explicació fàcil: no són personatges rellevants en la vida social i política de la ciutat. Estan integrats dins els sectors de la menestralia, i que s'ocupen en treballs catalogats en l'època com "vils i mecànics". Aquest qüestió hi ha que deixar-la ben establerta, per tal com les famílies

nobles que recabaven informació per comprar un títol, aconseguir determinats privilegis o comprar la hidalguia, devien justificar amb antecedents documentals les seues pretensions. I els Llaudes, en els seus moments de glòria apenes no pogueren al·legar antecedents.

El trànsit dels Llaudes de la condició del món del treball manual a una posició més acomodada tindria lloc, probablement, en la dècada dels quaranta del segle XVIII. L'escassa informació documental d'arxius locals, així com el no disposar de la totalitat de l'arxiu dels Llaudes, que conserven els descendents de la família, una part del qual es va posar a la venda, i que ha pogut comprar l'ajuntament de Xàtiva, ens impedeix conèixer aspectes essencials de la seua història. No obstant, sembla prou coherent establir eixa fita temporal, per tal com dels llibres que disposem⁷,

⁷ AMX, Fons Llaudes. *Il·lustre casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de la Baronia de Barcheta, Valencia. 1752-1845.* Olim LB-66.

el primer d'ells s'inicia en l'any de 1752. En la dècada dels cinquanta del set-cents disposem de notícies de Vicente Llaudes Sanchis, que comença a manejar la compra venda de finques en el terme de Barxeta, a les que se'n afegiran més en altres parts del Corregiment de San Felipe, com El Genovés o Rotglà.

Com senyalavem més amunt, no conequem el procés mitjançant el qual Vicente Llaudes Sanchis arribaria a arrendar terres de distints termes pròxims a Xàtiva. En el cas que hem citat, el senyor de Barxeta ho era D. Vicente de Tallada Sanchis Dalmau, que era veí de València, i hereu del vincle y “mayorazgo” que va fundar D. Gaspar Joseph Tallada, en el segle XVII. La documentació cita l'existència d'uns capítols sobre nova població, en 1617, atorgats en eixe any davant l'escrivà Pedro Torrosellas. Aquesta era una situació derivada de l'expulsió de la població morisca, les conseqüències de la qual van ser desastroses per als senyors valencians, en expulsar a un de cada tres habitants en el Regne de València, en 1609.⁸ Això va provocar que moltes alqueries i localitats menudes quedaren despoblades, i que posteriorment anaren repoblant-se paulatinament, gràcies a les mesures que la monarquia es va veure en l'obligació de prendre. Algunes d'eixes localitats creixeren, a partir de l'expulsió, amb una nova població procedent de localitats pròximes. En el cas de Barxeta, que va quedar despoblada, hi arribaren persones procedents de localitats de La Costera i de Mallorca.

En l'apartat següent entrarem amb major detall sobre el sistema econòmic de l'Antic Règim, on podrem analitzar l'estructura de la propietat o formes d'arrendament. Ara, i a efectes d'entendre els conceptes que utilitzem, aclarirem, sobre tot, el significat de la paraula “senyoriu”. En sentit estricte, el senyoriu és una realitat que naix i s'hi desenrotlla en l'edat mitjana i moderna. Es tracta d'una donació hereditària de terra i vasalls que feien els reis, com a pagament pels serveis prestats, inclosa la jurisdicció.¹⁰ El senyoriu va tenir una pervivència llarga, fins ben entrat el segle XIX, per tal com era la base econòmica de la posició social de la noblesa, i era també l'instrument que articulava el sistema social, econòmic i polític de tota l'estructura de l'Antic Règim. La historiografia ha distingit tradicionalment dos tipus de senyoriu: el jurisdiccional i el territorial, tot i que sempre ha hagut certa confusió degut a la gran complexitat que suposava el règim feudal i l'Antic Règim, i les distintes casuístiques en les diferents zones geogràfiques.

Els primers, el senyoriu jurisdiccional, serien aquells en els que els senyors tenen la propietat de la terra i la jurisdicció, detentant el que els especialistes han denominat el *domini eminent*. El seu interès principal és la percepció de les rendes de la terra, que s'obtenien a través d'un conjunt prou difús de drets senyorials que gravaven qualsevol aspecte de la producció (drets de pas, de portatge, pon-

⁸ Sobre l'expulsió de la població morisca, hi ha que veure: DOMÍNGUEZ ORTIZ, A. i B. Vincent, *Historia de los moriscos: vida y tragedia de una minoría*, Alianza, Madrid, 1997; EPALZA M. *Los moriscos antes y después de la expulsión*, Madrid, MAPFRE, 1992; GARCÍA CÁRCCEL, R. i E. Ciscar Pallarés, *Moriscos i agermanats*, Valencia, 1974; GARCÍA CÁRCCEL, R. i D. Moreno Martínez, *Inquisición: Historia Crítica*, Madrid, Temas de Hoy, 2000; HALPERÍN DONGHI, T., *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia*, Valencia, Diputación, 1980; REGLÀ, J., *Estudios sobre los moriscos*, Barcelona, Ariel, 1974.

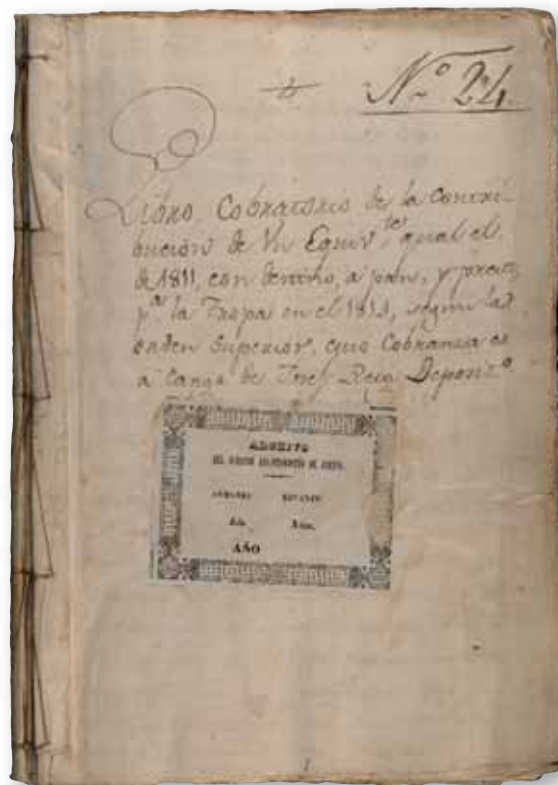
⁹ Sobre el senyoriu pot consultar-se: BONNASSIE P.; T. N. Visón; R. Pastor; P. Guichard i altres, *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*, Barcelona, Crítica, 1984; CLAVERO, B. *Mayorazgo, propiedad feudal en Castilla (1369-1836)*, Madrid, Siglo XXI, 1974; GARCÍA OLIVER, F., *Terra de feudals: el País Valencià en la tardor de l'Edat Mitjana*, Valencia, Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i investigació, 1991; JIMÉNEZ, V., *Desenvolupament capitalista en el sistema feudal: Alberic en l'Antic Règim*, Valencia, 1994; GUINOT, E. *Feudalismo en expansión en el norte valenciano. Antecedentes y desarrollo del señorío de la Orden de Montesa. Siglos XIII-XIV*, Castellón, Diputación, 1986; HERNÁNDEZ MARCO, J.L. i J. Moreno González, *Feudalidad, burguesía y campesinado en la huerta de Valencia*, Valencia, Ayuntamiento, 1980.

¹⁰ El subrallat no és trivial. Les transferències de les atribucions públiques pròpies de la monarquia als nobles, apart de la propietat, com els drets de recaptació i arrendament, incloïa la facultat jurisdiccional. És a dir, el dret dels senyors a impartir justícia, dictar sentències i aplicar-les als seus vasalls, en algunes ocasions fins a pena de mort.

tatge, monopoli de rius, pasturatge, molins, tavernes, etc.) més els ingressos derivats de la facultat de jurisdicció (multes, penes de cambra, impostos cedits pel monarca...).

El senyor territorial, per la seua part, estaria més vinculat a la terra, en principi un llaurador¹¹, que és el que gaudeix de la “posseïó”, o com denominen els especialistes, el *domini útil*. El senyor territorial ha de traure l'excedent de la terra, be a través de prestacions en treball, en espècie o en diners, que deu pagar al senyor jurisdiccional. Considerem necessàries aquestes aclaracions historiogràfiques, per tal com els protagonistes de la nostra història es mouen en aquest entramat socio-econòmic, que és la base per al seu progrés social, econòmic i polític.

En aquest punt, i insistint que en el pròxim apartat analitzarem la qüestió econòmica, hi ha que destacar un dels aspectes més complexos de l'entramat jurídic-polític dins l'Antic Règim, lligat a la distinció dels senyorius jurisdiccional i territorial, que s'hi complicaven en haver-hi altres realitats polítiques en l'estructura d'Antic Règim. I és que a més de la noblesa titulada que detentava eixos senyorius, també hi havia senyorius eclesiàstics i de reialenc, que exercien la jurisdicció. No entrarem en l'anàlisi dels eclesiàstics, però sí dels de reialenc, perquè eixe era el cas de la ciutat de Xàtiva. En el segle XVIII, després de la Guerra de Successió va haver bastant confusió en la clara delimitació de les categories de la noblesa, el que va crear cert desordre en conèixer què era cadascú. Màxim quan les categories castellanques s'hi solapaven amb les tradicionals de la Corona d'Aragó.

Contribució de l'Equivalent. 1814. AMX.

Per solventar això s'hi promulgaren diverses normes, com la Reial Cèdula de 14 d'agost de 1724, del rei Lluís I, que intentava aclarir les distintes categories. Tanmateix, al llarg del set-cents pocs foren els ajuntaments valencians que observaren eixa normativa, a més d'allò contemplat en la “Nueva Recopilación”. A l'altura de la dècada de 1780 continuaven les irregularitats, pel que el Reial Acord de la Reial Audiència va ordenar als Corregiments, en 30 de gener de 1786¹², que compliren allò manat en la normativa, i que sols s'hi consideraren nobles als hidalgos notoris i d'executòria. Tot

¹¹ No confondre “llaurador” amb “camperol”, paraules que solen designar realitats distintes, i que se presten a confusió. Mentre que el camperol no és propietari de res, només que de la seua força de treball, el llaurador, en alguns casos, pot ser senyor territorial, que està sota l'autoritat jurídica del senyor jurisdiccional. Hi ha molts exemples de llauradors enriquits i ennoblits posteriorment. En el cas de la noblesa titulada, aquestos detentaven d'antic la seua condició de senyors territorials, sense haver passat, evidentment, per la categoria de llaurador.

¹² S'hi conserva en l'arxiu municipal de Xàtiva l'expedient incoat de les ordres de 1786. En eixe any s'hi registren el nobles de Xàtiva, i es realitza tota una exhaustiva investigació no sols a San Felipe, sinó també a les localitats del Corregiment. AMX, LG-182. *Expediente instruido en virtud de Ordenes Superiores para que los Ayuntamientos no hagan recibimiento de Nobles a persona alguna sin preceder justificación*. Xàtiva, 1786.

això requeria un clar coneixement de la Cèdula de 1724, que definia les categories fonamentals de la noblesa valenciana, que eren quatre: Nobles, generosos, cavallers i ciutadans.

Una de les confusions recurrents estribava en la categoria de Baró. Les normes castellanes establien que sols ho seria aquell que disposara del privilegi reial que li conferia tal dignitat, com ho va instituir el rei Felip II, en un Reial Despatx de 23 de setembre de 1595. Tampoc ho podien ser els que adquirien una baronia per compra, donació o altre contracte, sense mediar intervenció reial. Per això en molts documents de senyors de baronies figura l'expressió "Senyor de la baronia" i no la de "Baró" exclusivament.

El títol va ser escàs a València fins el segle XVII, en el que la monarquia comença a atorgar-ne. Eixe va ser el cas de la governació de Xàtiva, en la que alguns senyors dels llocs de la seua contribució foren nomenats barons. Tanmateix, la pròpia ciutat de Xàtiva va rebre la dignitat de baronia, per privilegi de 23 de setembre de 1557 i es suspeneren les facultats d'aquells senyors de la contribució de Xàtiva que havien estat nomenats barons. Alguns d'eixos senyors intentaren en 1626 eximir-se de la jurisdicció de Xàtiva, tot i que no ho aconseguiren. En 1645 es va revocar un privilegi de baronia concedit a D. Francisco Martínez de Mancilla, senyor del lloc de Barxeta en 1644. Per tant, Barxeta va quedar sota la jurisdicció i contribució de Xàtiva.

Els conflictes entre la ciutat de Xàtiva i els senyors territorials foren persistents per qüestions de jurisdicció. Segons alguns autors, eixa beligerància es derivava de la facultat d'exercir la jurisdicció alfonsina¹³, i, per

tant, es creien legitimats a disputar a la ciutat de Xàtiva la jurisdicció. El mateix Sarthou ens parla de que molts dels llocs de la governació de Xàtiva eren d'eixa naturalesa, i discutien a la ciutat el seu dret a cobrar-los tributs. Les resolucions dels plets presentats davant la Reial Audiència sempre foren favorables a la ciutat de Xàtiva.¹⁴

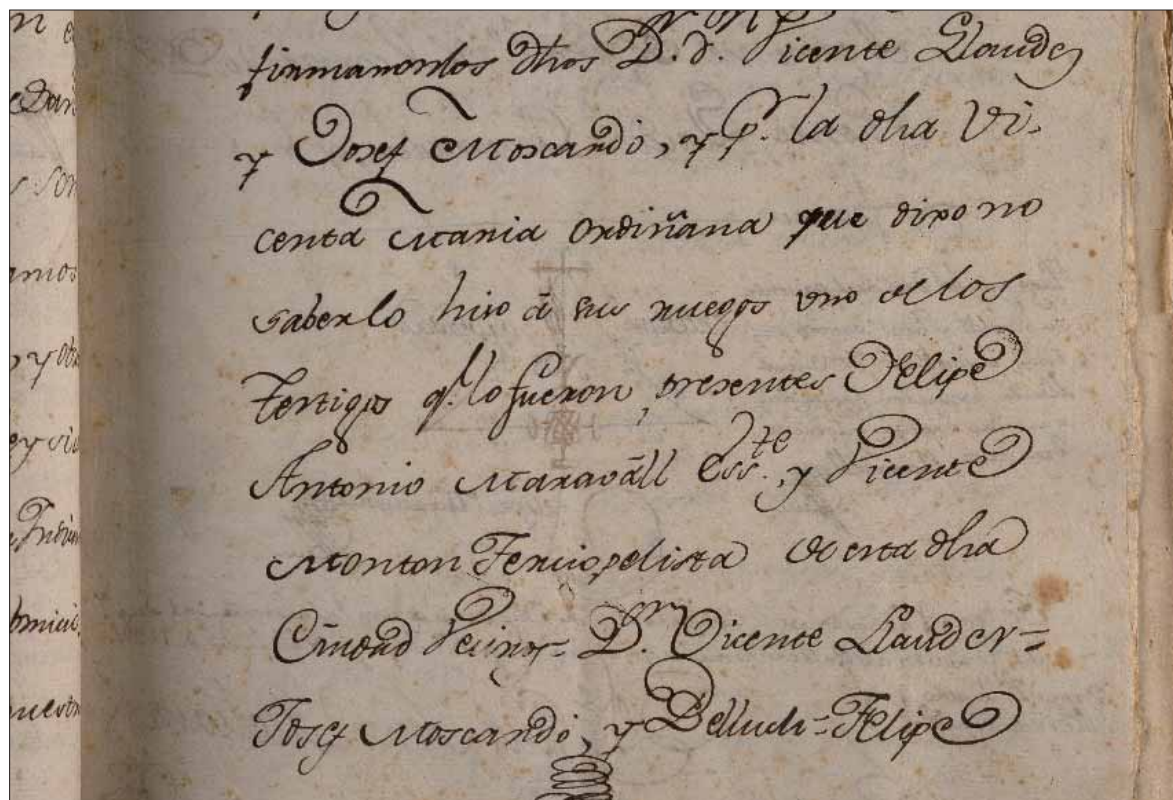
Així, aquest és el context en el que inicien el seu procés d'ascens social els Llaudes. Un procés que no és privatiu d'aquesta família, per tal com reproduïxen un procediment prou comú en l'època, el que no vol dir que fora fàcil i accessible a persones en les que s'hi donaven circumstàncies semblants als Llaudes. Coneguem suficients històries de fracassos o trajectòries que queden a mitjan camí, per a no valorar en la seua justa mesura el recorregut vital dels Llaudes. I aquest recorregut s'inicia amb la seua introducció en l'esfera econòmica en la ciutat de Xàtiva.

Quan parlem dels Llaudes hi ha que especificar que va haver-hi varies branques familiars, la història de les quals ha estat estudiada per Mariano González Baldoví, director del Museu de l'Almodí, en aquest catàleg. Nosaltres incidirem en alguns dels integrants en concret, i per varies causes. En primer lloc, per la limitació dels documents de que disposem. En segon lloc, perquè és la nostra intenció fixar-nos en aquells Llaudes que viviren en determinats períodes de la història que considerem particularment importants en els processos socials, polítics i econòmics en l'àmbit local (Xàtiva), regional (València) o nacional (Espanya) dels segles XVIII i XIX.

Així, en quant als primers Llaudes de Xàtiva i dels que disposem documentació, hi

¹³ La Jurisdicció Alfonsina va naixer del fur promulgat en les Corts de 1329 per Alfons II de València. Eixa norma tampoc va escapar de l'abolició decretada en juny de 1707, però sí que va ser l'únic fur valencià que es va restablir formalment, per Reial Provisió de 16 de maig de 1772. Aquest privilegi es concedia als senyors per la possessió i fundació d'un lloc amb un mínim de quinze cases habitades per cristians. Suposava també disposar de la facultat jurisdiccional civil plena, i criminal baixa, que els atorgava el dret d'aplicar determinades penes.

¹⁴ SARTHOU CARRERES, C. *Datos para la historia de Játiva*, Xàtiva, ajuntament, 1933-35, Vol. I, pp. 129-130.

"Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Mediana en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gozalbo y Dña. Vicente María Pascual y Cháfer". 1834. AMX.

ha que referir-se als que exerceixen oficis manuals, com el de platers. Un d'ells va ser Francisco Llaudes Bordera que, com ben be es diu en aquestes mateixes línies, va aconseguir èxit econòmic i social en la seua vida. La intel·ligent administració dels seus recursos va tenir com resultat el disposar d'un ric patrimoni que li permetria viure de rendes al final de la seua vida. Exemple d'això ho trobem en els llibres padrons de riquesa de Xàtiva¹⁵. En ells s'hi recull la història econòmica de Francisco Llaudes des de 1792 fins 1809, un any abans de la seua mort. Apart del seu ofici, Llaudes havia anat invertint en terres, convertint-se en un ric terratinent de la ciutat, per tal com era propietari d'unes 80 fanecades i jornals de terra, quasi totes en la Partida de la Vila, però també en Meses, Puig i Benifurt. A més,

era arrendatari d'unes 40 fanecades propietat de distintes institucions, com el Capítol eclesiàstic de València o el convent de Santa Clara de Xàtiva. Per altra part, també invertia en propietats immobiliàries. Apart de sa casa, en el carrer de la Corretgeria¹⁶, era propietari de dues cases més en el carrer Caputxins i una altra en el carrer Forn de Na Pinyola. Tot eixe patrimoni li reportava més de 600 Lliures anuals de renda en 1794, que havien augmentat a unes 800 Lliures quinze anys després. És a dir, una estratègia de treball i inversions rústiques i urbanes, que el conduïren a l'èxit econòmic i social.

Una altra de les branques interessants de la família és la dels Llaudes Sanchis i Llaudes Gosalbo. D'aquesta branca és de la que disposem més informació, i de la que parlen els

¹⁵ AMX, LB-1.165. *Padrón de utilidades y rentas (Contribución sobre la riqueza). CIUDAD, Tomo 3º. Xàtiva, 1792 i ss. Fols. 305, r. i v. 306 i 307 r.*

¹⁶ Íbid. "Por la casa que en esta calle [Corretgeria] habita junto a la de Francisco García..."

llibres adquirits per l'ajuntament. Informació que ens revela les seues relacions amb famílies benestants de localitats del Corregiment de San Felipe, així com amb diversos senyors territorials de les mateixes, com els Tallada o el Comte d'Olocau. Pel que fa als Tallada, senyors de Barxeta, hi ha que indicar que residien a València, però també havien tingut casa pairal a Xàtiva. És probable que, degut a les activitats dels Llaudes (recordem que vàrios d'ells foren platers o llauradors), començaren a relacionar-se, be per encomandes relacionades amb els seus oficis o per altres causes, que desconeguem. Una altra possible causa seria la seua relació amb persones de Lloc Nou i Barxeta, procedent de famílies benestants d'eixes localitatss. Siga com fora, en 1752 els Llaudes són arrendataris de terres del Baró de Barxeta, D. Vicente Tallada. El primer dels Llaudes que aconsegueix introduir-se en àmbits econòmics de certa consideració és el citat Vicente Llaudes Sanchis, la professió del qual era la de plater¹⁷. De l'examen dels llibres procedents de l'arxiu de la família es deriva que a partir de la dècada dels cinquanta, Vicente Llaudes manté una política de compra-venda dinàmica.

Hi ha que ressaltar la naturalesa de les relacions de personatges com Llaudes amb els propietaris de senyorijs, alguns d'ells titulats que, creguem, serien en un principi d'identificació amb tot l'entramat socio-econòmic i polític d'Antic Règim, per tal de poder situar-se de manera avantatjosa en la societat de la Xàtiva del XVIII, i mantindria unes relacions de coincidència política i econòmica amb senyors com el Baró de Barxeta o el comte d'Olocau, la bona relació amb els quals li podien significar contactes i una xarxa clientelar que li reportara beneficis.

A pesar dels avanços econòmics i socials de Vicente Llaudes Sanchis, aquest mai no podia somniar en alcançar fites més enllà de les que la situació en l'escala social li permetia. No obstant, eixa mateixa situació el col·locava molt per davant d'altres membres del sector d'on provenia, convertint-lo en una espècie de "primum inter pares". Això li va permetre de gaudir d'una circumstància extremadament favorable per a, a partir d'ahí, aconseguir que la seua família i, sobre tot, els seus descendents disposaren d'uns mitjans favorables per a aspirar a unes cotes econòmiques, socials i polítiques amb un horitzó més ample que les seues.

I eixe va ser el cas del seu fill, Vicente Llaudes Gosalbo, que gràcies a la posició acomodada de la seua família va poder estudiar, alcançant el títol de doctor, i exercint l'ofici d'advocat. No sols això, la posició social de la família permetia a aquesta accedir ara a llocs de poder i estendre les possibilitats. Així, Vicente Llaudes Gosalbo va accedir a una regidoria de l'ajuntament de San Felipe en 1799, evidentment en la categoria de ciutadans, per tal com, a pesar de l'èxit, els seus orígens no li permetien optar per la categoria de nobles. No obstant, això no va ser obstacle perquè defenguera aferrissadament el seu dret de precedència en el lloc de seure en el saló del consistori xativenc en els primers anys del segle XIX¹⁹. Aquestes qüestions no eren una frivolitat, com poguera semblar-nos hui en dia. Hi ha que recordar que estem en una societat molt jerarquitzada, segmentada i que les formes i apariències denotaven la mentalitat predominant. El protocol, la vestimenta, l'arquitectura, les possessions, el lloc que s'ocupava en els actes civils i religiosos, etc. tot era de màxima importància per a un regidor de finals del XVIII i principis del XIX.

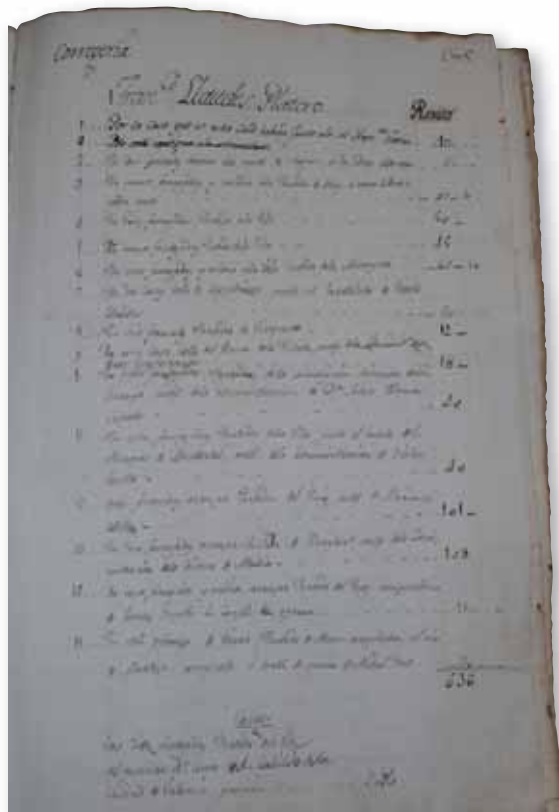
¹⁷ Comencem amb Vicente Llaudes Sanchis perquè és el primer que apareix en els llibres que l'ajuntament va adquirir, i amb el que comença el procés d'ascens social de la família.

¹⁸ Per a plets de preferència en els ajuntament, vegeu: BLESÀ DUET, I. *Un nuevo municipio para una nueva monarquía. Xàtiva 1707-1808*. València, Universitat, 2005.

De la informació que disposem sobre el *cursus honorum* de Vicente Llaudes Gosalbo en l'ajuntament, apart de la qüestió del plet per la preferència, podem destacar un episodi força revelador. D'ell ens parla Carlos Sarthou²⁰, i es refereix l'informe que evacua Vicente Llaudes Gosalbo a propòsit de les sempiternes confrontacions de l'ajuntament de Xàtiva/San Felipe, amb els senyors territorials del Corregiment. No coneguem be la data de dit informe, perquè Sarthou no la registra. Però el context i naturalesa del tema podem situar-lo a les acaballes de la Guerra del Francès, quan s'hi estaria debatint en les Corts de Càdis l'estructura mateixa del règim imperant.

L'interès per la figura de Llaudes Gosalbo estriba en que va viure una de les èpoques més interessants de la història contemporània d'Espanya. La que estava a punt de finiquitar un societat antiga i de veure nàixer una més moderna. Una societat amb una economia de tipus feudal-senyorial, una societat estamental i un sistema polític absolutista, que pugna amb un incipient capitalisme comercial. La nova realitat econòmica, social i política derivada de la Revolució Francesa tendia al creixement econòmic, i els sistemes feudals en el camp, i gremial en les ciutats eren una rèmora. Era necessari acabar amb un marc legal que perpetuava l'immobilisme social i l'estancament econòmic. Seran els nous sectors acomodats, identificats amb la burgesia, els més interessats en acabar amb les estructures vigents. Lluitarien pel poder polític, perquè només aixina podien canviar la situació.

Era Llaudes Gosalbo una d'eixes persones que s'identificaven amb l'ideari liberal-burgès? L'informe a que ens referiem més amunt, és significatiu, i ens pot donar llum sobre l'ideari de Llaudes Gosalbo. En eixe informe ataca durament l'actitud dels senyors

Padró de Riquesa. 1794. AMX.

territorials del Corregiment de San Felipe, acusant-los d'extralimitar-se en les seues atribucions. El que pretenia era defensar els drets jurisdiccionals de la ciutat, davant les tropeles dels senyors; i cita als de la Costera de Ranes, la Vall de Càrcer, séquia de L'Ènova i els llocs d'Alboi, El Genovés, Barxeta, Torre de Lloris, Bellús, Lloc Nou i d'altres. Els acusava d'usurpadors, d'estendre's territorialment, d'abusar dels drets d'aigua, etc. i deia textualment: “¿A qué seguir? La ambición de los señores no tiene freno y no hay mojón seguro, ni derecho respetado, ni dinero bastante en la ciudad para defenderse de sus atropellos en in-números e interminables litigios”.

Defenia Llaudes Gosalbo exclusivament els drets dels senyors jurisdiccionals, de Xàtiva? O anava més enllà, i el seu atac traduïa el descontent amb les rígides estruc-

¹⁹ SARTHOU CARRERES, C. *Datos para la historia de Játiva*. Xàtiva, ajuntament, 1933-1935, Vol. II pp.

tures d'Antic Règim? Tal volta hi haguera part de les dues coses. Pensem que Llaudes, per la seua condició d'advocat, coneixeria be les condicions oneroses d'un sistema que començava a no respondre a les expectatives de persones com ell mateix. Apart d'advocat, era un propietari terratinent, que sabia que l'incipient capitalisme comercial li podia reportar més beneficis que les traves del règim que representaven els senyors territorials, però també podria ser que l'atac a eixe règim responguera a que persones com ell volgueren ocupar el lloc dels senyors territorials. O, podria ser també ques estiguera a l'espectativa davant els temps que li tocaren viure, davant un règim malalt, pero encara fort, i un nou règim que presentava determinats avantatges, però que no acabava de definir-se. És a dir, una situació on un règim no acabava de morir-se i l'altre no acabava de néixer.

En la nostra opinió, creguem que les idees de Llaudes no anaven tan lluny com això. Altres membres del llinatge sí es feren el plantejament dalt exposat, favorable al liberalisme i el sistema constitucional. A pesar de les seues crítiques als senyors, Vicente Llaudes era un convençut partidari del sistema, del que va arribar a formar part de totes totes, i un incondicional de la seua continuïtat, com veurem ara seguit.

En eixa tesitura esclata la Guerra del Francès²⁰, que va precipitar la caiguda de l'Antic Règim. La seua actitud davant la legislació de la Constitució de Cadis de 1812 va ser d'oposició, el que li va suposar ser cessat, pel seu posicionament reialista. La restauració de Ferran VII com rei absolutista en 1814, després del "Manifiesto de los persas"²¹, va restablir els antics Corregiment i ajuntaments, com abans del 1808, derogant

l'obra legislativa de Cadis, reintegrant-se Vicente Llaudes Gosalbo en l'ajuntament de San Felipe. Igual li va ocórrer en el segon període constitucional, de 1820-1823, en que va tornar a ser cessat.

Com s'explica en aquest mateix catàleg, va ser un Llaudes d'una altra branca el que va representar els valors constitucionals que representaven les aspiracions d'un cada volta major sector liberal i burgés de primeries del segle XIX. José Ramon Llaudes Agramunt, nebot de Vicente Llaudes Gosalbo, que arribaria a tindre cert protagonisme durant el Trienni Liberal, és el que respondria al perfil de les preguntes que feiem més amunt sobre el sistema d'Antic Règim. José Ramon Llaudes sí representaria al personatge identificat amb els valors de la Constitució de 1812, aquell que creia que hi havia que canviar les coses de soca-rel, i no sols atacar els abusos dels senyors territorials, com pretenia Vicente Llaudes Gosalbo, mesures purament cosmètiques que no conculcaven cap dret ni privilegi del sistema imperant.

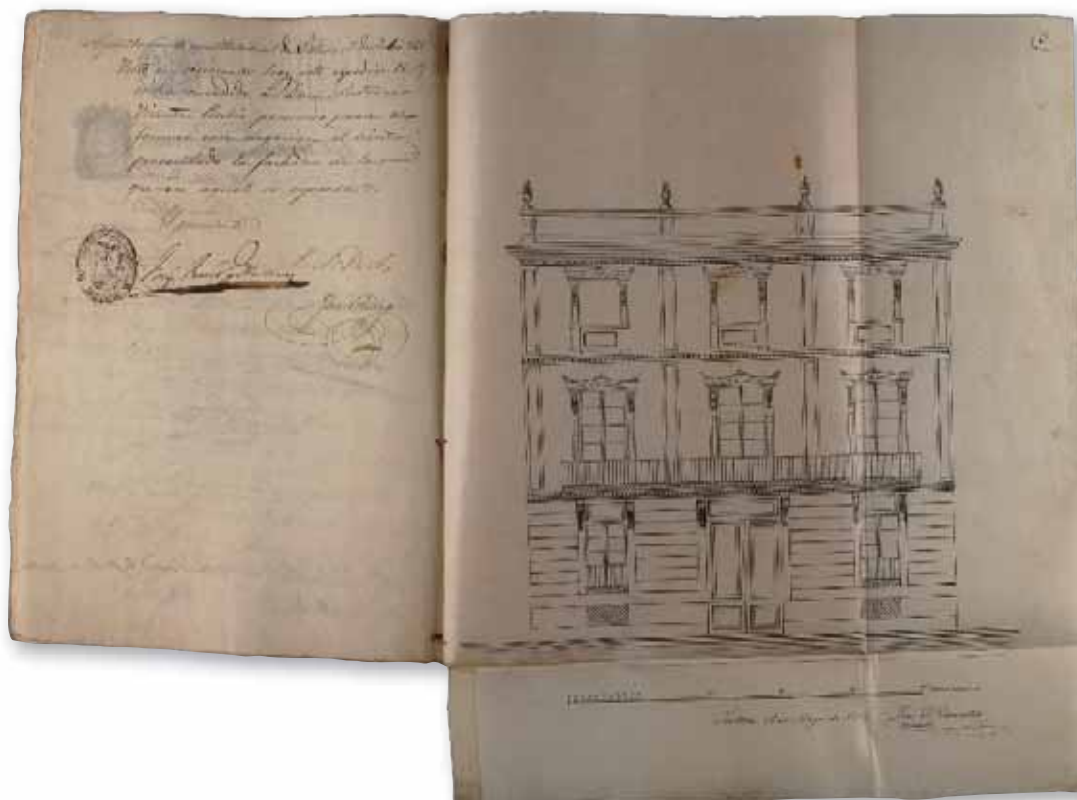
4.3. PATRIMONI IMMOBLE I RÚSTIC. CASES I TERRES.

L'època en la que situem als Llaudes és una època en la que l'activitat econòmica principal és l'agricultura. És l'ocupació principal de la majoria dels habitants de Xàtiva, encara que amb sectors industrials i comercials de certa importància, com pot comprovar-se amb els mateixos Llaudes, molts dels quals eren platers o sastres. Una agricultura que es caracteritzava per uns cultius que combinaven les hortalisses, els cereals i llegums, junt amb la utilització d'arbres fruiters.

Per damunt d'estos últims cal destacar l'extensió del cultiu de l'arròs en esta centú-

²⁰ Per conèixer els esdeveniments derivats de la Guerra del Francès a Xàtiva, vegeu: HERNANDO SERRA, M.P. i Ramón Aznar García, *Xàtiva durant la Guerra del Francès, 1808-1814*, Xàtiva, Matéu Editors, 2002.

²¹ Sobre el "Manifiesto de los persas", pot veure's: WILHELMSEN, A. El "Manifiesto de los persas: una alternativa ante el liberalismo español", dins *Revista de estudios políticos*, N° 12, 1979, pp. 141-162.

Casa típica de la burgesia xativenca, en el carrer Corretgeria, 3. 1861.

ria, i que es constituïria en un factor econòmic de primera importància per a l'economia de Xàtiva i les terres del qual serien objecte de l'interés dels terratinents rendistes de la ciutat. Igualment, eixa extensió de l'arròs, concentrada sobretot en la partida del Puig incidiria en l'ordenament i regulació de les séquies, creant-se en 1787 una de les primeres comunitats de regants.

Junt amb eixe predomini agrícola continuaven presents els sectors de la indústria manufacturera, com la seda, sent les dècades anteriors als huitanta del set-cents la de major esplendor d'esta indústria. La crisi d'aquest producte començaria en la transició de segle, i en la centúria següent s'agreuja fins a desaparèixer com a conseqüència de la crisi sedera, a causa de les males collites, de l'epidèmia de la pebrina i de la competència sedera francesa i italiana. També es van desenvolupar, lenta però gradualment, altres indústries

tradicionals que en este trànsit de segle van adquirir importància, com el lli i la llana, que donarien pas a altres activitats derivades, com els telers o les fàbriques de "sombrosos". També cal destacar el sector de l'alimentació o el dels licors. És a dir, a l'altura del període que ens ocupa, Xàtiva comptava amb una economia acceptable, allunyada de la crisi de les primeres dècades del set-cents. Eixa relativa prosperitat ha d'emmarcar-se en la favorable etapa que es va viure en el conjunt de l'economia valenciana del trànsit de segle i que es veuria truncada vespres de la guerra. Per tant, la majoria de la població xativina es dedicava a activitats relacionades amb la terra, mentres que una minoria ho feia en aquelles activitats artesanes i industrials derivades dels distints cultius: molins, almàsseres, etc.

Totes estes activitats de la major part dels xativins estaven condicionades per l'entramat jurídic, econòmic i polític propi de d'eixe sis-

tema que venim denominant Antic Règim, les normes del qual “encorsetaven” les activitats de la majoria dels sectors productius. Un sistema d'economia agrària, amb unes relacions de tipus senyorial, una societat estamental, un sistema polític absolutista, i que, precisament en esta època, entrarà en pugna amb un incipient capital comercial i industrial, amb uns protagonistes que volen acabar amb eixe marc jurídic, econòmic i social que perpetuava l'immobilisme social i l'estancament econòmic. A València, no pot entendre's la revolució burgesa sense tindre en compte estos factors: l'existència de senyorijs, terres de reialenc i senyorijs eclesiàstics, és a dir, una determinada estructura de la propietat, amb diverses formes de manifestació, i que es constituïa en la principal font de riquesa, i l'organització de la qual determinava la rigidesa d'eixe sistema, no sols per l'amortització i vinculació de la major part de la terra, sinò pels drets que els senyors tenien sobre eixa font de riquesa i que donava per resultat una agricultura estancada i retardada.

Com venim insistint, de les distintes branques de Llaudes que hi ha, nosaltres ens centrarem en aquelles de les que disposem d'informació, concretament en els citats Vicente Llaudes Sanchis i Vicente Llaudes Gosalbo. Més amunt hem citat a Francisco Llaudes, que és plater, però que s'ajusta al mateix patró que sol ser usual en eixe temps, en el que part dels seus beneficis els inverteix en la compra de terres i cases, per convertir-se en rendista.

Els llibres dels Llaudes que va adquirir l'ajuntament són una excel·lent font d'informació sobre un dels mecanismes econòmics fonamentals en l'estructura del Antic Règim: els senyorijs. Ja hem vist més amunt algunes de les seues característiques, que ara ampliarem. Dins el règim senyorial, el senyoriu complia dos propòsits: ser la institució principal amb la que es va controlar la soci-

etat camperola, i ser instrument essencial en quant base econòmica en el manteniment de les classes nobiliàries lligades al monarca. Les relacions feudo-vasallàtiques són les que marquen la desigualtat inherent a una estructura on s'imposa el privilegi social, econòmic i polític. Com veurem, el règim senyorial va perdurar més enllà de la seua desaparició oficial, marcada per la legislació de Cadis de 1812. Sols l'evolució de la situació derivada de les revolucions liberals anirà acabant, i no del tot, amb els usos i costums de dit règim. Una de les característiques del senyoriu és que implica poder polític, manifestat en la jurisdicció senyorial. Per entendre-nos i subjectant-nos al cas de Xàtiva, la ciutat exercia la senyoria jurisdiccional sobre una sèrie de pobles dins la Governació i Corregiment que, a la seua vegada, tenien uns senyors territorials, como hem vist en el cas dels Llaudes. Xàtiva era una jurisdicció de reialenc, dins el sistema de pluralitat de jurisdiccions definitòries del feudalisme, on hi havia, a més, senyorijs d'abadeng, senyorijs eclesiàstics, senyorijs seculars o d'Ordes religioses. Són realitats complementàries i no opostes entre elles. Gràcies a la jurisdicció senyorial, correspon a la senyoria el govern i l'aplicació de la justícia en els seus dominis, inclús la pena de mort en casos concrets. Un altre dels pilars bàsics del senyoriu són les rendes que el titular obté. Normalment les terres del senyor –propietari que detenta el domini directe– són cedides per a que les exploten a través d'un contracte –l'emfiteusi– que en el cas valencià és a perpetuitat. El pagament podia ser a canvi de prestacions en treball, en diners o en espècie.

Ens interessa ara ressaltar aquell contracte entre parts sobre la terra, l'emfiteusi. Alguns autors parlen de propietat compartida, al dividir-se aquella en els dominis directe i útil. L'arrendatari emfiteutical ha de pagar un canon i altres prestacions. Manté la propietat, i pot transmetre-la per herència, i pot vendre-

Exemple d'escut d'armes per a sol·licitar privilegi d'hidalguia. Escut dels Olcina. AMX.

la a voluntat, pagant aquelles prestacions, que en el cas valencià eren el lluïsmo i la fadiga.

En el cas dels Llaudes, tenim a Vicente Llaudes Sanchis i Vicente Llaudes Gosalbo que detenten el domini útil de terres en Barxeta, el senyor directe de les quals era D. Vicente Tallada, o de Genovés, del Marqués de Llanera i Comte d'Olocau, a qui paguen un canon. Començant per Llaudes Sanchis i continuant per Llaudes Gosalbo, hi haurà un notable increment del patrimoni d'aquesta branca de la família, sobretot per part del segon, que compra de manera sistemàtica, tant en Barxeta com en Genovés, com més endavant comprovarem. En el cas de Llaudes Gosalbo s'hi dona una de les característiques d'aquest sistema econòmic: el de l'existència d'emfiteutes, [també podia ser el cas d'institucions], que han anat pujant en l'escala social i s'integren en els sectors privilegiats, convertits en rendistes. Ja no cultiven directament

la terra, sinó que la cedeixen en arrendament a curt o llarg termini, depenent del moment econòmic, amb la qual cosa s'hi solapen sobre una mateixa explotació contractes de distinta naturalesa, típic en un sistema de gran complexitat com va ser el feudalisme.

Hem descrit en el primer capítol l'estructura patrimonial d'aquesta branca dels Llaudes, a través de l'estudi dels llibres de les propietats que ens han arribat, i en la que més insistim perquè és sobre la que més coneguem. A més, en aquests Llaudes concurreixen les característiques típiques de l'ascens social a través d'una intel·ligent política matrimonial i patrimonial, i l'èxit no sols econòmic, sinó també polític. I en la consolidació d'un patrimoni es basarà la carrera dels Llaudes. I Llaudes Gosalbo, sobre les bases de l'ofici manual de son pare, Llaudes Sanchis, anirà fent una concentració de terres, localitzada sobre tot en dos

nuclis principals: Barxeta i Genovés, y també en el terme de Xàtiva. Llaudes Gosalbo ja no és com són pare. És un home que ha tingut una educació i formació, convertint-se en advocat de “los Reales Consejos”, que li dóna accés al poder polític: és regidor de l'ajuntament de Xàtiva. No descuida la base del seu poder econòmic, que li atorgarà la força per a mirar d'igual a igual a altres regidors de l'ajuntament. No obstant, tot el seu patrimoni no li servirà per a aconseguir una pretensió típica: l'ennobliment. Molts regidors nobles sense quasi fortuna miraven per damunt del muscle a aquests personatges, als que alguns d'aquells menyspreaven i consideraven uns novinguts, que no mereixien estar amb ells. Eixa actitud irritava sobremanera als regidors no nobles i altres persones provinents d'eixe sector. Desconeguem perquè els Llaudes no s'ennobliren, per tal com altres regidors de l'ajuntament sí pogueren aconseguir-ho.

Llaudes Gosalbo va incrementar les inicials inversions de son pare i, al final de la seua vida, només en les terres de les que ens informen els llibres, és propietari d'un centenar de fanecades. A eixe patrimoni rústic hi ha que afegir l'immoble, que també era objecte de les preocupacions inversores de Llaudes. A la casa d'habitació del carrer Corretgeria, hi havia que sumar una altra en el mateix carrer. Igualment, era propietari d'una casa al carrer Sant Agustí i de cinc cases més, totes localitzades en el Raval, al carrer de Sant Joan, números vint-i-dós al vint-i-sis. Eren casetes menudes que Llaudes arrendava, probablement també a alguns dels arrendataris de les seues terres.

En qui voldriem centrar l'interés serà en l'hereu de tot eixe patrimoni, Rafael Maria Llaudes i Meliana, perquè en ell

s'arriba a un dels màxims de concentració de riquesa. En l'interim de la seua minoria d'edat, l'administraria el seu oncle. Però una volta arribat a la majoria d'edat, ell mateix prendria el govern del seu patrimoni. I a l'altura de l'any 1848, un jove Llaudes amb trenta-dos anys representaria l'expressió de l'èxit social i econòmic de la branca dels Llaudes que representava, una carrera iniciada al voltant d'un segle abans. No va poder fer efectiu el seu dret de disposar d'una regidoria en l'ajuntament de Xàtiva. En 1835, és a dir quan té 19 anys, els càrrecs polítics ja no podien comprar-se, en quedar abolits els privilegis d'eixa índole, passant a ser públics.

Rafael Llaudes manté el patrimoni rústic i conserva, igualment, les seues propietats urbanes. I no sols això, incrementa el seu patrimoni amb l'adquisició de més terres i cases. La informació del quint llibre dels Llaudes²², ens mostra clarament la realitat política i econòmica de l'Espanya del mitjà del segle XIX. Llaudes relaciona en els seus béns les terres i cases “*compradas a la Nación, que están a la 3ª parte del abono del capital*”. Aprofita la conjuntura del període, en una Espanya immersa en les desamortitzacions, que ha abolit els “mayorazgos”, que està en ple procés de desvinculació de béns de l'església. Dels béns rústics procedents de desamortitzacions o desvinculacions, Llaudes compra unes 130 fanecades en les partides del Puig i de Benifurt que eren, recordem, terres dedicades principalment al cultiu de l'arròs. En quant al patrimoni immoble, Llaudes realitzarà fortes inversions. A les casetes que posseïa al Raval, afegeix ara la compra d'una al carrer Sant Roc i una altra en la Illeta de Sant Miquel. El gros de les compres d'immobles les realitzarà al carrer

²² AMX, Fons Llaudes, LB-35. “*Manifiesto que D. Rafael Llaudes hace el 12 de febrero de 1848 de las ventas de las fincas rústicas y urbanas que posee [sic] en la Ciudad de Játiva y su término que presenta al Ayuntamiento para la formación de la estadística [que] manda realizar por el Gobierno por el gobierno de S.M. D^a. Isabel 2^a*”. 1848, febrer 12. Xàtiva.

Mauricio Louise Becbeck. 1894.
Fundació Rafaela Louise Llaudes. València.

de Sant Domènec, on adquireix huit cases, totes les quals té en arrendament. Potser foren procedents de propietats immobles de convents, vista la ubicació geogràfica de les mateixes. Només el patrimoni rústic i urbà de Xàtiva li reporten unes rendes d'un 1.600 Lliures anuals en 1848, sense comptar les provinents de les seues propietats en Barxeta, Genovés i altres localitats pròximes.

Llaudes viu un moment crucial en la història de Espanya. És un dels moments culminants del procés desamortitzador, que va tenir una llarga duració, a través del qual el nou estat on regna Isabel II, mort son pare Ferran VII, vol convertir en béns nacionals les propietats i drets que havien constituït el patrimoni amortitzat, sobretot d'institucions civils i eclesiàstiques (mans mortes) per poder transmetre-les a ciutadans individuals. Això va afectar a les propietats plenes (fin-

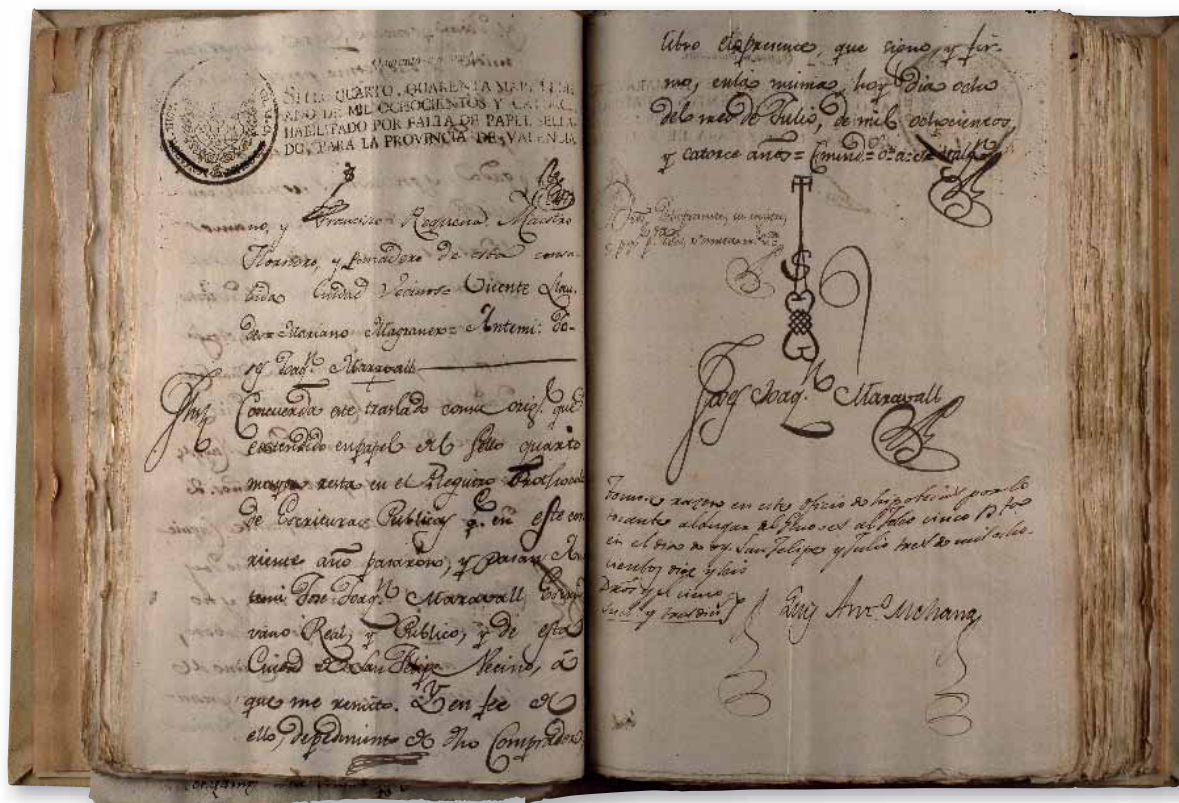

Rafaela Llaudes Puig. 1894.
Fundació Rafaela Louise Llaudes. València.

ques rústiques i urbanes), a drets censals, inclús al patrimoni artístic. Comportava la supressió dels drets jurisdiccionals i senyoriaus i la desvinculació, és a dir, les limitacions jurídiques que impediéren comprar i vendre lliurement, especialment béns de la noblesa. La idea era instaurar la propietat lliure, plena i individual que permetera el desenvolupament d'un capitalisme agrari i comercial més evolucionat i modern. Una de les formes de comprar va ser la subhasta pública. L'altra era comprar deute públic. En els dos casos s'hi pagava el 15% del total; però si es pagava en metàl·lic hi havia un període de quinze anys per a abonar la resta. En el cas dels títols de deute, el termini era sols de huit anys. En l'època de Rafael Llaudes està vigent la coneguda com Desamortització de Mendizábal (1834-1854), financer i president del govern, que va afectar principalment béns de l'església, a la que seguiria

Els Llaudes de Xàtiva HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Títols de propietat dels Llaudes en Genovés. 1814.

la Desamortització de Madoz (1855). Un altre propòsit de les desamortitzacions era crear una classe de propietaris afectes al règim liberal, amb la finalitat de debilitar als seus contraris, els carlistes.

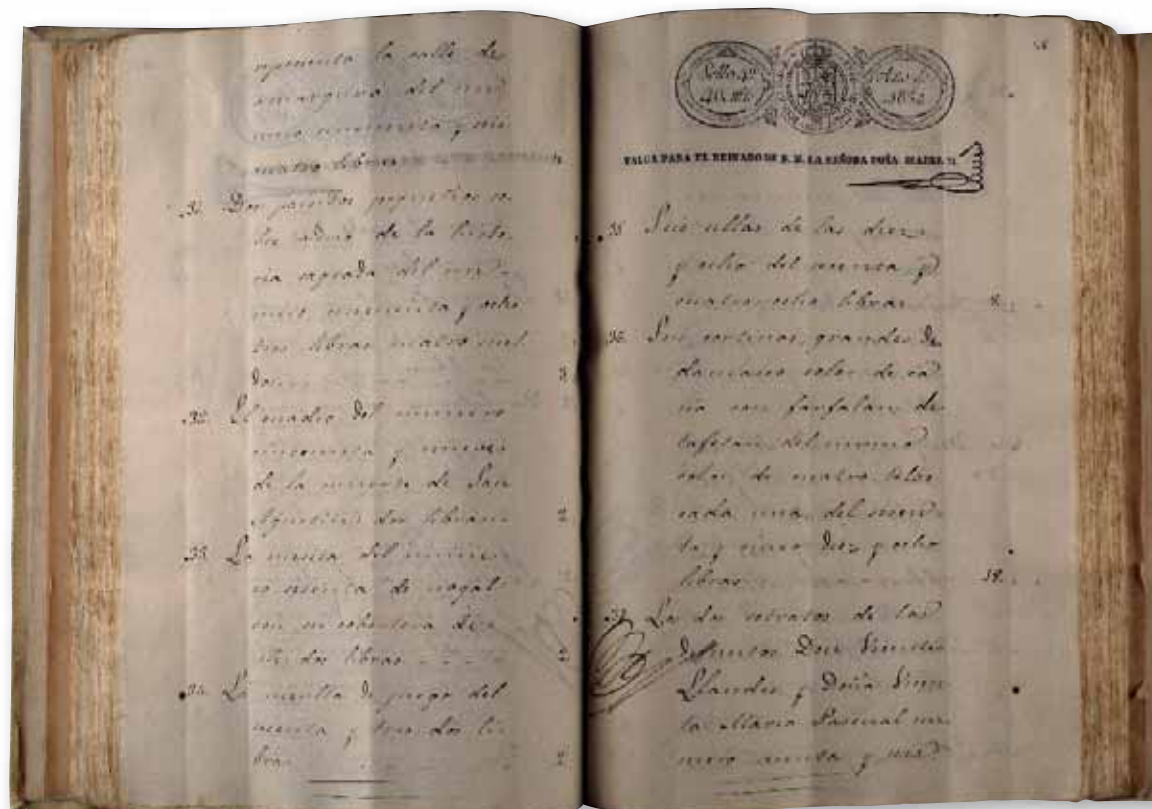
Així, el recorregut vital d'aquesta branca dels Llaudes va des dels que s'identificaren plenament amb el sistema que els havia vist créixer en l'Antic Règim, i era partidari del sistema absolutista, cas de Vicente Llaudes Gosalbo, regidor en l'ajuntament de Xàtiva i apartat en els dos períodes constitucionals. O els que volien liquidar un sistema de privilegis i privilegiats, com José Juan Llaudes Gosalbo o el seu fill José Ramón Llaudes Agramunt.

Tal volta Rafael Llaudes rebria la influència de la branca més liberal de la família, i fora més partidari del seu posicionament polític que de la del seu pare. El que si podem dir és que a meitat del huit-cents Rafael

Llaudes forma part d'eixe món de la burgesia que compra béns desamortitzats i inverteix en finques rústiques i urbanes. Rafael Llaudes integraria eixa nova classe afavorida pels processos desamortitzadors, per tal com eren els que disposaven del suficient numerari per a comprar, el que els permetia ser més rics, tot i que, en conjunt, eixe procés no va afavorir del tot una industrialització que beneficiaria a amples capes socials, ja que els camperols expulsats de les terres no podien proletaritzar-se treballant en les fàbriques, com en països com Gran Bretanya o França. La noblesa també va resultar afavorida, ja que sols se'ls va retirar els drets jurisdiccionals i els drets senyorials foren convertits en propietat plena.

La desgràcia és que la major part de la burgesia i noblesa no va ser emprenedora i no va invertir en la indústria, sinó en un bé refugi, com era la terra. Un sector relativa-

Els Llaudes de Xàtiva HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Adjudicació de béns a Rafael María Llaudes Meliana. 1834.

ment perjudicat va ser l'església, ja que es van vendre molts béns de la seua propietat. Els grans perdedors foren els camperols, que en privatitzar-se els béns comunals, perderen els pocs drets que mantenien sobre ei-

xes terres. Sense ingressos d'eixa naturalesa i poques fàbriques, el drama d'una gran part de la població espanyola en el segle XIX estava servit. Però els Llaudes ja no eren d'eixe món.

Els senyors d'Estubeny

MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ

Fragment d'un retaule de sant Francesc del pou de la Casa
Llaudes de Xàtiva

Com és sabut, la quasi totalitat dels actuals municipis menuts dels voltants de Xàtiva van pertànyer a senyors territorials que tenien potestats jurisdiccionals i fiscals i que eren propietaris dels mitjans de producció o activitats econòmiques, com ara, els banys, els molins, les carnisseries, els forns, etc., així com de drets enfitèutics sobre les terres que treballaven els colons o les cases que habitaven. En el poble - alqueries o llocs, li diuen els documents- com ara Vallés, Benissuera, o la Torreta de Canals, els senyors tenien una casa, dita la “casa de la senyoria” o “el palau”, però passaven més temps en la seua residència de Xàtiva o fins i tot en la de València, els que en tenien.

Alguns senyoriis es van mantenir durant molts segles en mans de la mateixa família, com és el cas, per exemple, de El Genovés, o Albaida, i aleshores sol ser més fàcil seguir els successius hereus i propietaris, si es troba el corresponent arxiu nobiliari, però altres es compraren i vengueren moltes vegades i passaren de mans d’una família a altra i a una tercera, etc., i es fa molt difícil saber en cada moment qui era el senyor territorial.

Pel que fa al poble d’Estubeny, els propietaris més antics que coneixem són els

Ferriol, però no sabem des de quan, i respecte a la casa tenim constància que va pertànyer durant unes quantes generacions a dita família, però no prou informació com per afirmar que sempre va ser la casa del Ferriol titular de la senyoria d’Estubeny. D’altra banda, resulta quasi impossible saber amb exactitud i ordre cronològic quins han sigut els propietaris d’Estubeny, que va pertànyer també a d’altres famílies, fins acabar en la dels Miquel, com veurem tot seguit. No obstant, creiem que hi ha una relació entre la casa i els senyors d’Estubeny, fos de qui fos al llarg del temps, perquè a primers del segle XVII vivia en ella una branca dels Ferriol, tot i que no era la titular de la senyoria, i tornem a trobar-la com residència dels senyors d’Estubeny a les darreries del segle XVIII.

5.1. ELS FERRIOL

La primera notícia que coneguem de la senyoria d’Estubeny és de 1510 en que era de Francesc Gaspar Ferriol, casat amb Isabel Aranda,¹ que ja havia mort en 1535 quan la seua dona figura com viuda apadrinant un xiquet batejat en la Seu.²

¹ Hem d’aclarir que apareix en la documentació indistintament com Francesc Ferriol o Gaspar Ferriol. Per exemple, en el Llibre de la Batlia de Xàtiva de 1510 li duen Francesc: “Ittem, lo senyor d’Estubeny, en Francesc Ferriol, sobre la carnisseria, 1 sou”, ARV. *Mestre Racional*, Batlia de Xàtiva, 3070. Mentre que en altre document de 1512, el citen com Gaspar. *Carregament de censal a D. Jaume Sanç, Sr. de Sorio en 1513 per 437 s, 6 d, per preu de 350 L.* ARV, Clero. Llibre 3892.

² AHCX. Llibre de baptismes. Partida de baptisme del 4 d’octubre de 1535.

Escut renaixentista en el cap d'una jàsena del pati de la Casa Llaudes del carrer de la Corretgeria

L'hereu de l'anterior va ser Lluís Ferriol Aranda, senyor d'Estubeny, casat amb Lucrècia Rugat, que trobem documentats en 1538³ i, de nou en 1560, quan conjuntament marit i muller carregaren un censal al capítol de la Seu de 100 sous per preu de 75 lliures.⁴ Trenta anys després, en 1590, altre Lluís Ferriol, que suposem fill de l'anterior, senyor d'Estubeny, i la seua dona, Àngela Pellicer, pagaven a la Ciutat de Xàtiva 24 lliures en concepte de peita.⁵

El següent senyor d'Estubeny que hem trobat pertanyent a dit llinatge és Lluís Ferriol Pellicer, que en 1620 era el propietari de la Casa de les Farses de Xàtiva, "On se fan les farses i es juga als trucs", és a dir, la Casa de les Comèdies i de joc, situada en aquell moment front a l'hort del convent de predicadors, en l'actual carrer de Sant Domènec.⁶ Va ingressar en l'ordre de Montesa en 1585, i va viure fins 1647.⁷

³ En 5 d'abril de 1510, Pere Aranda, notari, va rebre l'acte de pacte de carregament entre Lluís Rugat, tutor de Lucrècia Rugat, i Suleyman Cabdell, àlias Aliçar, del lloch d'Aiacor. Dit censal va ser transportat a Lluís Ferriol davant Miquel Cerdà, notari en 12 de desembre de 1516. Posteriorment, en 30 d'abril de 1538, Lluís Ferriol i Lucrècia Rugat, cònjuges, amb acte rebut per Lluís Miquel, notari, el veneren a la Seu. ARV, Clero, *Libro viejo de censos de la mensa común de primera clase de la colegiata de Xàtiva*, que comença en 1514, n° 3175, f 90.

⁴ En 17 de desembre de 1560, Joan Lluís Ferriol, senyor d'Estubeny, i Lucrècia Rugat, sa muller, carregaren al capítol de la Seu 100 sous per preu de 75 L. ARV, Clero, *Libro viejo de censos de la mensa común de primera clase de la colegiata de Xàtiva*, que comença en 1514, n° 3175. Foli 78 V.

⁵ SARTHOU, Carlos. *Datos para la historia de Játiva*. Xàtiva, 1935. Volum I, p 135.

⁶ Veïeu el nostre article: "Xàtiva en 1620. Veïns, topònims i aspectes urbans". *Papers de la Costera* n° 5. Xàtiva 1987, p 166. A més, Lluís Ferriol Pellicer apareix esmentat en *Venda de censals feta per Anna Malferit de Tarnaçona a Francisco Sitiens*, 14 de febrer de 1624. *Archivo de Castilla de la Orden de San Agustín*. Madrid. Fons del Convent de Xàtiva. Caixa 2.

⁷ La data d'ingrés en l'Ordre de Montesa, així com la de la seua mort figuren en CERDÀ I BALLESTER, J. "Els membres de l'Ordre de Montesa durant el govern dels primers administradors perpetus (1592-1665)". *Estudis. Revista de Historia Moderna* 2005. València, 2005, p 191.

I el darrer Ferriol senyor d'Estubeny va ser el fill dels anteriors, Frederic Ferriol Julià, (C 1597-1664), cavaller i sotscomanador de Montesa que, en 1619, ja estava casat amb Àngela Boluda, pel que degué nàixer abans de 1597. Apareix citat com tal senyor d'Estubeny en un document del 2 de setembre de 1642, titulat *Cura decretada en la persona de mestre Joan Servera*.⁸ Ignorem si va tenir descendència amb la primera esposa, no obstant, va tornar a casar amb Maria Tallada, amb la qual tingué almenys una filla, Magdalena Margarita, nascuda el 15 de novembre de 1642. El cas és que, després de D. Frederic Ferriol, el senyoriu d'Estubeny passà a mans dels Agulló, potser per compra, potser per alguna clàusula dotal o hereditària que desconeguem.

5.2. ELS AGULLÓ I ELS MIQUEL

En efecte, el següent propietari i senyor va ser Tomàs Agulló Alçamora, casat amb Maria Ferriol (+1663), potser perquè ell hauria comprat Estubeny als Ferriol. Resulta molt suggestiu el fet que quan va ser armat cavaller en 1662 ja era senyor d'Estubeny, i que un dels dos cavallers designats pel rei per a la cerimònia de l'armadura, que es va celebrar en l'església de Santa Clara, fora, precisament, D. Frederic Ferriol.⁹

Però Tomàs va enviutar de Maria Ferriol en 1663 sense haver tingut fills, i potser aquesta siga la raó per la qual Estubeny va passar a les mans d'altres Agulló. En efecte, al poc trobem com senyor d'Estubeny a Josep Miquel Ortolà, casat amb Maria Agulló Lluquí, que era tia carnal de Tomàs Agulló Alçamora,

Escut de Francisco Agulló Cebrián, procedent del desaparegut Palau de Ripalda, en el carrer de Montcada 1, actualment en el Palau de Montortal de dit carrer.

però pensem que els documents li diuen “senyor de” per ser el marit de la titular. Veure l'arbre genealògic nº 10 dels Agulló-Miquel.

El poc que sabem del llinatge Miquel és que Crisóstomo (o Constantí) Miquel, que vivia en la primera meitat del segle XVII, era doctor en lleis, i que va casar amb Maria Ortolà, filla de Francesc Ortolà, un llibrer establert en Xàtiva, que posteriorment és citat com a botiguer de drap.¹⁰

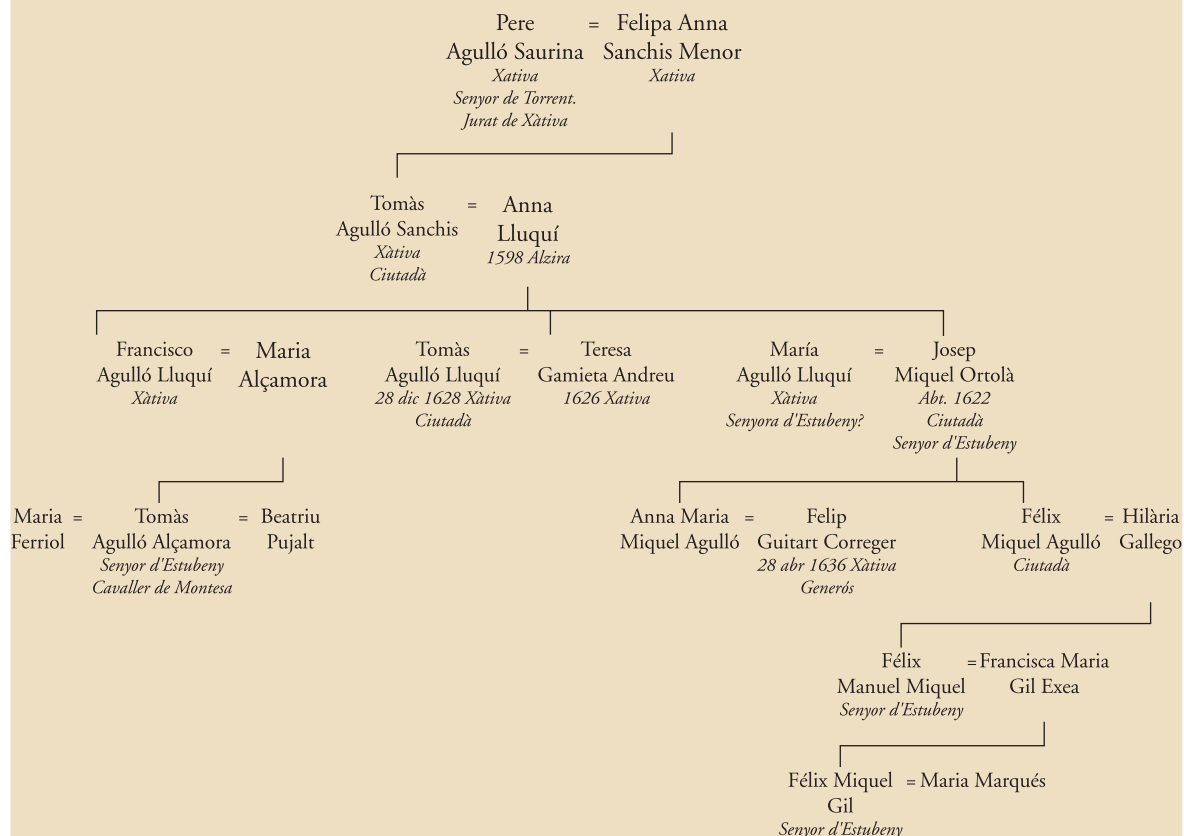
El fill de Crisóstomo Miquel i Maria Ortolà, Josep Miquel Ortolà és qui va casar amb

⁸ AMX. Fons Ripalda, s/s. Va ingressar en l'Ordre de Montesa en 1630. en CERDÀ I BALLESTER, J. “Els membres de l'Ordre de.... etc. P 191.

⁹ “En 26 de Julio 1662 fue armado caballero del ábito de N^a S^{ra} de Montesa y S. Jorge de Alfama en el convento de Santa Clara de la ciudad de Xàtiva Thomas Agulló y Alzamora, señor de Estubeny, por Dn. Fadrique Ferriol y Dn. Ypólito de Samper, según escritura que pasó ante Juan de Veguer, notario de dicha ciudad en dicho día, mes e año”. *Hacienda de Agulló, 1er. Libro de cuenta y razon que comienza del año 1713*. Llibre sense foliar, enquadernat en pergamí. AMX. Fons Ripalda, s/s.

¹⁰ En els Llibres de Baptismes de la Seu hem trobat a Francesc Ortolà documentat entre 1544, quan va nàixer la seua filla Joana Esperança, i 1557, en el que fa de padrí d'un Agulló. Fins a 1553 figura com “llibrer”, i de dit any en avant, com “botiguer de drap” i “draper” (comerciant de teles). AHCX. Llibre de Baptismes.

Els Agulló i els Miquel, Senyors d'Estubeny

Arbre genealògic nº 10

Maria Agulló Lluquí, i el que apareix com següent senyor d'Estubeny després de Tomàs Agulló Alçamora.

No hem trobat evidència documental de que la senyoria d'Estubeny l'heretara Félix Miquel Agulló, fill dels anteriors, tot i que és possible; en canvi, sabem segur que el seu fill ho va ser. Amb dit títol l'esmenta un document del Fons Ripalda de l'Arxiu Municipal de Xàtiva que és una escriptura de

compra-venda d'un censal que pagava la Ciutat de Xàtiva, feta per Argeo Guitart en 4 de novembre de 1703 *"a favor de Felip Manuel Miquel, ciutadà, señor del lloch de Estubeny, fill y donatari de Félix Miquel, ciutadà"*¹¹

És un document ben interessant perquè ens permet seguir l'enrevessat camí de les herències dels Agulló durant unes quantes generacions, i suposar que amb la senyoria d'Estubeny va succeir una cosa semblant.

Els Ortola tingueren sepultura en la Capella de la Mare de Deu de la Pietat, dins el reixat de l'altar major de l'església de Sant Francesc, segons citen dos testaments de Tomasa Bella Ortola, del 10 de gener de 1662 i 7 de gener de 1669, conservats en l'*Archivo de Castilla de la Orden de San Agustín*. Madrid.

Maria Ortola vivia encara en 1622, puix la trobem de padrina del baptisme de Josep Àngel Vallespín el 9 de desembre de dit any, i és quasi segur que també vivia el seu marit, perquè al registre li diu "Maria Ortola, muller de misser Miquel", i no afegeix "quondam", que és la fórmula que empraven els capellans i els notaris per indicar que alguna persona ja havia mort. AHXCX. Quinque Libri.

¹¹ *Transportació d'un censal de 500 l que respon la Illustre present ciutat de Xativa a la herencia del qº Felip Guitart, generós y ans a Joseph Miquel, ciutadà* 4-11-1703.AMX. Fons Ripalda-4

En 1612 Pere Agulló, ciutadà va nomenar hereu al seu fill Tomàs Agulló Sanchis, i aquest, en 1630 deixà l'herència al seu fill Francisco Juan Agulló Lluquí, el qual, en 1644, deixà en heretera dels seus béns a la seua germana Maria Agulló Lluquí, casada amb Josep Miquel Ortola. Com eren béns parafernals de la muller, Josep Miquel el va passar a la seua filla, Anna Miquel Agulló, en qualitat de dot quan, en 1681, va casar amb Felip Guitart. Però en morir sense fills a l'any següent, dita part de l'herència va retornar a sa mare, Maria Agulló Lluquí, finalment, la mare en morir, la deixà al seu fill, Félix Miquel Agulló.

Com veiem, hi ha unes propietats que passen de mà moltes vegades en poc de temps, però sempre d'Agulló a Agulló, i Maria Agulló és la clau de les transmissions. A través seu és com la titularitat del censal hipotecari que procedia d'un préstec fet a l'Ajuntament de Xàtiva pel seu avi Pere Agulló, va passar als Miquel, per ser fill seu.

Podem fer un paral·lelisme amb la propietat de la senyoria d'Estubeny, la qual trobem en mans dels Agulló per primera volta, com

hem vist, en la persona de Tomàs Agulló Alçamora, fill de Francisco Agulló Lluquí i casat amb una Ferriol.

A l'enviutar, va tornar a casar amb amb Beatriu Pujalt, segons apareix en la partida de baptisme de Tomasa Albero Navarro, del 23 de desembre de 1676, en la que dita Beatriu "muller de Tomàs Agulló, senyor d'Estubeny", va ser la padrina. Va morir sense fills i sense fer testament, en desembre de 1695 (potser un o dos mesos abans, perquè la successió del vincle davant el Justícia de Xàtiva és del 29 de novembre). El vincle va passar a son tio, Tomàs Agulló Lluquí, tot i que no sabem si va arribar a ser senyor d'Estubeny.

El darrer senyor d'Estubeny de la família Miquel va ser Félix Manuel (o Felip Manuel) Miquel Gil, que va casar amb Maria Marqués.¹² Ella, ja viuda i sense hereus forçosos, va testar 22 de febrer de 1778.¹³ I va ser en aquest moment quan la Casa del senyor d'Estubeny va canviar el seu estatus jurídic. Trenta anys després va passar a ser l'enlluenadora residència dels rics Llaudes.

¹² Félix Miquel Gil apareix esmentat en el document Venta de derecho otorgada por D. Félix Miquel y Gil en favor de Narciso Gallego, en esta ciudad de San Felipe. Any 1743. ARV Ligall 390.

¹³ AHCX. Caixa 104/22.

La casa de la Corretgeria Ampla

MARIANO GONZÁLEZ BALDOVÍ

Hem vist més amunt com, en 1620, el senyor d'Estubeny era D. Lluís Ferriol, propietari de la Casa de les Farses al carrer de Sant Doménec. Tanmateix, no sabem si ell vivia en la mateixa casa o en un altra que no figura en la relació del *Repartiment de l'aigua de la Font Santa*. És a dir, si dita casa era la pairal dels senyors d'Estubeny o no. En canvi, segons dit document de 1620, la casa del carrer de la Corretgeria Ampla, de la que estem tractant, era propietat de la viuda de D. Cristòfol Ferriol, probablement germà de Lluís Ferriol Pellicer.¹ Per altres camins sabem que a la dona li deien Josepa Boluda, i que Cristòfol va morir entre març de 1607 i novembre de 1609.² Potser una coincidència, però hem de recordar que Frederic Ferriol, darrer senyor d'Estubeny del llinatge Ferriol, va casar amb altra Boluda, Àngela. Per tant, podem preguntar-nos si el pas de la senyoria d'Estubeny de Frederic Ferriol a Tomàs Agulló, i d'ell als Miquel, va suposar també la venda de la casa, però de moment no deixa de ser una mera hipòtesi.

El ben cert és que, en 1778, Dª Vicenta Marqués, viuda de D. Félix Miquel "*Dueño*

que fue del lugar de Estubeny", sense hereus, va deixar en administrador de la casa al canonge Timoteo Esteve, el qual va renunciar a favor del capítol eclesiàstic, però reservant-se el dret de viure-hi pagant un lloguer a la Seu. Per aquest acte jurídic, l'edifici va quedar fora del circuit del mercat immobiliari perquè no podia vendre's, o el que és el mateix, es convertí en un "bé de mans mortes", com totes les cases i terres propietat de l'església, de les ordres religioses i de les institucions pietoses, com ara els hospitals.

Sens dubte era una casa gran i representativa, en un dels dos millors carrers de volta,³ i, molt important per als ingressos d'un jurista: molt a prop de la Casa de la Ciutat i dels tribunals, per això els edificis pròxims van estar al llarg de la història habitats per advocats, doctors en lleis i notaris: els València, els Cebrià, els Guitart, els Català, els Fuster, els Collado i altres. Llevat del carrer Montcada, la Corretgeria Ampla era el de més "to" i relleu social de la ciutat i l'edifici apropiat per a ser residència d'un noble, d'un ric comerciant o d'un prestigiós doctor, i perfecte per exterioritzar la riquesa i poder aconseguit per un

¹ GONZÁLEZ BALDOVÍ, M. "Xàtiva en 1620. Veïns, topònims i aspectes urbans". *Papers de la Costera* nº 5. Xàtiva 1987, p 166.

² El 12 de març de 1607, Josepa Boluda, muller de Cristòfol Ferriol, cavaller, va apadrinar a Vicent Josep Peres, fill de Cristòfol Peres, obrer de vila. I el 27 de novembre de 1609, en que apadrina a Catarina Franco Tamarit, ja era viuda. AHCX. Quinque Libri.

³ En Xàtiva es diuen carrers de "volta" a aquells pels quals passen les processons, i antigament tots els vistosos actes de relleu polític o social: com els recibiments d'arquebisbes, reis, virreis, capitans generals, provincials de les ordres religioses etc.

llinatge en ascens. Dites circumstàncies es van donar a primers del segle XIX en la persona de D. Vicente Llaudes Gosalbo. La casualitat i un seguit d'atzarosos avatars la va posar al seu abast.

6.1. EL TORTUÓS PROCÉS DE LA COMPRA DE LA CASA PER VICENTE LLAUDES

En la *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana* que hem citat més amunt, ve relacionada la casa amb el número 107 dels béns adjudicats a l'hereu, i diu quan i a qui es va comprar: “*Adquirida toda la casa y parte del corral de Don Tadeo Lorenzo Villanueva, por escritura ante José de la Cruz y el restante corral comprensivo de ochocientos cincuenta y cinco palmos, de Don José Antonio Cebrián y Doña María Texedor y Ortiz, consortes, por escritura de compra (de) veinte y uno de octubre mil ochocientos nueve*”⁴ Però tota la documentació relacionada amb la compra, el llarg procés administratiu pel qual la casa va ser comprada per D. Vicente Llaudes, formava un gruixut volum enquadrinat que coneixem per casualitat.

Cap a l'any 1992 ó 1993, Dª Inés López-Roberts, esposa de D. Luís de Castro Guardamino, hereu i descendent dels Llaudes, em va permetre llegir i prendre notes d'aquell llibre de l'arxiu nobiliari de la família, el qual em va interessar perquè contenia tots els antecedents sobre la compra del palau. El present capítol sobre l'adquisició de la casa de la Corretgeria està elaborat a partir de les anotacions i transcripcions preses per mi en aquell moment, fa vora vint-i-cinc anys, d'aquell llibre manuscrit, actualment en parador desconegut, perquè entre els llibres adquirits fa poc no estava, i, per les notícies que tenim, podria haver-se venut, junt a molts altres, en una subhasta de Madrid.

L'arxiu dels Llaudes, i el d'altres branques familiars amb ells entroncades, el formaven més de 70 llibres perfectament relligats en pergami, retolats i numerats per llinatges. Cada volum estava compostat per la documentació relativa a determinada propietat, als censals⁵ o a les terres i cases que posseïen en determinat municipi, o a les filloles testamentàries. Com és habitual en aquestes fonts arxivístiques, quasi tot girava al voltant dels títols de compra i d'herència del patrimoni familiar.

Als vint anys de viure en l'esplèndida casa, excessivament gran per a una sola persona, el canonge Esteve, beneficiari del testament de Dª Vicenta Marqués, de qui ja hem parlat, va veure perillar la seua situació. Com citàvem més amunt, en novembre de 1798, per iniciativa del ministre Godoy, es promulgà un decret sobre alienació dels béns arrels pertanyents a obres pies que afectava de ple a la casa del senyor d'Estubeny perquè, al ser un edifici propietat de l'Església, havia de ser venuda en subhasta. Els encarregats de dur endavant el procés eren els intendants generals de cada regne, mentre que en cada municipi es va nomenar un *Comisionado de la Real Caja de Consolidación de Vales* per a dur-ho a cap, càrrec que en San Felipe (Xàtiva) va recaure en la persona del notari D. Juan Bautista Morales, el qual havia d'instruir els expedients i valorar els immobles amb l'auxili pericial de mestres d'obres i fusters. La casa del senyor d'Estubeny va ser valorada en 3.818 lliures, 5 sous, i la seua subhasta es va anunciar per al 7 d'octubre de l'any 1800.

A partir d'eixe moment, el capítol eclesiàstic va intentar totes les argücies legals i altres martin-gales per entrebancar la venda, aconseguint dilatar el procés durant tres anys.

⁴ “*Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Año 1834*”. AMX. S/s

⁵ Els censals eren rendes perpetues i hereditàries amb la garantia d'hipoteques sobre cases o terres. Els que tenien capital excedentari el prestaven i s'asseguraven la percepció de rendes ells i els seus descendents.

El dia de la subhasta, el capítol va presentar una reclamació que va ser estimada i la subhasta es va suspendre. Un any després –suposem que en tot eixe temps la reclamació degué passar a València – l'Intendent General, D. Cayetano de Urbina, va donar ordre de procedir a la subhasta, que es va fixar per al 7 de maig de 1802, i es va pregonar en la ciutat, en València, Alzira, Bocairent i l'Olleria.

Però tampoc es va dur a efecte la venda, perquè uns dies abans, el 26 d'abril, el canonge D. Timoteo Esteve va fer un recurs argumentant que vivia en la casa per legítim dret, i demanat que s'ajornara la venda fins el seu traspàs, fins que ell morira.

Davant la situació, en 6 de maig de 1802, el governador de San Felipe, D. Gaspar Pasqual de Bonanza, va signar un decret obligant que la subhasta de la casa inclogués la càrrega d'un llogater, el canonge Esteve, la qual cosa, evidentment, baixaria el preu d'eixida. A l'endemà es va celebrar la subhasta, ara per 2.645 lliures, 11 sous, que eren dos terços del preu en el que havien valorat inicialment la casa. En aquesta ocasió va haver un postor: Josep Benyeto, "maestro cerrajero", un home que, per la professió, devia tenir uns ingressos molt reduïts, i seria insòlit que disposara d'un capital tan elevat, per la qual cosa ens sembla que era un intermediari d'algun "tapat". El cas és que, abans de rematar, el *Comisionado de la Real Caja*, D. Juan Bautista Morales, va considerar que les condicions perjudicaven la Corona, de manera que va suspendre la subhasta, i envià de nou l'expedient a l'Intendent General en València. El mateix fet d'acceptar primer les condicions d'un preu de venda inferior, i en l'últim moment suspendre la venda reforçaria la nostra sospita que al *Comisionado* li va arribar informació tan comprometedora com per justificar davant l'Intendent General la seua actuació.

Es va fixar la data de la nova subhasta per al 10 de desembre de l'any en curs, 1802, que en la present ocasió es va pregonar en San

Donapau d'argent regalat en 1767 a la Seu pel canonge Timoteo Esteve. Museu de la Col·legiata de Xàtiva

Felipe, València, Alzira i Alcoi, amb la novetat que hauria de celebrar-se al jutjat. No va haver sort, perquè no va acudir cap postor i va haver-se de declarar deserta, moment en que el canonge doctoral, Bordes, va enviar una reclamació a l'Intendent Urbina, el qual no la va estimar, i va fixar una altra data per a la quarta subhasta, el 3 de gener de 1803, en la que tampoc hi va haver cap postor.

La situació havia arribat a un extrem grotesc en desprestigi de la Corona i els seus alts funcionaris. Assabentat del nou fracàs, el 8 de febrer, l'Intendent va escriure demanant un informe, i després d'avaluar les coses, en 23 de juny del mateix any 1803 va decretar la venda de la casa, ordenant es pregonara en San Felipe, València, Ontinyent i Alzira, i fixant el dia 12 d'agost. Dia en que tampoc va acudir cap comprador.

Imaginem satisfet al clergat de la Seu que, després de tres anys, complidors el se-

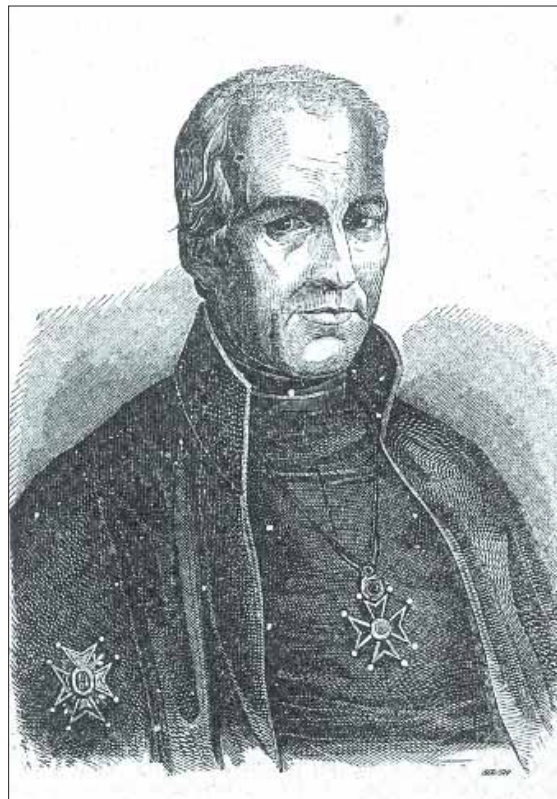
güent mes d'octubre, havia aconseguit evitar la venda, així que ho va intentar una vegada més. A l'endemà, dia 13, el capítol eclesiàstic va apel·lar, però el seu recurs es va desestimar, com no podia ser d'altra manera.

Finalment, ara sí, el 13 de setembre de 1803, en presència del governador de San Felipe, D. Gaspar Pascual de Bonanza, i del *Comisionado de la Real Caja de Consolidación de Vales*, D. Juan Bautista Morales, es va adjudicar la casa en 2900 lliures a favor de D. José Pascual Villanueva, veí de San Felipe, en nom i representació del seu germà D. Lorenzo Tadeo Villanueva, *abogado de los Reales Consejos*, veí de la *Villa y Corte* de Madrid, germans dels més coneguts Jaime i Joaquín Lorenzo Villanueva, el que seria diputat a les Corts de Cadis.

Tanmateix, els intents d'entrebancar no havien acabat, perquè passaren les setmanes i l'expedient no es podia concloure per falta de les escriptures que, com la Seu no les lliurava, li les va haver de reclamar per decret del governador i corregidor en data 5 d'octubre. I com el capítol de canonges es negara a lliurar els títols de propietat, el *Comisionado*, amb data 16 de novembre, va redactar un rebut de venda a nom de D. Lorenzo Tadeo Villanueva.

Les coses no podien arribar més lluny, malgrat la extraordinària paciència de l'Administració, de manera que va tirar mà del procediment que li permetia la llei, estendre d'ofici l'escriptura de venda, tal i com es veu en el següent paràgraf:

"En su virtud, con arreglo a los justos decretos de Su Magestad, por tenor de la presente, otorga su Merced de oficio en nombre de la Real Justicia, que vende y da en venta real y enagena-

Joaquín Lorenzo Villanueva, diputat a les Corts de Cadis, que en 1803 va intervindre en la venda de la Casa del Senyor d'Estubeny.

ción perpétua por juro de heredad para siempre jamás a D. Lorenzo Tadeo Villanueva, abogado de los Reales Consejos, vecino de la Villa y Corte de Madrid, presente por él y aceptante su apoderado y hermano Dn. Joaquín Lorenzo Villanueva, presbítero, capellán de honor de Su Magestad, vecino de la misma corte y al presente residente en esta Ciudad de San Felipe... "... linda por un lado con casa de los herederos de Jayme Luis Mollá, por el otro lado con casa Dn. Josef Antonio Cebrián, por las espaldas con casas del Convento de Santo Domingo de esta ciudad y por delante con casas de D. Juan Bautista Busquets del cabildo eclesiástico de esta ciudad".⁶

⁶ En aquella ocasió no vaig copiar sencera la fórmula per massa coneguda. En efecte, en les escriptures de venda i d'hipoteques, els notaris empraven el mateix formulisme des de l'edat mitja, tant en llatí com en valencià, com després en castellà. Sense perill d'enganyar-nos, podem afirmar que el fragment que falta diria, en castellà, poc més o menys: *Una casa situada dentro de los muros de esta ciudad, en la parroquia de Santa María, en la calle llamada de la Corregería Ancha, que linda....* i ací enllaçaria ja amb el fragment original següent que es transcriu. Cal fer notar també que en la primera part de l'expedient figura com apoderat de Lorenzo Tadeo Villanueva, el seu germà José Pasqual, i que, en el moment de formalitzar la venda, el que intervé és el diputat Joaquín Lorenzo, també resident en Madrid, diu, però que ocasionalment es trobava en Xàtiva.

Semblaria que tot havia acabat, però encara quedaven obstacles a salvar, com veurem. El 22 de desembre de 1803, tres mesos després de la venda, D. Josep Pascual Villanueva va haver d'escriure al *comisionado*, pregant que notificara a D. Tomás Jacinto Gascó, canonge, que tornara la clau i, cas contrari, pregava que es llevara el pany de la porta a “*su costa*”. Però Gascó havia eludit el compromís donant les claus al capítol eclesiàstic, per la qual cosa, cinc dies després, el Sr. Villanueva, va demanar que es forçaren els panys. I a l'endemà, es va fer un decret ordenant al manyà Francisco Agua que llevés els panys.

Havia acabat el tira i arronsa, perquè al capítol eclesiàstic no li quedava ja cap opció, de manera que, a les dotze del migdia del 28 de desembre, el canonge Fernández de la Cámara va lliurar les claus de la porta i de la mitgera, protestant.

Encara passarien sis anys fins que les circumstàncies permeteren al regidor D. Vicente Llaudes, *Primer teniente de milicias honradas*, comprar la casa. La transmissió es va produir en setembre de 1809, quan D. Josep Pascual Villanueva li la va vendre per la mateixa quantitat que l'havia comprada:

“Dn. Josef Pasqual Villanueva, vecino de esta ciudad, y como apoderado de su hermano Dn. Thadeo Lorenzo Villanueva, según poderes de 6 de septiembre de 1808, vende a Dn. Vicente Llaudes, regidor perpetuo y primer Teniente de Milicias honrradas, una casacalle de la Corregería Ancha nº 43, lindante por un lado hacia levante con casa de los herederos de Jayme Luis Mollá; por otro hacia poniente con casa D. Josef Antonio Cebrián; por delante hacia tramontana con las de los herederos de D. Juan Bautista Busquets y casa del comprador, dicha calle en medio, y por las espaldas hacia

medio día, con corral de la casa del dicho D. Josef Antonio Cebrián.... Por 2900 libras, siendo presentes por testigos, Francisco Cuenca, arquitecto, y Vicente Guerola, labrador, de esta ciudad vecinos y moradores.”

No es van limitar a això les aspiracions del regidor. La casa no tenia hort, com calia a una casa de possibles, el cas és que a la part de darrere hi havia un terreny propietat de la casa del costat de ponent.⁷ Després d'algunes negociacions, el seu veí, D. José Antonio Cebrián i Júdice de Acharte, cavaller de la Reial i distingida Orde de Carles III, Alferes Major i Regidor Perpetu de San Felipe, i Capità de milícies honrades de dita ciutat, i Dª María Texedor i Ortiz, consorts, prèvia llicència marital, venen un tros de corral a D. Vicente Llaudes de 885 pams, que incloïa el viver i unes obretes velles per preu de 550 lliures. I raonaren els Cebrià que venien per compondre i reparar sa casa, perquè “*no perjudica a dicha casa separarse de ella o no tener comunicación con él (el corral), pues no se necesita para los usos y servidumbres de aquellas, no teniendo en el día otros arbitrios para acudir a dichas obras y reparos*”.

Vist que el document només cita una mida, en compte de dos, com seria normal en una superfície, i atès que en el terreny comprat estava el viver, encara existent, creiem que dits 885 pams cal entendre-los en cada sentit, ample i llarg iguals, el que donaria una superfície aproximada d'uns 180 metres quadrats. També en aquesta ocasió Llaudes va pagar als Cebrià una suma elevadíssima, 550 lliures: un hort a preu d'edifici habitable. Moltes cases de la Xàtiva de l'època no valien tants diners, i cal recordar que en 1799 va pagar 190 lliures per una fanaceda d'horta en El Genovés.

A partir d'ací, res diu la documentació de l'edifici, que, tal com la coneixem va ser

⁷ Una anomalia que hem trobat en altres casos, com en els horts de les cases dels Fenollet i dels Sanç d'Alboi. També les cases es partien i zones que físicament eren d'una construcció quedaren afegides a la del costat, com passa en les cases números 11 i 13 del mateix carrer de la Corretgeria, i hem vist al carrer Hostals, o en el carrer del Canonge Cebrià, als números 2 i 4, i al 3 i el 5, per citar-ne alguns que coneguem, o en la plaça de la Caldereria. Exemples hi ha molts.

Façana de la Casa Llaudes de la Corretgeria, segons el projecte de l'arquitecte José Acuña en 1873.

refeta quasi completament per Vicente Llaudes. Però sí que hi havia unes quantes notícies molt posteriors que tractem en l'apartat següent.

6.2. LA CASA DELS LLAUDES PASCUAL

Com hem dit abans, la casa està situada en el tram final de la Corretgeria, molt a prop de l'antiga Casa de la Ciutat. És un edifici entre mitjaneres, actualment amb una façana de llenguatge historicista, tant per la distribució regular dels buits recercats amb motlures de guix com pels balcons de ferratges i fusteria, fruit de la reforma duta a cap pel mestre d'obres xativí José Acuña Tomás en 1873.⁸ Però la portada és l'original de primers del XIX, de carreus ben treballats, senzilla, de llinda recta, en la clau de

Porta de la Casa Llaudes de la Corretgeria, atribuïda a Fray Vicente Cuenca. Cap a 1810.

la qual, fa uns vint o trenta anys, van afegir un escut nobiliari modern, fet d'un material distint amb unes mides massa menudes, que més valdria que es llevava. La reforma d'Acuña no va afectar l'aspecte interior, els elements, els materials, que són els propis d'un palau barroc valencià, amb certes concessions pròpies a l'època tan tardana de la reconstrucció, cap a 1810.

El mestre d'obres va aprofitar la lleugera pendent del terreny existent des de l'hort al carrer per traure uns semisoterranis amb la mínima excavació, sobre els quals, com en tants edificis de Xàtiva, hi ha uns entresols. El desnivell fa que l'entrada, cas únic en la ciutat, siga en pendent fins arribar a la cota del pati descobert, mentre que la diferència de nivell amb l'hort es salva amb escalons.

⁸ Veure l'article de ESTEBAN CHAPAPRÍA, JULIÁN. "Xàtiva i la transició professional en l'arquitectura del segle XVIII al País Valencià". *Papeers de la Costera*, nº 3 i 4. Xàtiva, 1986, pp 93-104.

Pati de la Casa Llaudes de la Corretgeria.

La distribució és l'habitual que permet que totes les dependències tinguin il·luminació directa: dues crugies paral·leles al carrer, que acaben en un potent arc carpanell que s'obri al pati, altre arca igual a l'altra banda del desllunat, i dues crugies més al final de l'edifici per a eixir a l'hort.

A diferència dels palaus medievals, el dels Llaudes està edificat als quatre costats, i això fa que els ràfecs de la teulada caiguen a quatre vessants en *impluvium*, amb la particularitat que les jàssines que baixen dels racons tenen els caps de biga tallats en forma de mènsula renaixentista, amb volutes als costats i en el front un escut tallat en la fusta d'elegants escotadures, que fa temps va perdre les figures i els colors heràldics. Sens dubte són les restes visibles de l'edifici medieval, potser recreixcut al segle XVI, i els únics testimonis de la construcció anterior que estan a la vista.

Com element diferenciador que allunya la tipologia dels palaus gòtics tenim el cos

Escala de la Casa Llaudes de la Corretgeria.

d'edificació que tanca el quadrat del solar, i que es troba a ponent. L'escala no arranca del pati ni a la vista ni es de dos trams, sinó inscrita en un caixer i amb ull central, una solució que trobem al segle XVIII en l'Hospital Major de Pobres i en la Casa de l'Ensenyança, i a primers del XIX en els palaus de Llaudes i de Diego del carrer Montcada en els que van assolir la seua perfecta expressió.

El mestre d'obres de la Casa Llaudes i el de la Casa de Diego optaren al construir l'escala per una solució idèntica pel que fa a la situació dins l'immoble, a separar-la del pati, i a fer-la d'ull central. També les baranes es dissenyaren amb el mateix llenguatge de passamans continu sense balustres, i ferratges d'un depurat disseny amb motius de ventalls, gerrons i volutes d'excel·lent forja i elaborada elegància molt francesa, com veiem en els balcons de la Casa de Parra de la plaça de l'Arquebisbe Mayoral. No hi havia a Xàtiva cap barana com aquelles.

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Paviments ceràmics de la casa, estils eclèctic i biedermeier. Cap a 1855.

Es diria que la casa dels Llaudes es obra del mateix arquitecte, Fray Vicente Cuenca, autor de la Casa de D. Ignacio de Diego en el carrer Montcada i quasi segur de la reforma de la del seu germà D. Andrés de Diego al carrer Botigues, i en les tres van intervindre els mateixos ferrers, sense cap dubte a primers del XIX, és a dir, només Vicent Llaudes va comprar l'edifici, degué encetar les obres. Hem seguit la pista del seu domicili fiscal a través dels padrons del *Reparto del equivalente*, i entre 1787 i 1804 el trobem vivint al carrer de Sant Agustí 12, mentre que en els mateixos anys, en la casa de la Corretgeria 43, que és el número que figura en quasi tota la documentació antiga, el subjecte tributari és unes vegades “*La Administración de*

la herencia de Dª Vicenta Marqués”, i altres el canonge D. Timoteo Esteve, que era el llogater a partir que l'edifici anara a parar a la Seu.

El 1804 i el 1809, apareixen com propietaris i tributants, segons hem vist més amunt, els germans Lorenzo i Joaquín Villanueva, mentre que al quadern corresponent a 1810 no figura vivint ningú, potser perquè la casa estaria en obres.⁹ El fet que en 1811 ja vivien els Llaudes indicaria que ja s'hauria acabat la reedificació. Potser un any ens sembla poc de temps per alçar pràcticament de planta una casa tan gran, però tampoc és tan extraordinari, si pensem que, per exemple, l'escala monumental de la façana nord de la Seu es va construir en poc més de deu setmanes.

⁹ Pot fer-se un seguiment de les residències dels contribuents a través dels esmentats quaderns del *Reparto del Equivalente* de l'AMX, Lligalls 347, 363, 362 i altres. No obstant cal fer la salvetat que com Vicente Llaudes era regidor de l'ajuntament des de 1801, en els padrons ell figura inscrit en altres fulles, junt a la resta de la Corporació, mentre que en la casa anoten al seu cunyat Antonio Pascual, que era deficient mental i vivia amb ells, i a altra persona que nomenen sempre com “l'heredera de Josep Cháfer”, és a dir, la seua sogra.

Els paviments, no obstant, es van reposar més tard, perquè els quatre solats ceràmics diferents que es conserven corresponen a models fabricats cap a 1860 en estils eclèctics i *biedermeier*, que probablement es van col·locar a ran de la reforma o millores introduïdes en aquelles dates. I resulta curiós que els canviaren, perquè els anteriors només tenien cinquanta anys i estarien en bon ús, és a dir, la reforma responia més a un gust, una moda, que a una necessitat.

En 1844, que ja havia mort Vicente Llaudes, vivien en la casa el seus néts Rafael i Josefa Llaudes Meliana, i José Gosalbo Soler, nét del seu germà de pare José Gosalbo Llàzer. Uns anys després, el 1856, Rafael Llaudes es va embarcar en millorar la casa, en dotar-la de complements que feren la vida més grata, el luxe més refinat, com ara la pretensió que tenia d'instal·lar sortidors en l'hort, el que era possible per la gran diferència de nivell existent entre el carrer de Sant Domènec, d'on li venia la conducció d'aigua, i l'hort de sa casa. Però l'ajuntament es va negar a tal pretensió i li contestà que "no ha lugar", subestimant la capacitat persuasiva de Llaudes perquè, esperant una negativa per resposta, amb la mateixa data havia escrit al governador de Xàtiva comunicant-li que havia fet la petició, i el mateix dia, el governador va oficiar a l'alcalde indicant-li la conveniència d'accedir a la petició de Llaudes, "hacendado residente en Valencia". Passades tres setmanes, el 3 de gener de 1857, l'Ajuntament va aprovar la concessió demanada i el Llaudes tingué sortidors en el viver de l'hort de sa casa.

El fet, més enllà de l'anècdota, ens dona molta informació del propietari: era un home ric que vivia en València i venia sovint a sa casa de Xàtiva, com proven les millores que fa. Ens informa també que era una persona amb po-

der, relacionada amb les més altes instàncies i res no li detenia quan volia aconseguir alguna cosa. Per últim, la capriciosa instal·lació al viver pot indicar que era una de les fases de algunes reformes fetes en sa casa, canvis com ara el dels paviments, que, com hem vist són cronològicament coetanis a l'obra del brollador de l'hort. Encara el mateix any 1857 va adquirir la casa contigua a la seua per la banda de llevant, que havia sigut de les hereteres del Doctor Collado, per preu de 1833 lliures, amb dret a viure les germanes Collado, però poc després els va permutar el dret vitalici a canvi que viviren en la casa que els Llaudes tenien en el carrer de Sant Agustí, on havia viscut de novençà l'avi de Rafael Llaudes.

Rafael havia casat amb Úrsula Montón, que creiem era descendent de Vicente Montón, un velluter –*terciopelista*, diu la documentació– que en 1795 vivia a la plaça d'Aldomar i devia tenir una relació d'amistat o comercial amb Vicente Llaudes, perquè va actuar de testimoni en dos escriptures de compra de terres. Tot i viure en València, els Llaudes, com es veu, no es desvincularen de Xàtiva perquè ací tenien el gros de la font d'ingressos. A les millores fetes en la casa a mitjans dels anys cinquanta, s'afegiren altres posteriors, com la construcció d'una naia o galeria adossada a la part sud, amb vistes al jardí, potser obra del mateix mestre d'obres, José Acuña, a qui va encomanar la reforma integral de la façana.

En 1881, segons una anotació del 20 de setembre, la casa era propietat de Dª Úrsula Llaudes Montón, filla de D. Rafael Llaudes, resident en València,¹⁰ però que, a l'igual com son pare, va mantenir l'estreta relació amb la societat xativina, com es desprén del deliciós retrat eqüestre que conserva la família, que la representa vestida de refinada amazona, passejant per la Glorieta del

¹⁰ La informació referida a la instal·lació del sortidor de l'hort, així com el que en 1881 la propietària era Úrsula Llaudes les vaig prendre del mateix llibre dels documents de la compra de la casa.

Governador, sota un fons en el que destaca Santa Anna i al peu, la Llosa.

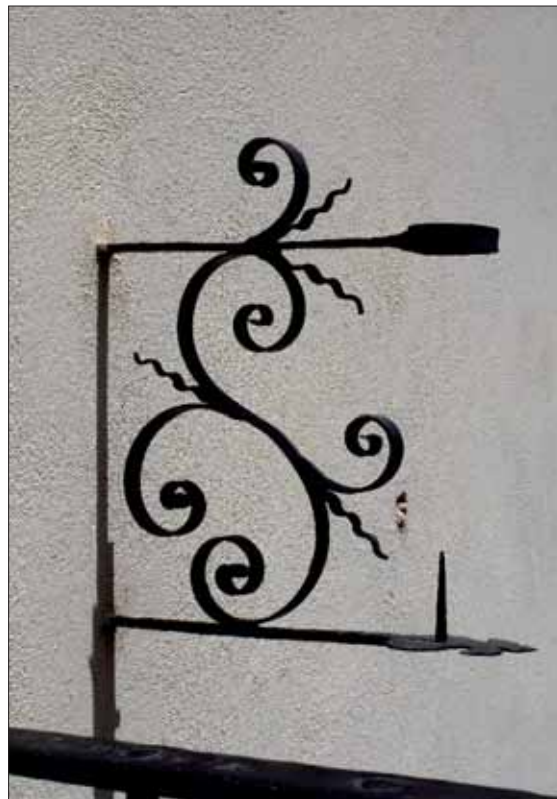
Però al casar amb el madrileny José Guardamino Castañares els interessos familiars, a poc a poc, arrelaren en la capital on, en 1898, ja havien fixat la seua residència. Clar que les terres i rendes de Xàtiva, El Genovés, Lloc Nou, Rotlà i tantes altres els mantenia connectats amb els seus orígens a través d'apoderats, com ara Rafael Piqueres, que va rebre poders de José Guardamino per intervindre en certa compra de terres en el Genovés, el que es va fer per escriptura davant Ignacio Bernardini Valls.¹¹

Si bé en la casa queda poc de la fusteria original, que degué ser substituïda alhora que la de la façana, en compensació queda intacta l'esplèndida escala i l'arrambador d'elegant enreixat, a joc amb el de la tarja de ventall de la reixa que tanca l'hort.

6.3. EL TRESOR DE LA FAMÍLIA. ELS OBJECTES SUMPTUARIS

Hem sentit de boca dels darrers propietaris que era tradició en la família que en la casa hi havia enterrat cert tresor, la qual cosa afegeix un plus d'encant i fascinació a l'edifici. No és la primera vegada que sentim a Xàtiva, com ben saben els més majors, històries de gerretes emparedades, plenes d'unces d'or, o de fabulosos túnels que comuniquen l'interior de la ciutat amb eixides ocultes, o amb la Nevera.

Antigament, les riqueses de les famílies de posició econòmica elevada es materialitzaven en dos suports: un era els documents, títols de propietats, censals, etc, que es guardaven en escriptoris, arqueus, etc, sempre amb pany i clau. L'altre eren les monedes d'or i d'argent, que, a falta de bancs on guardar-les segures, no tenien més opció que amagar-les en casa, normalment en llocs insòlits que només sabia el cap

Atxera de la Casa dels Mahiques Sanç en el carrer de Montcada. Són uns suports de ferro fixats als murs i a la mà dels balcons, on es posaven les torxes en ocasions especials.

de família, per tal d'evitar robatoris, i el lloc el revelaven en els testaments.

Vicente Llaudes ho va fer així, de manera que, al seu testament, sota els epígrafs 379, 381 i 282 adjudicats al nét Rafael Llaudes Meliana figuren:

"En metálico plata encontrada en la escalera por la que desde el guisador de sube a la cambrá, vintinueve mil novecientos diez y nueve reales de vellón, que hacen libras, mil novecientas noventa y cuatro libras, doce sueldos."

"En metálico plata en la cueva, ciento cincuenta mil reales vellón, que hacen libras diez mil"

"En oro encontrado en la gaveta, diez y nueve mil setecientos setenta y un reales vellón con ocho maravedís, que hacen mil trescientas diez libras, quince sueldos".¹²

¹¹ Llibre "Títulos de propiedades de fincas rústicas y urbanas en el término del lugar del Genovés. Valencia. de 1789 a 1898". nº 69 de l'antic arxiu nobiliari dels Llaudes, ara a l'AMX s/s.

¹² *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosálbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Años 1834. AMX.*

Tenien raó al suposar que havia hagut un tresor amagat, una quantitat enorme, si tenim en comte que suma quatre vegades més que el preu que va pagar per la casa, però és evident que el marmesor i l'hereu ho van saber en el moment oportú, i així ho diu la fillola d'adjudicació: "plata encontrada", "oro encontrado".

Una casa com la dels Llaudes de la Corretgeria Ampla estava moblada i ornamentada amb objectes valuosos que figuren descrits en dita fillola testamentària. Hem fet una selecció dels que ens han semblat més significatius, els quals anotem tot seguit conservant el número de lot del document original:

6.3.1. MOBLES

"1. La cama del número primero del cuerpo de bienes, que consta de pies de yerro y seis tablas pintadas de azul. 5 libras."

"8. La cama compuesta de pies de yerro y tablas pintadas de azul, del número veinte y uno. Cinco libras."

"100. La cama del número ochenta y tres, con pies de yerro y tablas azules, cinco libras."¹³

"3. La mesa grande con tapa de nogal y dos caxones, cuatro libras."

La descripció conquadra amb la de les taules d'escriptori del segle XVIII que hi ha al museu, procedents de l'antiga Casa de la Ciutat.

"7. Los cuatro faroles del balcón con sus palos y acheros, diez y seis sueldos."

Encara queden en les façanes d'algunes cases de Xàtiva les atxeres de ferro forjat que es feien servir sobre tot en festivitats, per a col·locar luminàries de cera o d'oli. Citarem les existents en la Casa de l'Ensenyança, en la de la plaça de Santa Tecla 10, en la Casa dels Joan de la plaça de Roca, en la Casa de Rius del Canonge Cebrià 7, en la casa cantonera entre la Corretgeria i Sant Jacint Castañeda, en la de la Font d'Alòs, 4, en la dels Maiques Sanç i la del Marqués de Montortal, del carrer de Montcada, i altres.

"20. El reloj de sobremesa, cuatro libras."

"23. El armario de nogal francés, treinta libras."

Devia ser un moble de gran prestància pel valor tan elevat en el que figura inventariat

"34. La mesilla de juego, dos libras."

El fet que hi hagués un moble a posta per jugar a cartes o escacs indica els gustos i hàbits del propietari.

"36. Las cortinas grandes de damasco color de caña con farfalán de tafetán del mismo color, de cuatro telas cada una, diez y ocho libras."

És interessant comprovar un cop més l'alt preu dels teixits en èpoques anteriors, quan encara eren una producció manual. Pere exemple, més avant, amb el número 65 figura un cubertor de 8 lliures, i als números 73 i 74 altre dos de domàs carmessí, per quinze lliures cadascun. I si comparem amb el preu de les pintures, veiem que l'aportació de l'artista en un quadre a l'oli no era tan valorada.

"42. La mesa y su armario pintado de encarnado, seis libras."

Resulta estranya als nostres costums actuals un conjunt format per una taula i un armari. No eren els únics mobles de la casa pintats de vius colors i amb corla, una modalitat molt valenciana en mobles de gran acceptació popular.

6.3.2. PINTURA

"6. Los tres lienzos de tres sentidos con sus marcos pintados del número doce, seis libras."

El conjunt, format, evidentement, per cinc quadres, estava repartit en dues habitacions diferents

"10. El cuadro apaisado de San Rafael, San Cristóbal y Nuestra Señora de la Seo, del numero veinte y tres, una libra."

San Rafael era una advocació lligada a la família, com comprovem en els diversos homes i dones que el dugueren de nom de font.

¹³ En la casa de la Corretgeria no hi havia més llits que els de ferro, per la qual cosa, com diem en la fitxa catalogràfica creiem que el *Llit de les Àguiles* és un moble encomanat per a la casa de València.

Els Llaudes de Xàtiva HISTÒRIA D'UN LLINATGE

Dormitori de les àguiles de la Casa Llaudes de la Corretgeria. Cap a 1972.

Cadires d'estil fernandí de la Casa Llaudes de la Corretgeria.

Saló de la Casa Llaudes de la Corretgeria. Cap a 1972.

“15. El lienzo del número treinta y dos, de la Santísima Trinidad, una libra”.

“16. Los dos cuadros del número treinta y tres, uno de San Alberto y otro del sepulcro del Señor: diez sueldos.”

“17. La lámina del número treinta y cuatro, tres sueldos.”

Fa referència a un gravat.

“29. Los dos lienzos de dos sentidos con sus dos marcos, del número cincuenta y cinco. Cuatro libras.”

“30. Otro lienzo grande que representa la calle de la Amargura, del número cincuenta y seis. Cuatro libras.”

“31. Doce paisitos pequeños sobre vidrio, de la Historia Sagrada, del número cincuenta y ocho. Tres libras, cuatro sueldos.”

En els inventaris del XVII i del XVIII diuen “paisés” als quadres que tenen escenes a l'aire lliure, el que hui diríem “paisatges”, però cal ressaltar que per a ells no constuïen un gènere

autònom, sinò potser l'excusa o l'exigència del tema descriptiu, els “fons de l'escena”, com en aquest cas, que en realitat els assumptes pintats sobre vidre eren de caràcter religiós.

“32. El cuadro del número cincuenta y nueve, de la muerte de San Agustín, dos libras.”

Sant Agustí i Sant Tomàs són altres dels sants preferits de la família com veiem al repassar l'onomàstica dels Llaudes, –també dels Gosalbo– i la raó és perquè durant molt de temps alguns branques de dites famílies viviren al carrer de Sant Agustí, molt a prop del convent.

“37. Los dos retratos de los difuntos Don Vicente Llaudes y Doña Vicenta María Pasqual, número sesenta y seis, seis libras.”

Estos retrats, com comentem més llargament en altre lloc del catàleg, no ens han arribat.

“38. Los dos lienzos de Jesús y María con sus marcos y cristales, sin pintar, del número sesenta y siete, seis libras.”

Quan diu sin pintar està referint-se a la fusta del marc, el que era molt freqüent. Com hem fet l'observació més amunt, les pintures tenien poc de valor, en comparança amb els teixits o amb un ganivet d'argent, que està en un preu de dos lliures. Però caldrà fer la salvetat que, probablement, eren obres de pintors molt secundaris, res comparable amb el que hauria cobrat un artista coetani de la fama de Vicente López.

6.3.3. ROBA

“79. *Una capa paño azul turquí, del doscientos veinte y seis: cinco libras.*”

“80. *La casaca de terciopelo del doscientos veinte y siete: una libra, seis sueldos, ocho dineros.*”

“81. *El pantalón de paño de mezcleta, del número doscientos veinte y dos: una libra.*”

“82. *El vestido de paño negro serio, compuesto de casaca, chupa y calzón corto, del número doscientos treinta y nueve, cuatro libras.*”¹⁴

En summa, veiem que un home tan acomodat tenia una capa i dos trajes, una austeritat que ens resulta cridanera a la nostra mentalitat, i més si la comparem amb el seu patrimoni, diners en efectiu, rendes i amb el mobiliari i argent sumptuari de la casa.

6.3.4. PLATA

“91. *La salvilla de plata grande de tres pies, peso veinte y nueve onzas a veinte reales vellón, del número doscientos sesenta y cuatro, treinta y ocho libras, trece sueldos, cuatro dineros.*”

“92. *La escribanía pequeña de plata con su campanita, etc., de peso veinte y tres onzas a veinte reales vellón, del número doscientos sesenta y nueve, treinta libras, trece sueldos, cuatro dineros.*”

“93. *El cazo redondo de plata, peso ocho onzas a veinte reales vellón, del número doscientos sesenta y dos; diez libras, trece sueldos, cuatro dineros.*”

“94. *Las espabiladeras de plata y su platillo, peso nueve onzas a veinte reales vellón, del número doscientos setenta y cuatro; doce libras.*”

“95. *El cucharón de filete de plata, de ocho onzas a veinte reales vellón, del número doscientos setenta y cinco: diez libras, trece sueldos, cuatro dineros.*”

“96- 97- 98- 99. *Una docena y cubiertos de plata, 90 onzas, 120 libras*”, i “*Una docena de cuchillos con mangos de plata nuevos, del número doscientos ochenta y dos, a dos libras cada uno, veinte y cuatro libras.*”

101. “*La vandeja del número doscientos sesenta y siete, grande de plata mostreada, peso veinte y cuatro onzas a veinte reales vellón, treinta y dos libras.*”

Sens dubte, Vicente Llaudes posseïa molts objectes d'argent, com no podia ser d'altra manera en un fill, germà i cosí d'argenteres. Al segle XVIII i també en els anteriors, l'argent era un metall amb molt més valor que en l'actualitat. Era, a més, el patró monetari, i per dit motiu, en molts inventaris als objectes d'argent li afegeixen el pes en onzes. Les “mans”, el treball artesanal necessari per fabricar un objecte, era secundari front a la quantitat i pes del metall preciós, com es veu ací en la “vandeja grande mostreada”, es a dir “amb dibuixos”, repussada i burinada.

És insòlit que en un testament de l'època, a l'igual com en els de segles anteriors, es citen joies, quan, en canvi, es relacionen cortines velles i esgarrades, cordes dels poals del pou i altres objectes sense valor. Tampoc ho hem vist en els contractes matrimonials, en els que figura la dot que aporta la núvia. I pel que fa als Llaudes, homes de lletres, ens ha estranyat no trobar cap referència a llibres que sí hem vist en inventaris *post mortem* d'altres juristes de Xàtiva, canonges i fins i tot comerciants.

¹⁴ Fem parapeu també en la poca roba que tenia una persona de la classe alta de l'època. I igualment destaquem que el testament no inclou cap objecte que es puga considerar una joia, ni femenines, com arracades, fermalls, polseres, collars, i altres, ni masculines, com rellotges o anells.

Conclusions

ISAÏES BLESÁ DUET

*Obertura, situada en la plataforma d'on naix l'escala,
per il·luminar el soterrani. Casa Llaudes.*

La intenció del present treball ha estat analitzar i donar a conèixer la història d'un llinatge de la ciutat de Xàtiva –els Llaudes– i el seu recorregut vital a través del temps, principalment en la segona meitat del segle XVIII i el segle XIX. Eixos límits temporals no han restringit els antecedents anteriors –els orígens de la família en els segles XVI i XVII– o evolució posterior –el destí de determinades branques familiars en el segle XX–, que ens han donat llum sobre el recorregut d'una família, que arranca des dels oficis manuals, fins la seua integració en els sectors acomodats de la societat d'Antic Règim, de la burgesia del XIX o les èlits del segle XX.

Coneguem tot això, principalment per les petjades materials que el llinatge va anar deixant al llarg de la seua existència. Objectes materials –que s'hi mostren en l'exposició–, o documentals –llibres adquirits procedents de la família– o informació encontrada en arxius municipals, eclesiàstics o regionals. Hi ha que deixar clar que, en moltes ocasions, la informació és parcial, incompleta. És a dir, no disposem de la totalitat de les fonts que ens hagueren pogut donar més llum sobre el llinatge dels Llaudes.

Adentrar-se en eixe terreny desconegut que és el passat és perillós, com ben be expressava el novel·lista anglès L.P. Hartley en

la seua preciosa obra *El missatger*: “*El passat és un país estranger: allí les coses s'hi fan d'una altra manera*”¹. Efectivament, endinsar-se en el passat és un exercici arriscat, perquè l'historiador explora un terreny desconegut, les úniques senyals convencionals del qual són objectes i textos que han de ser interpretats. Uns senyals plens de supostos, o d'un sentit comú que ja no són els nostres. Per tant, el que fa l'historiador, –el que ha de fer–, és *interpretar*, aproximar-se el més possible a una realitat que *no és la que és*, perquè és pretèrita, no la coneguem. Per això l'historiador intenta ser el més objectiu possible per a donar llum, en base als objectes i textos que ens han arribat, i interpretar allò *que va poder ser*. Estem davant l'antic debat de l'objectivitat. I això hem intentat fer els autors d'aquestes línies, aplicar el principi d'objectivitat restringida, realitzant aquelles operacions científiques que ens permeten valorar els testimoniatges que ens han arribat, per a interpretar-los.

Eixa sistematització ens ha dut a dividir la història del llinatge dels Llaudes en diversos capítols. Primer, analitzant què era un arxiu familiar. Perquè gràcies a la supervivència de les fonts documentals familiars, hem pogut comprendre molts aspectes de les distintes branques familiars, a través de l'estudi de la tipologia documental dels llibres adquirits

^{<1>} HARTLEY, L.P., *El mensajero*, Valencia, Pre-Textos, 2004.

per l'ajuntament de Xàtiva i d'altra documentació complementària. Segon, ens ha permès de conèixer les estratègies matrimonials i patrimonials del nucli familiar amb l'estudi de les seues relacions socials, i com van anar estenent-se les branques familiars en Xàtiva i localitats pròximes, fins arribar a València i Madrid, cim de la carrer social, política i econòmica dels Llaudes. Tercer, ens ha permès d'analitzar i estudiar els seus inicis en oficis manuals, les seues inversions mobiliàries i immobiliàries, i el seus ascens gràcies a la seua transformació i integració dins la societat nobiliària xativenca, convertits en rendistes, advocats i, inclús, comprant regidories, i sent protagonistes de la vida política de la Xàtiva del set-cents i huit-cents. Quart, els objectes materials que ens han arribat –també adquirits per l'ajuntament de Xàtiva–, més la supervivència en l'actualitat de cases propietat de la família, ens han donat més llum sobre el procés d'ascens social dels Llaudes: cases, llits, retrats, mobles, pintura, objectes suntuaris, etc. ens parlen de la vitalitat i potència d'un llinatge que, en principi, no estava en condicions socials ni econòmiques d'arribar als sectors estamentals i privilegiats on arribaren.

Perquè eixa és, per últim, una de les grans ensenyances d'estudiar els homes en societat, com expressaven el grans historiadors Antonio Gramsci i Marc Bloch: comprendre. Amb l'estudi dels Llaudes, hem afegit cotes de comprensió, de coneixement, no sols so-

bre la família Llaudes en concret, sinò sobre Xàtiva i nosaltres mateix, del que som ara o el que volem ser.

El recorregut vital dels Llaudes es va donar en una conjuntura especialment interessant i important per a la història contemporània d'Espanya. Va tindre lloc en el trànsit d'un sistema polític, social i econòmic de privilegiats, de desigualtats i de falta d'oportunitats per a la major part dels sectors socials. Sols uns pocs podien passar per la vida en unes condicions materials de prosperitat. Els Llaudes vivien el trencament de la societat d'Antic Règim, que donaria pas a un altres tipus de societat, que intentava acabar amb els privilegis i estendre les oportunitats a majors sectors socials. Alguns dels Llaudes s'identificaren amb el vell sistema de privilegis. Altres, foren partidaris convençuts de que les coses havien de canviar. Altres navegaren entre els dos mons. Tots ells ens deixaren testimoniatge de coses males i coses bones, és a dir, de la vida mateixa.

Entendre el mon dels Llaudes és entendre el nostre. Que les coses no venen predeterminades, sinò que són causa de les decisions, de les indecisions, de la voluntat, de la falta de voluntat, de l'atzar, etc. I també ens dona a entendre que va haver persones que no s'hi conformaren amb eixe món de desigualtats, sinò que lluitaren perquè això canviara. De les idees i decisions de moltes d'elles n'és deutora la societat del segle XXI.

Apèndix documental

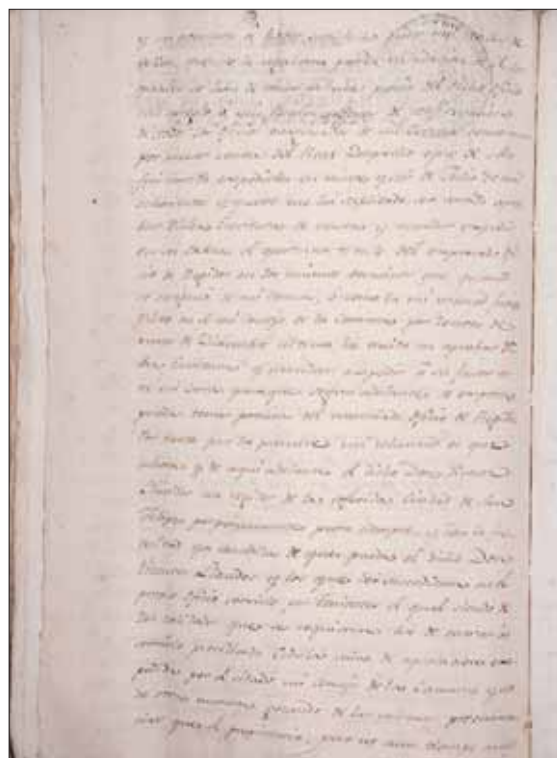

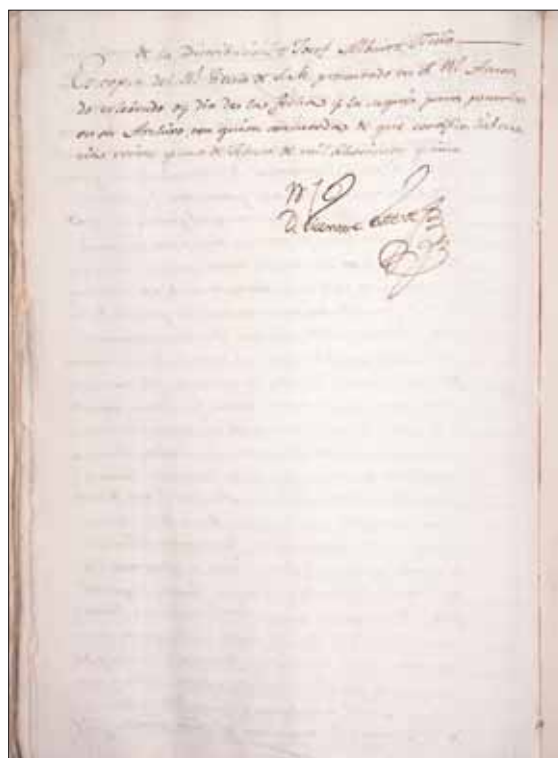
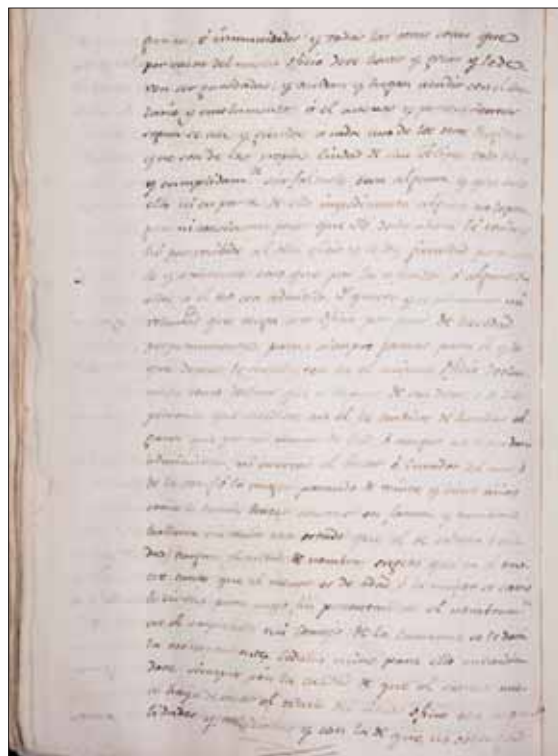
1789. ABRIL, 4. VICENTE LLAUDES DEMANA A LA SEU LA CONCESSIÓ DELS PATRONAT D'UNA CAPELLA.

“Se hizo presente un memorial del Dr. Dn Vicente Llaudis, abogado y vezino de esta ciudad, pidiendo el drecho de patronato y sepultura en una de las capillas mayores que están para construirse de nuevo en esta Insigne Colegaial, para sí y los suyos, obligándose a contribuir al cuiydado y aseo y demás cargos y a más, a construir un retablo de la misma plan-

ta y magnificencia del que nuevamente se ha fabricado de la Purísima Concepción de esta Colegial. A que Acordaron que el señor archivero reporte al primer cabildo las órdenes del Rey en assumpto de cementerios para poder determinar con más acierto la súplica de este memorial.” AH CX. Llibre d'Actes Capitulars nº 84. Acta del 4.6.1789. folis 64 V 75 R

1804. FEBRER, 21. TÍTOL DE REGIDOR DE LA CIUDAD DE SAN FELIPE A FAVOR DE DN VICENTE LLAUDES GOSALBO. ARV. REAL ACUERDO 1805 FF 724-726 v.

TRANSCRIPCIÓ DEL DOCUMENT ANTERIOR:

“Don Carlos por la Gracia de Dios, rey de Castilla, de León, de Aragón, de las Dos Sicilias, de Jerusalén, de Navarra, de Granada, de Toledo, de Valencia, de Galicia, de Mallorca, de Menorca, de Sevilla, de Cerdeña, de Córdoba, de Córcega, de Murcia, de Jaén, de los Algarbes, de Algeciras, de Gibraltar, de las Islas de Canarias, de las Indias Orientales y Occidentales, Islas y tierra firme del mar océano, Archiduque de Austria; Duque de Borgoña, de Brabante y de Milán, Conde de Abspurg, de Flandes, Tirol, y de Barcelona, Señor de Vizcaya y de Molina, etc. Por quanto en diez y ocho de marzo de mil setecientos ochenta y siete, se expidió título de un oficio de regidor de la Ciudad de San Felipe en el mi reyno de Valencia, perpétuo por juro de heredad, y con otras preheminencias y prerrogativas a favor de Dn Carlos Fernando Ruiz de Alarcón. Y ahora, por parte de Dn Vicente Llaudes, abogado de mis Reales Consejos, y vecino de la expresada ciudad de San Felipe, me ha sido hecha relación que el citado Dn Carlos, mediante escritura otorgada en dicha ciudad en ocho de diciembre de mil setecientos noventa y nueve, ante Mariano Magraner, escribano real y del número de la misma ciudad, y por precio de dos mil seiscientas y cincuenta libras valencianas, le ha vendido el citado oficio de regidor, por lo que, y en atención a haber satisfecho cinco mil reales de vellón, que se le regularon por la transmisión de él, las partes se han de tener por más precio del dicho oficio con arreglo a mis reales órdenes de confirmación de todos los oficios enagenados de mi corona, como más por menor consta del real despacho que de ello fue servido expedirle en viente y seis de julio de mil ochocientos y cuatro, me ha suplicado sea servido aprobar dicha escritura de venta y mandar expedir en su cabeza el oportuno título del expresado oficio de regidor en los mismos términos que quando se enagenó de mi corona o como la mi merced fuese visto en el mi Consejo de la Cámara, por decreto de cinco de diciembre último, he venido

en aprobar dicha escritura y mandar expedir a su favor esta mi carta, para que según adelante se expresa pueda tomar posesión del enunciado oficio de regidor.

Por tanto, por la presente mi voluntad es que ahora y de aquí adelante el dicho Dn Vicente Llaudes sea regidor de la referida Ciudad de San Felipe, perpetuamente, y con la facultad ya concedida de que pueda el dicho Dn Vicente Llaudes y los que le sucedieran en el propio oficio servirlo por Teniente, el cual siendo de las calidades que se requieren ha de entrar a servirlo precediendo cédula mía de aprobación expedida por el citado mi Consejo de las Cámaras y no de otra manera, gozando de las mismas preeminencias que el propietario; pero no a un tiempo ambos, sino uno de los dos, a quien no pueda ni puedan quitar ni remover sin justa causa aprobada y resuelta por tribunal competente, según tengo mandado por punto general por resolución a consulta del citado mi Consejo de la Cámara de doce de setiembre de mil setecientos noventa y dos.

Y así mismo, con la calidad y condición de que si en algún tiempo llegase el caso de darse satisfacción a nombre de mi Real Hacienda del precio primordial y de su valimiento, o equivalente con que se sirvió a mi corona por este oficio, o por la citada ciudad se tantease o consumiese mediante el derecho que los pueblos respectivos de estos mis reinos y señoríos tienen de tantearlos o consumirlos o por mi real Hacienda, o por la referida ciudad se asigna el importe respectivo a sólo la gracia de teniente el precio primordial y del valimiento del oficio, o el precio de este solo importe lo puedan executar.

Y mando al Consejo, justicia, regimiento, caballeros, escuderos, oficiales y hombres buenos de la mía Ciudad de San Felipe, que luego que con esta mi carta fueren requeridos juntos en su Ayuntamiento, precediendo allanamiento formal que debe de que asistirá él o su teniente a los que se celebren en ella, la mayor parte del año y no en otra forma reciban del dicho Dn

Vicente Llaudes el juramento con la solemnidad acostumbrada, el qual así hecho, le den la posesión del expresado oficio y lo use con él en todos los casos y cosa en él anexas y concernientes, y lo guarden y hagan guardar todas las honras, gracias, mercedes, franquezas, libertades, exenciones, preheminencias, prerrogativas e inmunidades y todas las otras cosas que por razón del mismo oficio debe haver y gozar y le deven ser guardadas, y acudan y hagan acudir con el salario y emolumentos a él anexos y pertenecientes. Según se usa y guarda a cada uno de los otros regidores que son de la propia Ciudad de San Felipe, todo bien y cumolidamente sin faltarle cosa alguna, y que en ello ni en parte de ellos impedimiento alguno no le pongan ni consientan poner que Yo, desde ahora, le recibo y he por recibido al dicho oficio y le doy facultad para averle y ejercerle, caso que por los referidos, o algunos de ellos a él no sea admitido.

Y quiero y es así mi voluntad que tenga este oficio por juro de heredad perpetuamente para siempre jamás para él y los que después le succedieren en el mismo oficio, declarando como declaro que, si después de sus días o de la persona que sucediere en él le hubiere de heredar alguna que por ser menor de edad o muger no le puedan administrar ni exercer, el tutor o curador del uno o de la otra (o la muger pasando de veinte y cinco años, como lo deven hacer constar en forma y también hallarse sin tener otro estado que el de soltera o viuda) tengan facultad para nombrar sugeto que en el entre tanto que le menor es de edad o la muger se case, le sirva, para cuyo fin presentándose el nombramiento en el expresado mi Consejo de la Cámara se le dará la correspondiente cédula mía para ello, entendiéndose siempre con la calidad de que el sucesor nuevo haya de sacar el título del citado oficio con las calidades y condiciones y con la de que no obtenga otro regidoro ni judicatura en la propia Ciudad de San Felipe, quiero que haya y tenga

el mío oficio y que él y sus herederos y sucesores y la persona o personas que de él u ellos hubiere titulado causa perpetuamente para siempre jamás sin embargo de qualquier leyes y pragmáticas de estos mis reynos y señoríos, ordenanzas, escritos, usos y costumbres de la referida Ciudad de San Felipe y de otra cualquiera cosa que haya o pueda haber en contrario, pues para en quanto a esto toca y por esta vez, las dispenso, quedando en su fuerza y vigor en lo demás adelante.

Y de esta mi carta se ha de tomar razón en las Contadurías Generales de Valores y Distribución de mi Real Hacienda, expresando las de valores no dever nada al drecho de la media (an)nata por estar relevados de ellas los obtentores del expresado oficio como más por menor consta de los títulos expedidos a los anteriores poseedores de él sin cuya circunstancia mando sea de ningún valor y no se admita ni tenga cumplimiento esta merced en los tribunales, dentro y fuera de las Cortes. Dada en Aranjuez, a once de enero de mil ochocientos y cinco. Yo, el Rey.

Yo Dn Pedro Fernando Tavira, secretario del rey y nuestro señor lo hise escribir por su mandado. El Conde de Montarco. Josef Fita. Registrada, Francisco Lozano. Lugar del sello. Por el canceller Mayor, Francisco Lozano. Tomose razón del título de S.M. escrito en las quatro foxas con esta en las Contadurías Generales de Valores y Distribución de la Real Hacienda. Madrid, veinte y uno de enero de mil ochocientos y cinco. Pedro Martínez de la Mata. Por ocupación del señor contador general de la distribución. Josef Álvarez [¿secretario?].

Es copia del Real Título de S.M. presentado en el Real Acuerdo celebrado oy día de la fecha y la saqué para ponerla en su archivo, con quien concuerda, de que certifico. Valencia, veinte y uno de febrero de mil ochocientos y cinco. Dn Vicente Esteve". ARV. Real Acuerdo 1805 ff 724-726 V.

1804. FEBRER, 21. PRESA DE POSSESSIÓ DE JOSÉ RAMÓN LLAUDES AGRAMUNT COM REGIDOR CONSTITUCIONAL DE XÀTIVA.

“Punto de citación. Recibir el juramento y dar posesión al Sr. D. José Ramón Llaudes, regidor, respecto a que su estado de salud se lo permitía, cuya diligencia no se había verificado en el día primero del corriente por hallarse enfermo dicho señor, quien debía ocupar el sitio de Dn José Román, regidor cesante.

Enterada la Ciudad por el verguero de que el señor Llaudes se hallava en la sala de la contaduría al efecto indicado, Acordó el Ayuntamiento que el Sr. D. Mariano Magrner y D. José Reig, síndico, más modernos, saliesen a su recibimiento.

Cumplida esta diligencia y llegados al retrete,¹ precedidos por los vergueros de la Ciudad, teniendo el señor Presidente los Santos

Evangelios en la mano sostenidos por el verguero, interrogó al señor D. José Ramón Llaudes: ¿Vuestra Señoría jura guardar la Constitución Política de la Monarquía Española, observar las leyes, ser fiel a su Rey y cumplir religiosamente las obligaciones de su cargo? Y como respondiese “juro” con las manos puestas en los Santos Evangelios, el mismo señor Presidente le contestó: “Si así lo cumple, Dios le premie, y quando no, se lo demande”.

Recibido el juramento, se le facilitaron repetidas enhorabuenas por todos los señores al referido señor D. José Ramón Llaudes, y tomó el debido aposento en el lugar correspondiente.” AMX. *Libro de Actas capitulares de 1822*. 29.1.1822. pp 38-38V

1822. OCTUBRE, 9. BAN DE L'AJUNTAMENT CONSTITUCIONAL DE XÀTIVA COMUNICANT L'OBERTURA D'UN CENTRE D'ENSENYAMENT EN EL SUPRIMIT CONVENT DE SANT AGUSTÍ, PER A QUE ELS JOVES PUGUEN ESTUDIAR EN LA SEUA CIUTAT, I AMB UN COST MOLT INFERIOR QUE EN LA CAPITAL

“El Ayuntamiento constitucional de la Capital Játiva.- Hace saber: Elevada esta ciudad a capital de la provincia del mismo nombre por las Cortes extraordinarias de la nación española, era consecuente que sus representantes municipales correspondiesen de algún modo a tan grandioso objeto. La sabiduría constituye la verdadera altura del esplendor, de la riqueza, de la fuerza, de la gloria de los pueblos y de los estados numerosos; pues sin ella hemos visto disolverse imperios, perder su orden político y consumirse en la nada. Convencido este Ayuntamiento constitucional de la inmutabilidad de este principio ennoblecido por la constitución, ha consagrado sus tareas y segundos desvelos, para conseguir la difusión de luces en todas las clases de su amada patria a pesar de la escasez de medios; y los efectos han premiado en parte sus es-

peranzas. Las reglas para discurrir bien, el conocimiento de ideas abstractas, preparar el camino de adquirir nociones del derecho público y positivo, llegar al estudio de las ciencias exactas, la filosofía en fin, con un curso completo, a saber: de Matemáticas, Lógica y Metafísica, de Física y Filosofía moral, es lo que os ha proporcionado, valiéndose para ello de buenos catedráticos que comenzarán a enseñar el 18 de este mes, en el local del suprimido convento de San Agustín. Jóvenes: tenéis abierto el templo de Minerva, y corred a sus cumbres donde se hallan dones. Padres, apresuraos a enviarlos, que ya no les tenéis lejos de vuestra vista, y no haréis tantos dispendios; pues así no cabe otro placer a este Ayuntamiento constitucional, que el de comunicaros tan plausible noticia (como lo hace). Casas capitulares de Játiva y octubre, 9,

<-> Antigament la paraula “retrete” significava “habitació privada per a retirar-se, lloc d'accés restringit”. En el context de l'acord municipal hem d'entendre-ho com una dependència existent entre la Contaduría i la Sala de Sessions, o bé la mateixa Sala.

de 1822. -Francisco Baldoví, alcalde primero.-José Ramón Llaudes, regidor.- Cayetano Sanchís, síndico.-Pedro Calatayud y Serrano,

secretario.”. SARTHOU CARRERES, Carlos. *Datos para la Historia de Játiva*. Xàtiva, 1935. Tomo III, p 27.

1823, ABRIL, 4. ELS REGIDORS JOSÉ LLAUDES I JUAN ROSTAND TRASLLADEN AL CAPÍTOL ECLESIASTIC L'ACORD MUNICIPAL DE DEMANAR A L'AUTORITAT QUE NO IXCA EL TRESOR DE LA SEU, I DEMANEN L'ADHESIÓ DELS CANONGES PER ACTUAR CONJUNTAMENT.

”Dio cuenta el secretario capitular había recibido una diputación del Ayuntamiento Constitucional compuesta por D. Josef Llaudes y D. Juan Rostand, regidores, con el encargo de hacer saber al cabildo por su medio que el Ayuntamiento había acordado represente al Sr. Jefe Político para que no exija transportar la plata y alajas de esta iglesia, cuyo inventario tiene ya en su poder, saliendo

garante el Ayuntamiento, y asegurarla en caso de invasión, y que si el cabildo se unía en esta garantía procederían a practicar las diligencias oportunas. Enterado el Cabildo, acordó unánimemente unirse al Ayuntamiento en este caso, y que el secretario capitular oficie a los comisionados esto mismo”. AHCX. *Libro de determinaciones capitulares de 1815 a 1823*. Capítol del 4 d'abril de 1823. Sense foliar.

1823. ABRIL, 29. EL REGIDOR D. JOSÉ RAMÓN LLAUDES AGRAMUNT, VA PROPOSAR QUE NO EIXIRA DE XÀTIVA LA PLATA DE LA SEU, SEGONS ORDRE PER EVACUAR-LA EN EVITACIÓ DE LA RAPINYA DE L'EXÈRCIT DELS CENT MIL FILLS DE SANT LLUÍS

“Sobre garantizar la plata de la catedral y al efecto se presente al Jefe Político”. “El Sr. D. José Ramón Llaudes, regidor, hizo presente que, según noticia se había procedido a formalizar el inventario de la plata de esta catedral iglesia para llevarse a efecto la orden de las Cortes para la traslación de aquella a puntos de seguridad, y sabiendo igualmente que en algunos pueblos de esta misma provincia, a solicitud de los ayuntamientos se había permitido su existencia bajo la responsabilidad de sus respectivas iglesias y garantía en valor intrínseco por aquellas y sus ayuntamientos en este supuesto, pedía se representase al Sr. Jefe Superior Político pidiendo que, en atención a que

esta corporación tenía derecho a una porción de la plata de su iglesia catedral, no se extragase de otros puntos ni tampoco la perteneciente a la misma iglesia, pues tanto por ésta como por aquella salían garantes de toda ambas corporaciones. En cuya inteligencia y méritos de conferencia, Acordó el Ayuntamiento acceder gustoso a la solicitud de dicho Sr. Llaudes para lo qual se daba comisión juntamente con el Sr. Juan Rostant, para que tratando dichos Ss. con el Ilustre Cabildo sobre la materia, y hallándola conforme, se haga la representación y la dirijan al M.I. Jefe Superior Político para el logro de lo que se desea”. AMX. *Llibre Actes Capitulars de 1823*, f 149 V.

LLIT DE LES ÀGUILLES

Base: 156 x 235 cm.

Llit complet: Alt del capçal, 139 cm, alt dels peus, 123 cm, ample, 128 cm, llarg, 235 cm. Llit estricte: 210 x 120 cm

Fusta de caoba, talla i daurat

C 1820-1830

Dipòsit de Bancaixa. Museu de l'Almodí. Xàtiva

Llit dels que es diuen de *bateau*, de fusta de caoba amb una base rectangular sobre quatre peces redones que, al ser més ampla que la resta del moble, fa alhora de peanya per realçar i d'escaló per pujar i baixar. La incorporació d'un element necessari per a l'ús plantejava un problema estètic i altre pràctic, resolt amb gran efectivitat mitjançant la col·locació en cada cantó d'un àguila tallada en fusta i daurada que amb les ales desplegades fa d'element sustentant de la gòndola, la qual queda lleugera i visualment suspesa.

El capçal i els peus tracen una suau corba i contracorba que, vistes de costat unides pel travesser, recorden la forma d'una lira amb els extrems que es doblen en coll de signe en la peça dels peus, rematats per un cap d'animal, semblant al d'una serp, també tallat i daurat.

Tant la forma com els elements ornamentals tenen la seua font d'inspiració en els mobles egipcis, posats de moda a ran de l'expedició napoleònica i presos per model de l'estil imperi, el qual, amb lleugeres variacions, abasta des de finals del XVIII al primer quart del segle XIX, estils que en Espanya es diuen *Carles IV i fernandí*. El *Llit de les Àgules* és un bell exemple de moble espanyol d'època fernandina, probablement fet entre 1820 i 1830, que palesa l'excel·lent qualitat dels moblistes valencians, paragonable amb la d'un bon professional francès. Hi ha, no obstant, dues diferències o variants respecte dels mobles francesos. En l'estil

imperi el llit pren una importància excepcional i una manera de incrementar l'èmfasi va ser modificar la seua col·locació tradicional, amb un costat arrimat a la paret, com exposat, i dita variació duia implícita la simetria: el capçal i els peus solien tenir la mateixa alçada, cosa que no és així en el moble de Xàtiva.

L'altra variant és que els elements que representen animals ací son de fusta tallada, mentre que és més freqüent trobar-los de bronze daurat pel procediment denominat *ormulú*. Sens dubte, la talla en fusta daurada feia el mateix efecte visual però era més barata.

El Llit de les Àgules formava part d'un dormitori que vaig veure parat en 1976 en la casa dels Llaudes del carrer de la Corretgeria, en el que a més hi havia una consola, una credença, un sofà i sis cadires, però pense que no formaven un conjunt dissenyat a propòsit, sinó que l'únic nexa d'unió entre tots els mobles de l'habitació era l'època, l'estil, atés que els elements ornamentals no feien joc entre ells.

Aquest llit és un d'aquests mobles que ha tingut un usuari il·lustre. En 1844, amb motiu de la visita a València de la reina mare, Maria Cristina de Borbó, del seu cunyat l'infant Francisco de Paula de Borbó i les seues filles, que tornaven de l'exili, l'Ajuntament de dita ciutat va demanar a D. Rafael Llaudes que prestara el llit per dur-lo al Palau dels comtes de Cervelló, on havia d'hostatjar-se la co-

mitiva, perquè el palau reial de València l'havien enderrocat feia uns anys.

Això ha donat peu a que es pensara que el llit estava destinat a Maria Cristina, la viuda de Ferran VII, però el document, que es conserva, no diu per a quina persona seria.

D'altra banda, la carta de petició no especifica cap ciutat, la qual cosa vol dir que el destinatari vivia en la mateixa ciutat de València, i no en Xàtiva, perquè ho hauria fet constar. És a dir, en aquell moment, aquesta branca dels Llaudes tenia oberta casa i residia a la capital, tot i que mantenia oberta la de Xàtiva, on passava temporades, i el moble sol·licitat estava en la seua casa de València. Això ens du al darrer aspecte a tractar i és la cronologia, quan es va fer el llit.

Tenim a la vista la *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Año 1834*. Un document molt extens i tan minuciós que arriba a inventariar els vidres de les finestres. Segons exposa el notari, D. Vicente Llaudes Gosalbo va haver de modificar el seu testament, perquè el seu fill i hereu, Vicente Llaudes Pascual, va morir sobtadament el 1826 als quaranta anys deixant un fill menor d'edat, orfe, atès que sa mare, Josefa Meliana, també havia faltat: el referit Rafael Llaudes Meliana, nascut en 1816, que va quedar sota la tutela de son tio, José Ramón Llaudes. Posteriorment, Rafael va ser enviat a estudiar a València, i allí va viure, pel que sabem, fins arribar a la majoria d'edat en 1841. Precisament, dit any va comprar a les seues veïnes de la casa del costat de llevant, les Collado, un trosset de terra de l'hort d'aquelles per afegir-lo al seu, potser per a alguna reforma, i en dita compra va intervindre a través d'un apoderat, son tio Luis Meliana, i creiem que va ser perquè no residia en Xàtiva.

No coneixem el testament de son pare, ni per tant quines propietats i objectes pogué heretar d'ell, però la lectura del testament del seu avi, Vicente

Llaudes Gosalbo, deixa ben a les clares que la casa del carrer de la Corretgeria i el mobiliari i aixovar complet van passar directament d'avi a nét. Entre els nombrosos objectes que se li adjudiquen a l'hereu, descrits amb la característica precisió dels testaments antics, hi ha tres llits, tots de ferro i amb fustes pintades de blau, i no hi ha al testament, ni a la fillola de partició de béns, que és de 1834, cap altre llit. Per tant, només trobem dues possibilitats: o bé el va encomanar Vicente Llaudes Pascual, fill de Vicente Llaudes Gosalbo i pare de Rafael Gosalbo Meliana, o be va ser ja una encomanda del jove Rafael Llaudes.

Segons el *Reparto del equivalente*, que són uns padrons fiscals que es conserven al l'Arxiu Municipal, a primers del segle XIX, Vicente Llaudes Gosalbo vivia al carrer de Sant Agustí, i amb ell el seu fill Vicente Llaudes Pascual, nascut en 1784, que era menor d'edat. En 1815, el pare vivia ja en la nova mansió de la Corretgeria, mentre el fill, emancipat i casat, es va quedar a viure en la casa del carrer de Sant Agustí, i en el mateix carrer va tenir el seu domicili fiscal en els anys successius, 1818, 1820, 1823.¹ Recordem que va morir, ja viudo, el 1826, és a dir, Vicente Llaudes fill no va viure mai en cap altra casa, i no hem conegut en dit carrer, creiem que no l'hi ha hagut, cap edifici amb el posat de gran mansió susceptible d'albergar rics mobles.

És cert que res sabem del testament de Vicente Llaudes Pascual, que ho deixaria tot al seu fill Rafael. *El Llit de les Àguiles* podria, hipotèticament, formar part del cos de l'herència paterna del menor, tanmateix, ens inclinem més per la possibilitat que el moble fora una encomanda de Rafael Llaudes Meliana per a la seua casa de València, on vivia des de la seua època d'estudiant, i on passava llargues temporades.

En tot cas, l'arc cronològic que va de 1820 a 1835 és el queensem com més probable per datar el llit, encomanat a un moblista de la capital per a la casa de València del jove Llaudes, i que només molts anys després, per raons d'herències, vindria a parar a la casa de Xàtiva.

MGB

¹ Veieu els llistats del *Reparto del equivalente* per a dits anys en l'AMX, lligalls 362 i 363.

CONSOLA DE L'ÀGUILA

Alt, 103 cm.; Ample, un quart de cercle de 60 cm de radi.

Fusta de caoba, talla, daurat, platejat i lacat

C 1820-1830

Dipòsit de Bancaixa. Museu de l'Almodí. Xàtiva

Consola raconera de quart de circumferència de xapa de fusta de caoba amb els fons incorbat. El tauler superior descansa sobre una suau i ampla escòcia, mentre l'inferior és una potent base perpendicular. L'espai buit entre la part de dalt i la baixa adopta la forma de fornícula, en els brancals de la qual s'alcen amenaçadors dos animals fantàstics de cossos d'anguila curvilinis, lacats en negre, cues enroscades de tritó i caps híbrids girats del revés, en una postura insòlita, forçada i inquietant.

Entre les cues daurades hi ha una peanya de fullatges, també daurada, que manté una bola igualment negra i lluenta, voltada al seu equador per un anell de caoba, i coronada per un àguila tallada en fusta coberta de fulla d'argent, que te les ales desplegadas, a punt d'alçar el col, però amb una estranya asimetria. La composició és merament fanta-

siosa, tant per la barreja d'animals reals amb imaginaris, com per la diferent proporció que caldria esperar entre un àguila i una *anguila*, i un globus que recordaria al terrestre si no fos tan menut.

Si be la factura és excel·lent i les proporcions del moble molt elegants, la consola no aconsegueix la qualitat del *Llit de les Àguiles*, ni creiem que va ser feta per a la mateixa habitació, encara que el tallista dels caps sembla ser el mateix que el que va fer els dels animals del llit. Estil i època en els dos mobles són coincidents.

No obstant, en la Casa dels Llaudes del carrer de la Corretgeria estava al racó dret del dormitori segons es mirava ell llit, però es percep de seguida que allí no quadrava ni en l'ús, ni en el lloc, al ser un moble més propi d'un saló.

MGB

CARTA DE L'ALCALDIA DE VALÈNCIA A D. RAFAEL LLAUDES DEMANANT-LI EL PRÉSTEC D'UN LLIT

206 x 153 mm

Tinta sobre un plec de paper

22 de febrer de 1844

Dipòsit de Bancaixa. Museu de l'Almodí. Xàtiva

En 1840, el general Espartero, vencedor de la Guerra Carlina, va forçar la situació per tal que abdicara la reina regent Maria Cristina, que se'n va anar a l'estranger. Tres anys després, la situació de política es trobava molt agitada fins al punt de fer caure el govern de l'Espartero, un esdeveniment en el que València va jugar un paper molt important, que va decidir el regres de la regent Maria Cristina.

Aquest és el marc en el que cal situar la visita a València de gran part de la família reial, que solia viatjar amb un seguici de nobles, capellans, servidors, criats, etc. Fins a primers del segle XIX, els reis i altres parents del monarca s'allotjaven al palau reial de València, però des que es va enderrocar durant la Guerra de la Independència, els reis que visitaven el Cap i Casal del regne residien al Palau dels Comtes de Cervelló, a aquesta banda el riu, front al convent dels predicadors.

Es veu que, en aquesta ocasió els acompanyants eres molt nombrosos i hagueren d'emprar mobles, entre ells un llit de D. Rafael Llaudes. Però una cosa que resulta cridanera és que amb la quantitat de nobles titu-

lats que vivien en la ciutat, amb cases parades amb semblant o més luxe que Llaudes, triaren precisament un moble d'un plebeu, ric però plebeu. Potser l'explicació siga que l'ajuntament estava en mans de la burgesia rendista, i era la classe social freqüentada pel Llaudes.

El document es de data 22 de febrer de 1844 en paper amb capçalera de l'alcaldia constitucional de València, dirigit al Sr. D. Rafael Llaudes, i en ella li demana el llit: "*Se servirá Vd facilitar los efectos que al margen se expresan*", una fórmula que no deixa opció a la negativa. Va signat per l'alcalde, José Campo, el que seria anys després nomenat marquès de Campo per Alfonso XIII.

Des del punt de vista del rigor científic cal dir que no tenim cap evidència, descripció, etc, que relacione de manera indubtable la carta amb el llit de les Àguiles, l'escrit serviria igual al costat de qualsevol altre llit de l'època. Només la tradició conservada pels descendents, com ho prova el fet que el document estigués emmarcat durant molts anys al costat del moble, avala l'afirmació.

MGB

Escaldia
CONSTITUCIONAL
DE VALENCIA.

Una cama completa.

*Para contribuir con el
decoro que corresponde al apa-
rentamiento de S. M. la Rey-
na Madre D.ª Maria Cris-
tina de Borbon y A. A. R. R.
las hijas del Serenissimo
Sr. Infante D. Juan.^o de
Borbon, espera el Ayuntamiento
se servira V. facilitar los
efectos que al margen se
expresan, disponiendo su con-
duccion a la Casa Real del
Lino. Sr. Conde de Lerwellon
donde se halla la Comision
de Representant.^o encargada de
recibir dichos efectos y dar los
oportunos recibos.*

*Dios guie a V. m. a Va-
lencia 22 Febrero 1846.*

[Firma]

Sr. D. Rafael Llaudes.

RETRAT DE D. JOSÉ LLAUDES GOSALBO

98 x 74'5 cm

Oli sobre tela

C 1815

Museu de l'Almodí. Xàtiva

Retrat d'un cavaller, que fa parella amb altre femení, vestit amb camisa, jupa blanca brodada i casaca obscura amb bocamànigues també blanques i brodades, en el seu escriptori, assegut davant una taula. El personatge està representat de tres quarts i lleugerament girat cap a l'espectador, amb una pretesa naturalitat, captat pel pintor en el moment que estava llegint un llibre o be a punt de prendre una ploma del tinter d'argent per anotar alguna cosa.

Crida l'atenció que el retratat o l'artista no hagués triat una escriptoria, que és un objecte més luxós que no un tinter, i més tractant-se d'un Llaudes, voltat d'argentera per totes les

bandes, així com que la taula siga un moble de certa rudesia, de gros tauler i formes poc elaborades, més propi de la primera part del segle XVIII. El respall de la cadira passa quasi desapercebut, al no estar ni ben traçat ni resolt, mentre que per al fons va acudir al recurs de situar una llibreria, tan pròpia dels retrats d'homes de lletres: doctors en drets, advocats o notaris, i un convencional cortinatge que cau artificiosament recollit amb una alçacortina.

Els dos retrats presenten un interessant problema de datació i d'identificació dels personatges, per la qual cosa dits aspectes els tractarem conjuntament.

MGB

RETRAT DE Dª TERESA AGRAMUNT PÀRRAGA

98 x 74'5 cm

Oli sobre tela

C 1815

Museu de l'Almodí. Xàtiva

Retrat d'una dona de classe acomodada, amb vestit de festa blanc de mànigues de farola en la part superior i cenyides des de mitjan braç fins els canells. L'escot és recte, adornat de fina randa, i la cintura un poc alta però no tant que arribe al pit, com era moda en els primers anys de l'imperi napoleònic. El cabell va recollit a part superior de la nuca, i el pentinat deixa anar un serrell ondulat i asimètric que cau sobre la banda esquerra del front. La dama mira l'espectador de costat. No du cap anell, ni tan sols de casada o promesa, però sí unes arracades grosses d'or i una cadena de tres voltes, també d'or, amb un medalló ovalat circuit de diamants i amb les inicials calades T A o A T.

A l'igual com el personatge del retrat amb el que fa *pendant*, està asseguda, de mig perfil cap a la seua esquerra i la mirada fixa en l'espectador amb un mocador de seda, i també ací el seient està només suggerit, quasi invisible. L'escenari canvia. No hi ha llibres ni tinters, sinó objectes relacionats amb el món femení: un espill i un gerró d'argent amb roses sobre una taula de estranya perspectiva, coberta per una tela de seda a llistes. I ací també, com en l'altre retrat, una cortina lleugera i artificiosa tanca l'escena.

La tonalitat clara del vestit, junt a la cortina i l'espill donen al conjunt una atmosfera de subtil elegància i suprema feminitat.

MGB

IDENTIFICACIÓ DELS PERSONATGES

Els dos retrats que, sens dubte fan parella per tenir les mateixes dimensions, una composició simètrica i un marc igual, van ser adquirits per l'Ajuntament de Xàtiva en una subhasta, i procedeixen de la Casa dels Llaudes del carrer de la Corretgeria de Xàtiva, on aquest autor els va veure en reiterades ocasions i els va fotografiar a primers de desembre de 2006.

El cavaller aparenta una edat al voltant dels quaranta anys, mentre que la dama sembla un poc major. Però el seu aspecte de dona madura és el resultat d'una sorpresa sorgida a ran de la restauració de les teles duta a cap amb posterioritat a la compra. En el moment de l'adquisició, el que teníem a la vista era una dona jove, prou més jove que el marit, i evidentment, els elements de judici es basaven en l'aspecte visible. Tractarem, doncs, primer, d'exposar la problemàtica que plantejava amb dit aspecte.

Entre els béns adjudicats en la "*Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana, en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gosalbo y Doña Vicenta María Pascual y Cháfer. Años 1834*", figuraven en el lot nº 37: "*Los dos retratos de los difuntos Don Vicente Llaudes y Doña Vicenta María Pascual, seis libras*". La primera deducció era senzilla. Hi havia un testament que citava dos retrats pel seu nom, i dos retrats de l'època; pareixia lògic que foren aquells.

Però resultava que Vicente Llaudes havia nascut en 1758, i la seua esposa, Vicenta Pascual, cap a 1761 –perquè el primer fill el va tindre en 1782. Per tant, per l'edat que aparentaven els retrats, uns quaranta anys el marit i uns vint l'esposa, les pintures haurien de ser de 1795-98, de manera que només una correcta datació de la indumentària i del pentinat ens permetrien confirmar o desestimar si els personatges eren el testador i la seua esposa.

Atés que els vestits que porten són aproximadament coetanis de l'època de Napoleó, calia afinar el més possible, perquè de ser deu anys abans o deu després els representats serien unes o altres persones. Per dissipar tot dubte raonable, vàrem consultar a la documentalista del Museu Tèxtil de Terrassa, Sílvia Saladrigas,¹ i en la seua experta opinió, la indumentària, tant del cavaller com la de la dama, ens remet a una data que en cap manera podia ser anterior a 1805 ni posterior a 1810-11, moment en que les casacades masculines perden la forma arrodonida i els punys brodats, i apareixen les solapes.

Calia, doncs, desestimar que foren Vicente Llaudes Gosalbo i Vicenta Pascual, perquè per a 1805 tindrien de quaranta cinc a quaranta set anys. Impossible, atés l'aspecte dels personatges, ella en plena juventut. I d'altra banda estaven les inicials de la joia, que en cap manera podien ser casuals ni capricioses.

¹ A qui agraïm la seua desinteressada col·laboració.

Definitivament, els retratats no eren Vicente Llaudes i Vicenta Pascual, ni tampoc el seu fill, Rafael Llaudes i l'esposa d'aquest, Josefa Meliana, que en 1805 tenien vint anys ell i nou ella.

Només quedava l'opció de saber a qui podrien correspondre les inicials entrelaçades al medalló: AT o TA. I revisades totes les dones dels Llaudes amb una posició social elevada i que tingueren una estreta relació familiar amb la branca dels ascendents dels darrers propietaris dels quadres, sols hi havia una persona amb el nom i cognom que quadraren amb les inicials, i era Teresa Agramunt, esposa de José Llaudes Gosalbo, que era, recordem-ho, germà del testador Vicente Llaudes Gosalbo.

Teresa era filla de Pascual Agramunt Anguerot, i havia nascut a Llíria, on van viure els seus pares durant un temps, cap a 1765-68, si li suposem una edat de vint anys al casar-se, atés que el primer fill el va tindre el 1789. La seua germana Clara Luisa ja va nèixer en Xàtiva el 1770. Bé, si la dama del retrat era Teresa Agramunt, en el moment de pintar-se el quadre tindria de trenta huit a quaranta anys, i era evident que la que es veia en el retrat abans de la restauració, era molt més jove. Això tancava les esperances de poder argumentar una hipòtesi plausible d'identificació. La qüestió havia de quedar en que es tractava dels retrats d'un cavaller de la família Llaudes i la seua esposa.

Les coses van pegar un tomb en començar la neteja de les teles que estaven brutes i engroguides. Sota les galtes de pell fina de la dona —de pintura certament plana— va sorgir el rostre d'una dona molt més major, de nas afilat, profunds solcs i pell marcida, diríem que fins i tot envellida per alguna malaltia. El més sorprenent és que era la mateixa persona, la mateixa dona: major en la pintura original, jove en el repint posterior. No era un repint immediat, una correcció per agradar al client, perquè la superfície pictòrica original tenia el vernís engroguit, és a dir havia

estat temps i temps en contacte amb l'aire fins oxidar-se. Això indicava que, molts anys després de pintar el retrat d'una dona madura, algú va encomanar rejuvenir-la, i el pintor ho va fer sense més, damunt de la cara envernissada.

Ara podíem afirmar quasi amb total seguretat, que la senyora del quadre és Teresa Agramunt, i el cavaller el seu marit José Llaudes Gosalbo i que els retrats es pintarien per a la casa del carrer Montcada.

Queden en l'aire dos aspectes foscos i certament d'hipòtesis arriscades, i són el perquè de tan estranya intervenció per rejuvenir a la dama, i qui ho va encomanar. No tenim resposta a cap de les dues qüestions.

Amb l'interès per esgotar el més possible altres punts de vista, vàrem acudir a la doctora neuropsiquiatra Carmen López León, que podria aportar opinions que un historiador no capta.² Ens preguntàvem si es coneixien

² Agraïxc de tot cor l'opinió professional de la doctora Carmen López León, que no només ens va fer parar l'atenció en aspectes que mai ens hauríem fixat, sinó que aporta punts de vista que obren noves expectatives a la investigació.

antecedents de modificacions de l'aspecte de la fesomia que tingueren l'origen en malalties o en sentiments conjugals o filials envers una persona desapareguda. De la diversa correspondència creuada hem triat els paràgrafs que ens han semblat més reveladors:

“A la vista de la imagen completa de la señora, creo que cuando fue retratada sufría las secuelas de un ictus cerebral (apoplejía se diría en su época). Me apoyo en la asimetría de su rostro, el lado izquierdo de la cara tiene marcado el surco nasogeniano y el derecho no, lo que indica parálisis del lado derecho, así como hay una cierta desviación de los labios, pero más claro es la posición de la mano derecha que sujeta el pañuelo, la flexión de la muñeca es forzada en una típica postura hemipléjica.”

(.....) diría que tenía una lesión del hemisferio izquierdo, posiblemente con algo de afasia. (...) han optado por ponerle (la mano) sobre la mesa, pero agarra el pañuelo sin naturalidad y tiene el pulgar oculto como es característico, ya que no se puede extender.”

Però resultava que el marit de Teresa, que va morir el 1823, la va nomenar marmesora testamentària, la qual cosa significava que no estava incapacitada físicament per dur a cap

una encomanda tan delicada i compromesa, i pensàvem que una persona impossibilitada de parlar no l'hauria elegida el marit. Davant aquesta objecció, la doctora va aclarir que:

“Respecto al tema de la afasia, es cierto que hay gradaciones en la afectación del lenguaje; yo lo sugería por ser una hemiplejía derecha, por lo tanto del hemisferio dominante, pero podían estar poco afectadas las áreas del lenguaje que no son las mismas que las motoras, aunque están próximas. Lo que sería compatible con el hecho de que la señora pudiese desempeñar sus funciones como albacea ya que la lesión no afectaría a las funciones cognitivas.

En cuanto a lo del rejuvenecimiento del rostro, no sé que hipótesis elegir. Creo que si a la señora no le apetecía verse con los signos de enfermedad, lo habría hecho corregir o mejorar en un primer momento, así que dudo que partiera de ella la idea”.

Les possibilitats queden obertes, però sembla evident que la retratada estava conforme amb resultat. El pintor va ser fidel a l'original i la clienta satisfeta, així que no va ser ella la impulsora de la superposició d'una bella màscara, sinó algun hereu.

MGB

PROCESO DE RESTAURACIÓN DE LOS RETRATOS DE D. JOSÉ JUAN LLAUDES GOSALBO Y Dª TERESA AGRAMUNT PÁRRAGA

Cuando se decide la restauración de cualquier obra de arte se producen siempre procesos que en mayor o menor medida resultan traumáticos para el objeto. Generalmente afecta a la materia que lo conforma y a su aspecto; en la mayoría de las ocasiones también a la información y a la significación que en una doble dirección depositamos y luego recogemos de ese objeto. Pocas obras llegan a nosotros sin haber sido previamente intervenidas. El recorrido a través del tiempo ha

podido dejar no sólo suciedad, ataques biológicos, meteorológicos y otros accidentes, sino también varias modificaciones relacionadas con el gusto, las modas o el mantenimiento de esos objetos preciosos; sufriendo quizás varias restauraciones hasta llegar a nosotros. La complicación está entonces en elegir de entre lo que otros conscientemente eligieron antes que nosotros y después del propio autor, por que cualquiera de los actos que ellos realizaron pertenecen ya a la propia obra.

DESCRIPCIÓ I ESTUDIS PREVIOS.

La restauració de los cuadros retrato de D. José Juan Llaudes Gosalbo y Dª Teresa Agramunt Párraga, pertenecientes al Ayuntamiento de Xàtiva, se acometió buscando la mínima intervención y el mayor respeto por ambas pinturas. Se trata de dos pinturas al óleo sobre lienzo, este último en buen estado: sin descolgamientos, tensiones desiguales, golpes o rotos. Las estructuras que los sustentan son dos bastidores de madera resistentes, provistos de travesaño horizontal, sin ataques de insectos xilófagos y bien encajados en los marcos dorados. Todo ello algo oxidado a juzgar por el color oscuro de la madera y el lienzo. En la parte anterior revelaban suciedad en su superficie, una mezcla heterogénea, posiblemente depósitos de compuestos de alquitrán, cenizas, hidrocarburos de alto peso molecular atrayentes del polvo y otros residuos. El efecto visual que producían en la obra estas partículas era el de un velo gris. La gruesa capa de barniz estaba envejecida y oxidada, por lo que su papel se veía disminuido en dos de sus principales características: la formación de una película continua (film) e impermeable, funcionando como protección, y la nitidez que permite observar el estrato inferior donde se encuentra la pintura. Cuando la integridad del barniz, como es el caso que nos ocupa, pierde flexibilidad y continuidad, puede permitir el paso de aire con contaminantes potencialmente dañinos para la pintura por los craquelados de su superficie, o de alojar hongos o humedad por condensación en esas grietas. Cuando la transparencia del barniz disminuye o amarillea, se produce una distorsión visual bastante acusada, sobre todo en los colores blancos y azules. Las obras habían sido intervenidas en algún momento de su historia reciente, dado que durante la realización de catas de limpieza sobre el barniz se obtuvo como resultado una rápida solubilización del mismo con disolventes no demasiado

polares. Durante el envejecimiento natural de los barnices óleo-resinosos aumenta la polaridad de los mismos y en su estructura química se forman enlaces de difícil disolución; siendo por lo general más complicados de eliminar cuanto más antiguos son.

La superficie de ambas obras estaba craquelada profunda y más o menos uniformemente, un hecho debido en gran parte al soporte. Los estratos componentes de las obras sostenidos por el lienzo constan de una preparación, la pintura propiamente dicha y la capa de protección. Movimientos repetidos de distensión y encogimiento de la tela a causa de determinados cambios en las condiciones atmosféricas pueden producir la rotura uniforme de esos estratos si no poseen la flexibilidad suficiente. Es entonces cuando se fractura la película pictórica desde su preparación hasta el barniz, como en esta pareja de cuadros. Las marcas resultantes seguían un patrón en forma de red de orientación mayoritariamente

vertical, recortando lascas en forma almendra-da, desde dos centímetros a grandes zonas de unos quince. Además craqueladuras circulares concéntricas denunciaban algún que otro golpe. Otras marcas resultantes de movimientos en el soporte de tela eran las marcas del perímetro interno del bastidor y del travesaño en ambas películas pictóricas.

En el caso específico de la dama, se observó un repinte de pequeño tamaño en el color del fondo, sobre la mano derecha de la figura y, lo que es más importante, sobre la totalidad del rostro, incluido el cuello. Aunque el grado de oxidación del barniz era bastante acusado y uniformizaba la totalidad de los colores de los dos retratos, se apreciaba a simple vista una diferencia de tono en casi todo el rostro de la retratada y hasta la primera vuelta del collar que lleva en su cuello. Además del color diferente a las blancas pieles de los retratados, era bastante evidente el recubrimiento de los craquelados. En la zona repintada se

suavizaban o incluso desaparecían las grietas y craquelados de la pintura. Una segunda observación dio como resultado el hecho innegable de que la técnica que aparecía en la cara y cuello de la dama era completamente distinta a la del resto del cuadro y por supuesto a la de su retrato gemelo. Tanto el caballero como la dama poseen una técnica pictórica que arranca de una preparación coloreada, en este caso rojiza y oscura. En el modo de construir las luces y las sombras leemos que se pintaron las partes claras y se dejaron algo transparentes las oscuras para componer las carnaciones. Se observa fácilmente en la oreja del caballero así como entre algunos de sus dedos; también en el contorno del rostro y en numerosos lugares donde no se ha llegado cubrir el fondo del todo.

Lo mismo ocurre con la dama, salvo en la zona repintada. En la misión de cubrir la pintura original, el óleo reciente de color carne se extendió no demasiado uniformemente

por la cara y luego se aplicaron las sombras, contrastando fuertemente con la textura, la pincelada y por supuesto el color del resto de la obra.

INTERVENCIÓN

Antes de llegar al estrato de los repintes el proceso de restauración había comenzado con el desmontaje de los marcos y la limpieza mecánica del reverso. Debido al buen estado de los soportes y de las telas se decidió no desclavarlas y se trabajaron en sus propios bastidores. Es importante para aplicar criterios de mínima intervención tener muy en cuenta los estudios previos antes descritos para poder apreciar y utilizar las estructuras y componentes preexistentes en las obras que aún cumplen con sus funciones, y no sustituirlos sin razón.

Las craqueladuras se trataron con cola animal aplicada templada y a través de papel japonés. Ayudada de espátulas calientes penetró en las grietas para volver a fijar la película pictórica separada del soporte y hacerla más lisa y uniforme.

Catas de limpieza con diferentes disolventes indicaron los ideales para limpiar la suciedad y la grasa de la superficie. En una segunda fase también disolventes orgánicos aplicados con ayuda de un sustentante o gel fueron los encargados de retirar paulatinamente el importante repinte del rostro de la dama.

El fin último de la limpieza es recuperar y preservar información, su capacidad comunicadora y la estructura pictórica original, por ello nos atuvimos al resultado de varias catas para comprobar que el repinte había respetado los ojos, la boca y el contorno del rostro casi en su totalidad. Se extendía desde la base del cabello por la frente, las cejas (que no obstante guardaban la misma forma

y expresión, salvo que más finas que las originales), nariz, pómulos, barbilla, oreja y cuello. Curiosamente la oreja y la nariz habían sido modificadas ligeramente de tamaño o de forma, haciendo la primera más pequeña y la segunda más redondeada. Se documentó cuidadosamente el proceso mientras se descubría la pintura oculta, de una textura diferente, en la que ya pudimos apreciar las pequeñas pinceladas con las que se fueron construyendo las distintas partes de la anatomía facial, los pigmentos más bastamente molidos de la pintura más antigua y el brillo satinado que igualaba la pintura hasta entonces escondida con todo el conjunto.

Alguna pequeña laguna fue estucada y reintegrada antes de proceder al barnizado de las dos obras y finalizar así este proceso de restauración.

RMA y MJPP

RETRAT DE Dª ÚRSULA LLAUDES MONTÓN

71 x 72.5 cm

Oli sobre tela

C 1870

Colecció Castro-López Roberts. Madrid

Una elegant figura femenina, amb el tradicional vestit anglès per a la doma clàssica, de falda llarga i jaqueta amb les mànigues llargues, i barret entre casquet i *calañés* tocat amb un plomall blanc a joc amb el plastró, que surt al voltant del coll, i els punys de la camisa, munta a l'amazona sobre un robust cavall de pelatge mescla de moro i *tordillo* i en la difícil postura de semi-corveta. Entre ella i l'animal queda de cara a l'espectador una muntura roja amb ribets daurats. La dama sosté a la seua mà dreta la fusta característica de la doma clàssica amb la què guiar al correr ahora que l'altra, oculta, agafa les brides. Aquesta dinàmica actitud contrasta amb la serenitat que manté el seu rostre, immutable, delimitat pel pentinat recollit, expressió aquesta pròpia dels retrats que al pretendre plasmar de manera fidel les faccions i la bellesa del personatge, ignoren l'acció i eludeixen manifestar cap sentiment que desvie l'atenció d'allò principal, el reconeixement de la persona retratada.

Just darrere seu es descobreix un alt sortidor d'aigua que prové d'una font baixa de tassa circular que sorgeix entre les rames de plantes i arbusts.

L'ombra del cavall es projecta sobre el sòl color terra del jardí i es difumina juntament amb les que projecten els arbres que formen a la part dreta una línia perfecta. A l'esquerra, rere d'una parella d'arbres, els arbusts em-

marquen parterres que delimiten espais geomètrics i cerquen d'altres més baixos, i fins i tot algunes flors. El camí terrer que queda a la dreta dirigeix la vista cap al fons, i amb esta aconseguida perspectiva ens descobreix una escultura pètria en un racó, d'esquena a l'espectador, solitària, i més arrere, com mig amagada rere d'un descol·locat arbre trenca-llum, es divisa una muntanya coronada per una ermita.

El jardí no és altre que el de la Glorietta, situat en l'Albereda de Xàtiva, i l'ermita la de Santa Anna sobre la Llosa de Ranes que l'artista plasma amb pocs però clars traços. La font és la de *Óvalo* o del Governador, d'altíssim sortidor, "*tan famoso que, en Játiva, para nombrar un surtidor cualquiera, se decía una font del Gobernador*". I el governador a qui fa referència és aquell sota el mandat del qual es va construir, D. Gaspar Pascual de Bonanza Fernández de Mora, governador militar i polític de *San Felipe* des de 1759. Ens dóna notícia d'aquesta font l'historiador Carlos Sarthou Carreres, quan menciona que en juliol de 1788 '*se recompuso la fuente del óvalo que había en la Alameda*', fet que es va tornar a repetir en 1846 quan es va tornar a recomposar '*la fuente del paseo del Óvalo*'.

L'escultura es una de las quatre al·legories de les estacions de l'any que adornaven dit jardí: la primavera, l'estiu, la tardor i l'hivern,

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

acompanyades, en els pedestals, per uns pomposos versos il·lustratius de cada estació.¹

La Glorieta és l'àrea d'esplai més antiga de les que se situen al voltant del passeig de l'Albereda i la seua configuració actual es deu a l'ampliació duta a cap a ran de la donació per part de D. José Espejo Gil del terreny confrontat, motiu pel qual avui porta el seu nom.

L'elecció d'esta tipologia de retrat no crida l'atenció, ja que des què a l'Edat Moderna va augmentar vertiginosament la inclinació de la noblesa cap a l'art de l'equitació i la possessió de cavalls com element de distinció, sobretot a causa dels tractats de Crisone (*Ordini di Cavalcare*, Nápoles, 1550) i Pluvinel (*L'Instruction du roy en l'exercice de monter à cheval*, Paris, 1625), llibres aquests comuns a qualsevol biblioteca aristocràtica d'Europa, es va estendre el desig de ser immortalitzat d'aquesta manera tan heroica.

La protagonista del quadre és Úrsula Llaudes Montón, retratada com hàbil amazona, qui probablement passejaria pels carrers de la ciutat al llom del seu cavall, centrant mirades i deixant latent al seu pas que era una Llaudes, una aristòcrata d'herència, descendent d'una família acabalada. Podem dir que aquest retrat representa la culminació del progressiu i estudiat ascens social del llinatge. I sembla simbòlic el fet que es fera retratar en posició de domini i poder, el de la burgesia a la que pertanyia, en el moment en què la ciutat començava a veure com les famílies més influents es marxaven a València o Madrid, on podien mantenir l'estil de vida junt als seus iguals. De fet, Úrsula va casar amb el madrileny José Guardamino Castañares, i la seua néta, Mª Teresa Guardamino, amb altre madrileny, l'advocat José Castro Arcos.

La pintura se situa en els últims moments de l'estil romàntic que ressaltava la su-

perioritat del sentiment sobre la raó amb tot allò que açò comportava: pinzellades ràpides, menys definides, sense una composició prèviament estudiada, absència del dibuix. Tanmateix, en aquest retrat allò que més s'apropa a l'esperit d'aquest moviment és el rostre d'Úrsula amb eixa expressió serena a la vegada que malenconiosa. Al paisatge que l'envolta descobrim la impressió global d'un romanticisme molt contés, percebem el desig d'imbuir a tota l'obra del mateix sentiment melangiós que transpira el rostre de la protagonista. Només al mirar cap al fons de la composició trobem eixos traços menys delimitats que donen forma a l'escultura, als arbres i al paisatge de l'horitzó, encara que així i tot queda llunyana de les composicions romàntiques que donaven com a resultat la plasmació subjectiva dels sentiments del propi artista. Així observem clarament la estudiada composició de l'obra

<> Trobem reproduïts aquests versos en PASCUAL BELTRÁN, Ventura. *Les quatre estacions de la Glorieta*. Llibre de Fira de 1954.

i la presència del dibuix a les marcades línies que creen la perspectiva.

Úrsula Llaudes Montón, de la rama dels Llaudes que hereten la casa setabense, és filla de Rafael Llaudes Meliana i Úrsula Montón Sagarriga, fruit per tant del matrimoni entre dos famílies que mantenien una bona relació anterior de confiança i d'amistat com es desprén del fet que el velluter Vicente Montón fora testimoni en la

compra de certes finques, feta per Vicente Llaudes, besavi d'Úrsula, en 1789 i 1792, segons es veu en el llibre *Títulos de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término de El Genovés, 1789-1898, libro nº 69*.² Malgrat que desconeguem el nom del seu avi matern i si era parent de l'esmentat velluter, pensem que dita filiació és plausible i molt probable.

JRMP

FLORA O LA ALEGORIA DE LA PRIMAVERA

151 x 70 x 70,5 cm.

Pedra marés esculpida.

C 1800.

Antiga Glorieta de Xàtiva. Museu de l'Almodí

Una escultura femenina, asentada firmemente sobre sus dos pies, nos mira directamente, impertérrita, llevando en su cabeza un gran tocado de hojas y flores. Su peinado, condicionado por esta guirnalda, deja caer a ambos lados del cuello, sin llegar a ocultar las orejas, mechones ondulados hasta más debajo de los hombros, mientras que dos trenzas nacen desde el centro trasero de la parte alta del tocado cayendo hacia la espalda, por encima de las flores y hojas, para de nuevo curvarse hacia el interior formando una doble u y ocultarse así tras el trenzado formando un bello recogido de estilo francés del siglo XVIII.

Un corpiño, liso, resalta las formas de su busto, y una tela en plegado helicoidal remata la curva del escote y da paso a las mangas, de tres cuartos, abullonadas, que dejan al descubierto parte del brazo derecho hasta donde se interrumpe por la pérdida de la mano, así como el brazo izquierdo, desaparecido casi en su totalidad. De su cintura nace una falda larga hasta más allá del límite de los pies, lo que provoca plegados en la tela que se arremolina entre sus pies, descalzos, de los que solamente sobresale la parte de los dedos. Los brazos se unen en dirección a su cadera izquierda, donde sostendrían un cesto de flores, roto y en bastante mal estado, motivo por el que hoy descansa sobre el pedestal, y recogen el principio y fin de un gran manto rematado por una elegante, aunque muy desdibujada, cenefa de

roleos, y que cubre su hombro izquierdo y, al llegar a la espalda se abre en su totalidad cubriendo la parte posterior de la figura; su parte inferior cae hasta el suelo formando una pequeña cola, mientras que la superior rodea la cintura marcando la cadera con un volumétrico pliegue y sube de nuevo para ser recogido bajo el cesto floral.

Con los plegados y recogidos de los ropajes el artista consigue dotar a esta obra de un sutil movimiento: la postura de los brazos desplaza el centro del punto de vista hacia la cesta de flores creando un juego de diagonales con el brazo y el plegado del manto.

En algún recoveco formado por el plegado de la falda descubrimos una capa superior policromada, lo que indica que la escultura se encontraría recubierta de algún material pictórico, pero la tonalidad blanquecina de estos restos indica que más bien se trataría de una mano reparadora que escondiera el mal estado en que se iría encontrando, un remedio temporal que disimulara su deterioro y recubriera su aspecto del color natural de la piedra originaria.

Tras esta recia escultura de mujer, envuelta en ropajes de plegados al más puro estilo barroco, se nos presenta a Flora, o también Alegoría de la Primavera.

Es por tanto esta representación la herencia de lo que la historia del arte ha tenido a bien legarle como atributos propios: el peina-

do adornado con guirnalda de hojas y flores, el cesto de flores apoyado en la cadera, y el manto con el que cubriría de colores los ocrez dejados por su antecesor, el invierno.

Flora no sólo es la divinidad de las flores sino de todo cuanto florece, diosa de la primavera, de los frutos y de cuantas esperanzas vienen simbolizadas en la flor. Es en *Los Fastos* de Ovidio, calendario poético donde se describían las festividades romanas, donde encontramos la fuente más posible para la representación de esta divinidad. Aquí se relata en el mes de mayo cómo la ninfa Cloris, fue raptada por Céfito, dios del viento, quien la siguió y obligó forzosamente a desposarse con él. Céfito, arrepentido de su violenta actitud decidió transformarla en Flora y como regalo le ofreció un hermoso jardín donde eternamente sería primavera.

La imagen de Flora o la Primavera ha variado en estilo a lo largo de la historia dependiendo del que predominara en las sucesivas épocas del arte, pero sus atributos han perdurado, se han mantenido a lo largo del tiempo. Así vemos como en el siglo I d. C. ya encontramos una representación de la Primavera, se trata de una pintura mural hallada en una casa de Stabies, ciudad cercana a Pompeya, hoy en el Museo Arqueológico Nacional de Nápoles, donde una bellísima mujer, de espaldas, con su rostro de perfil y coronada con la característica guirnalda, esparce las flores que lleva en un cesto y acompaña su vestimenta con un largo pañuelo.

También en el mosaico del Triunfo de Neptuno, procedente de La Chebba, hoy en el Museo del Bardo, descubrimos en una esquina la alegoría de la primavera, en este caso desnuda, pero ya en esa postura de brazos juntos sosteniendo un cesto alargado a modo de cornucopia sobre la cadera izquierda, así como de nuevo el pañuelo y el tocado de flores.

Y si seguimos buscando representaciones

de esta divinidad hallaremos sin duda la escultura romana de Flora del Museo del Capitolio en Roma, la del Museo del Prado de Madrid, o la que Francisco Primaticcio fundió para la tumba de Enrique II en San Dionisio de París. Si, por otra parte, nos fijamos en el arte pictórico no podemos pasar por alto la grandiosa representación de la diosa pintada por Tiziano (Galeria Uffizi), ni la famosísima Alegoría de la Primavera de Botticelli, donde aparece Flora en su máximo esplendor, cubriendo de primavera toda la escena con ese manto floreado lleno de dinamismo.

En todas ellas, como ya hemos comentado anteriormente, vamos a encontrar la guirnalda como tocado en el pelo, las flores en la mano o en una cesta, y el metafórico manto con el que transforma el triste paisaje invernal.

La obra que nos ocupa se hallaba ubicada a la intemperie, en los jardines de La Glorieta de Xàtiva, causa por la que no se encuentra en

muy buen estado de conservación, pues, la piedra de Barxeta, según Ventura Pascual¹, no ha podido resistir el paso del tiempo y sus inclemencias, lo que le ha conferido el color grisáceo que hoy la recubre. Sea como fuere, bajo ésta singular pátina descubrimos una escultura de calidad, una robusta imagen de la Primavera que consigue plasmar no sólo la belleza de esta estación en sus rasgos físicos más agradables sino también su intrínseco carácter de ‘Madre Flora’², leit motiv por la cual todo florece.

Esta alegoría estaría acompañada por las esculturas de las otras tres estaciones restantes, estío, otoño e invierno, de las que desafortunadamente sólo ha perdurado la de la Primavera, y que contribuirían a dar un aire romántico al jardín de la Glorieta, el más antiguo situado en la Alameda de Xàtiva y que descubrimos en otra obra de este catálogo, el Retrato ecuestre de Úrsula Llaudes, donde incluso apreciamos al fondo una de las alegorías perdidas. Cada una de ellas estaba asentada sobre un pedestal recubierto de mármol rosa de Buixcarró donde se leían unos versos, rela-

tivos al motivo alegórico que representaban, escritos por Don Pedro Pichó Riu³, director del nuevo establecimiento de estudios que se inauguró en la ciudad el 26 de julio de 1799, presbítero y catedrático de elocuencia, eminente orador, director también del seminario patriótico de la Gobernación de San Felipe, así como de su estudio de primeras letras, latinidad y elocuencia. Estos versos, en el caso de la alegoría que nos ocupa, decían así:

“Favonios bonancibles, / alboradas alegres / paz y risa y fragancia / en el campo y vergeles, / blanco calor de vida, / que entre lozanas mieses, / mil flores desarrolla / de púrpura y de leche, / son dones de mi mano, / ¡oh, vega setabense! / en ti yo los prodigo, / mi morada tú eres.”

Elocuentes palabras puestas en boca de Flora quien no puede más que elegir la ciudad como su casa, exaltando al mismo tiempo a la primavera y a Xàtiva, ciudad tan maravillosa que podía albergar en sus jardines la morada de los dioses.

JRMP

¹ Pascual Beltrán, Ventura. *Las cuatro estaciones de la Glorieta*. Libro de Feria de Xàtiva, 1954.

² Lucrecio, *De Rerum Natura*: Vienen la primavera y Venus, / y el chico de Venus, el heraldo alado, aparece primero, / y dura sobre las huellas de Céfiro la Madre Flora, / arpejando los caminos antes de ellos, llena todo / de colores y olores excelentes.

³ La fuente de donde se extrajo la transcripción de estos versos, un folio escrito a mano por D. José Blasco Piñana y transcrito por Ventura Pascual en el artículo mencionado anteriormente, atribuye la autoría a un tal Francisco Pichó Riu, no sabemos por tanto si el autor fue D. Pedro, director del seminario, o por los apellidos quizás un hermano suyo.

ESQUINES, ORADOR GREC

Base, 46.5 x 27.5 cm ; altura, 137.5 cm; amplària màxima, 51 cm

Marbre esculpit

C. 1810

Família Llaudes. Madrid.

Col·lecció particular. Alcoi.

Tallada en un únic bloc de marbre blanc es representa la figura d'Esquines com una escultura de volum redó i de marcat estil clàssic. Sota una túnica de perfecte plegat amb la disposició més senzilla, és a dir, la d'un orador etrusc, on la toga creua el pit al través, apareix sota el braç dret i cau obliquament sobre el muscle esquerre. Només es deixa al descobert els peus, calçats amb sandàlies (calceus) i l'altura del pit, el coll i el cap, ambdós imbuïts de l'aspecte enèrgic que té tota la figura.

La frontalitat es trenca al corbar el braç esquerre cap a l'espatlla on s'arplega la toga, el rostre girat que ens mostra de perfil, i la cama dreta en contrapposto, la qual cosa aconsegueix dotar l'escultura d'una subtil corba praxiteliana. El cabell, d'acurats rulls, escàs a la zona occipital, juntament amb la barba, espessa i perfectament retallada, mostren un personatge en plena maduresa viril i, a pesar de la falta d'una expressió clara al rostre, per un altre costat quelcom característic de l'escultura clàssica, no per això disminueix l'elegància de la peça.

Esta escultura és una còpia exacta de la que es troba al Museu Arqueològic de Nàpols, procedent de la ciutat d'Herculano que, alhora, és la reproducció d'un original grec, ja perdut, de finals de segle IV a.C.

Esquines va néixer en Atenes, cap al 393 a.C. i va morir en Samos al 314 a.C. i va arri-

bar a ser un dels deu oradors àtics de l'Antiga Grècia. Fill d'Atrometos, mestre, i de Glaucotea, sacerdotessa dels misteris, fou educat pel seu pare al qui va arribar a ajudar en l'escola i, després de diferents oficis com actor, escrivà, soldat o empleat a un gimnàs, fou secretari d'Aristofonte i Eubulo. Però no fou fins després de l'expedició contra la illa d'Eubea quan va començar a ser conegut a l'escena política, especialment per la seua aferrissada defensa de la pau.

Així és com arribà a convertir-se en orador i es va situar al costat de Demòstenes, amb qui va rivalitzar, duent aquesta rivalitat al màxim exponent en els esplèndids discursos que ambdós pronunciaren en el procés anomenat 'de l'ambaixada', i que havia iniciat ell a l'oposar-se a què li'l concediren al seu major opositor, l'esmentat Demòstenes, la Corona d'Or pels seus distingits servicis a l'estat. Esquines va eixir malparat en este procés ja que Demòstenes el feu fora de l'escena política fent-li fins i tot perdre el dret a parlar en públic. Per estos motius, Esquines va haver d'abandonar definitivament Atenes i acabarà els seus dies a Samos, on va morir a l'edat de seixanta-cinc anys, aproximadament.

L'obra que ens ocupa es trobava situada al centre del pati de la Casa Llaudes de Xàtiva i ve a enllaçar amb el gust neoclàssic que s'instal·la a la nova classe burgesa de principis

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

de segle XIX, expressió de la seua comprada noblesa, i com a conseqüència, de distinció de cara a la societat que l'envolta i l'observa. Fou portada des de Madrid al principi de la dècada dels 70 juntament amb la resta de mobiliari que havia sigut traslladat i que va tornar al seu lloc d'origen.

En principi, la peça fou col·locada en la planta noble de la casa, en la fornícula central d'un moble encarregat expressament per a ella, fins què, cap a 1980, fou traslladada al centre del pati, on va quedar instal·lada fins el mes d'agost del passat any 2007, per contemplar els últims trenta anys de vida de la casa Llaudes, conferint a l'entrada la reminiscència clàssica d'un esplendor llunyà en el temps.

JRMP

ESCUT DELS TÀRREGA

102 x 68 x 41 cm

Pedra esculpida

C 1750

Casa dels Tàrrega del carrer Montcada

Museu de l'Almodí. Xàtiva

Escut de pedra tallada procedent de la Casa dels Tàrrega del carrer de Montcada, front a l'església de Santa Clara. Du timbre marquesal sobre tarja guexada i enrotllada a la part superior, vorejada d'una ornamentació vegetal en forma de volutes a cada banda, a dalt i a baix, com una garlanda continguda de fulletes imbricades. La zona inferior de la tarja s'adorna amb un ramell de flors i fruits enganxats per una tela als extrems de les volutes. L'artificiosa composició del ramell recorda les ornamentacions emprades en la ceràmica arquitectònica seriada.

Te deu quarters. El del centre partit en dos amb les cadenes de Navarra i dos lleons passants encadenats a un arbre, de llinatges que ignorem. El de la punta dreta és un gall i el de la sinistra una mà, que han de ser els blasons dels llinatges xativins dels Ripoll i els Maiques. Els altres quarters plantegen interpretacions interessants: el de l'àguila bicèfala coronada i l'arbust, que veiem repetit, un d'ells en el quarter en cap i l'altre en el flanc sinistre, són les armes dels Tàrrega, mentre que el quarter tallat per una barra amb tres cors, que igualment està repetit a dreta i esquerra de l'escut, no sabem a quin llinatge representa. No obstant, al Museu de l'Almodí es conserva altre escut de la família Cebrià amb la mateixa figura tallada de sinople amb els tres cors

en camp d'or, que pertanyia a la casa dels Cebrián –Salvador.

Pensem que la duplicació de les figures podria estar relacionada amb un doble enllaç familiar, i com trobem que Jacinto Tàrrega Salvador va casar en 1687 amb Inés Salvador Tàrrega, el quarter dels cors seria dels Salvador, perquè és igual al del segon cognom del de la Casa des Cebrià, tot i que no coincideix amb les armes que empren altres branques conegudes de la família Salvador. Fill de Jacinto i Inés seria Joaquín Tàrrega Salvador que va casar amb Victoria Albero Aparici. Ell va morir el 1764 i l'esposa el 1780.

A partir de 1756 troben a Joaquín Tàrrega vivint al carrer de Montcada, per la qual cosa pensem que seria per aquells anys en que es va posar a viure, quan encomanaria l'escut.

Quan el 1978 el Ministeri de Cultura va autoritzar l'enderrocament del palau, va posar com a condició que es conservaren els ferros dels balcons i l'escut –uns criteris parcials i anecdòtics molt discutibles–, per col·locar-los en l'edifici que havia de construir-se en el solar resultant. Per complir amb dit requisit haurien d'haver desfalcat i retirat els ferratges de la zona de l'enderrocament, cosa que no es va fer, pel que els ferros quedaren esclafats i destruïts pels enderrocs dels murs de càrrega de la façana. L'escut, no obstant, va desaparèixer.

Quatre anys després, en iniciar-se les gestions per a la nova construcció sobre el solar, el ministeri va exigir a la propietat que presentara l'escut, "como condición ineludible a la autorización del proyecto de nueva edificación", exigència que va fer aparèixer, sobtadament, l'escut desaparegut, que havia estat tots eixos anys enterrat al mateix solar, i es va dipositar al museu. El 1988, la comunitat de propietaris del nou edifici va demanar la devolució de l'escut per col·locar-lo en la façana,

però l'Ajuntament va exigir el compliment de les condicions imposades pel ministeri, entre les que estava la de reposar els ferros dels balcons, condició que no es podia dur a efecte atés que els originals estaven destruïts i el cost de fer-ne rèpliques no era assumible. Finalment, davant "la evidente contradicción que su estilo produce con la fachada resultante" la comunitat de propietaris va fer donació de l'escut per al museu.

MGB

PATI DE LA CASA LLAUDES

Francisco Climent Mata

74,5 X 60 cm

Oli sobre tela

1944

Museu de l'Almodí

Tres arcs carpanells serveixen de línies divisòries entre els espais que conformen el pati marcat per un ritme altern de llums i ombres que ressalten la profunditat d'aquesta entrada.

Al fons de la composició es situa el jardí, il·luminat per la llum diürna, amb rosals grocs i rosats, i lliris d'un blau anyil, tots ells en ple apogeu primaverat, i tancat per un reixat de forja que culmina en una decoració radial adaptada a l'arc de pedra. Es delimita així entre els arcs un plànol d'ombra que de nou s'obri a la claredat del pati. La llum zenital que cau sobre l'empedrat separa aquest en dos meitats quasi exactes, i al mig, els tests de fang amb plantes, que el sol dibuixa en distintes tonalitats de verds, anuncien el jardí al què donen pas, ocultant la base del segon arc carpanell. A la banda esquerra, sobre el brocal d'un pou de pedra, descansen un poal metàl·lic lligat a una corda que puja fins a la corriola i descendeix de nou, i una planta que esquitxa de color verd els ocres que predominen als murs. Seguint la línia de carreus de pedra que li marca el brancal dret, una heura s'atreveix a enfilarse sobrepasant la imposta de l'arc fins a la biga de fusta que marca l'altura des d'on comença la planta noble.

La llum del sol, obliqua, avança cap al primer terme i ocupa el pilar dret del primer carpanell, sobre la imposta del qual es col·loca

un fanal que guanya el centre. Aquest espai, de nou en l'ombra, delimita l'entrada a la qual s'obrin dos balcons sobre sengles portes.

Els altres tres balcons interiors que permet veure la composició estan a l'altura de la planta noble que s'obri al pati. D'ells, el central es troba ocult darrere d'una persiana blava tirada fins avall per fora dels barrots.

L'obra fou pintada en 1944 per l'artista xativí Francisco Climent Mata (1894-1964) que va estudiar en l'Escola Superior de Belles Arts de Sant Carles de València i en la d'Arts i Oficis de Barcelona, on amb 17 anys va guanyar el Premi de Paisatge de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi. En 1912 es va graduar com a Professor de Dibuix a València.

Climent, com la majoria dels pintors locals, es va sentir inspirat pels paisatges de Xàtiva, pels seus idíl·lics racons, entre els que destaquen els patis de les grans cases, que en temps passats havien sigut residència de nobles, i que oferien un perfecte joc de llums i ombres, amb plantes, arbres i en ocasions fonts o viviers. Aquests motius els trobem també en altres pintors locals coetanis com Joaquim Tudela o José Guiteras, cadascun sota la seua particular manera de pintar. D'arrelada fama en la ciutat, va arribar a ser l'autor de quatre cartells per a les festes d'agost, la *Fira*, els dels anys 1927, 1935, 1950 i 1951 en els que denota eixe

gust, quasi obsessió, per plasmar el paisatge de la seua ciutat natal, introduint llocs característics com el Castell, l'Església de la Seu o, fins i tot, el perfil nocturn d'una ciutat en festa. Encara que aquests cartells no es van acomodar al gust dels seus contemporanis, acostumats a un altre tipus de composicions, Climent no va desmerèixer el seu bon quefer. En les obres com la que tenim davant, el pintor, pròxim a Guiteras pel que fa a l'estil, utilitza l'herència deixada pels impressionistes de traços ràpids que donen agilitat i dinamisme a les seues obres, però sobre una composició prèviament estudiada i dibuixada. Pinzellades que suggereixen les formes sense delimitar els volums a la perfecció, jugant amb les tintes planes alhora que una gran paleta cromàtica li serveix per a atrapar la brillant llum de la ciutat.

En aquesta obra, dominada pels ocres i els verds, fa gala d'un bon coneixement de la perspectiva, així com de la composició creant espais amb un marcat joc de llums i ombres que distribueix perfectament l'espai concedint profunditat al lloc representat.

Francisco Climent ens deixa doncs, no només una bona pintura, sinó també un testimoni de com es trobava el pati de la casa Llaudes a mitjan segle xx. Cal destacar-lo, potser no pels elements que hi trobem, com el pou o el fanal, sinó més be per aquells que encara es troben absents, com la font de marbre rosa d'un sol brollador que es veuria posteriorment al costat dret com si d'un contrapunt del pou es tractara acompanyada per alguns taulells del segle xviii, o la majestuosa figura de marbre d'Esquines que, procedent de Madrid, va dominar el centre molts anys després.

Climent ens obri la mirada a una casa repleta d'història, s'introdueix discretament en la intimitat del pati principal, testimoni-ant un temps passat en què les portes de les cases estaven obertes de bat a bat, sense cap temor, a l'aguait d'atrapar les mirades furtives, apel·lant al transeünt amb la seua frescor conservada entre carreus, i així, des del llin- dar, immortalitza l'essència d'un present que només queda ja com un record, com a part de la història privada de Xàtiva.

JRMP

MAPA DELS REGNES DE VALÈNCIA I MÚRCIA. 1762

Edició de l'*Atlas d'Espagne et de Portugal*.

Giacomo Cantelli

Madrid, Tomás López, 1762; Paris, Julien, 1762 (1^a ed.: Paris, 1698)

Jean Baptiste Nolin (editor)

565 mm x 450 mm

Casa Llaudes, Xàtiva. Avui en una col·lecció particular.

Sota la precisió que aconseguí la cartografia francesa es representa el mapa dels Regnes de València i Múrcia a una escala pròxima al 1:732.100 i amb un detall en la descripció de la costa, els rius, els relleus així com en la situació de les ciutats que, fins i tot, pot arribar a sorprendre.

Des de *Penaroya* al límit nord fins a *Portillo* al sud es realitza un recorregut detallat de la geografia valenciana i murciana, sense deixar de banda, encara que amb menys detall, les veïnes Granada, Castella i Aragó, així com els accidents costaners del golf de Cartagena, d'Alacant o de València, les illes Balears, les de Mallorca, Menorca i Eivissa, "*y sus pequeñas vecinas*", les Columbrets (Moncolobrer). Tot sobre un mar Mediterrani solcat per 4 caravel·les i delimitat per la característica costa acolorida en blau als mapes, que juntament amb altres colors, eren utilitzats per a diferenciar badies, caps, zones perilloses, bancs o esculls, així com per tal de fer la separació dels regnes descrits.

A l'angle superior esquerre una cartella orlada amb garlandes i elements daurats, a l'igual que dos figures a mode de cariatides que sostenen els escuts dels regnes de València i Múrcia, emmarquen la llegenda on es conté el títol, l'autor, l'editor i el lloc d'edició. Els dos idiomes en què aquestes dades s'oferei-

xen: francès i castellà, es troben separats per una línia vertical daurada rematada per l'escut que uneix als regnes de l'Atlas en què esta obra s'inclou, els de *l'Espagne*. Aquest bilingüisme es repeteix en tots els noms principals de subdivisions territorials, el francès ressaltat en majúscules i en minúscula el castellà o, en certes ocasions, i en lloc d'aquest, el llatí amb la seua nomenclatura corresponent.

Les illes Balears, sota l'epígraf de "*Reino e Islas de Mallorca*", es col·loquen dins d'un quadre, situat a la part inferior dreta, i d'aquesta manera poder ésser representades sense minvar per aquest motiu l'escala.

Els accidents geogràfics també apareixen descrits, els rius sota els seus acolorits cabdals, i l'orografia per muntanyes de perfil. Els nuclis de població més significatius es ressalten amb una marca roja al costat del nom, marca que no té la ciutat de *Xàtiva et Setabis* però sota la qual es denominava la tenència compresa entre el Govern de València i el d'*Origuella*, dominant la *Lieutenance de Xàtiva* tot el cap central de la costa valenciana.

L'explicació de les senyals (*marques*) i les escales (*échelles*), s'expressa en milles italianes i llegües comunes espanyoles i franceses, i s'emmarquen, la primera per una senzilla clau col·locada a l'esquerra i la segona per unes altres dues més, unides a la part superior en un

línia que pren forma vuitavada al seu centre. Aquestes mesures de proporció són les que delimiten el gravat amb un marc groc on s'expressen les direccions cardinals i els números i lletres de divisió que quadrangulen tot el mapa, a excepció del rectangle on s'hi inscriuen les Illes Balears.

L'editor d'aquest mapa, el també gravador Jean Baptiste Nolin (1657-1725), fou nomenat geògraf del Rei de França en 1693 i juntament amb altres coneguts cartògrafs com Delisle o Robert de Vaugondy, representa la màxima expressió de la qualitat i precisió de la cartografia, afavorida pels avanços de la ciència astronòmica, i donen un pas endavant respecte als seus antecessors holandesos, els quals cedien massa espai a la decoració i ornamentació i, en menor grau, a l'exactitud i fidelitat. Però, no van poder prescindir absolutament d'una acurada presentació, doncs van ésser utilitzades no únicament com a conselleres cartogràfiques, sinó com una peça d'ornamentació en moltes llars, conferint-li per tant l'estatus d'obra d'art.

Així doncs, en aquest segle XVIII que va deixar Nolin al seu primer quart fou quan es va completar la imatge fidedigna de França i Espanya. Tanmateix, per trobar la primera representació de les regions espanyoles entre les que figura la valenciana, hem de retrocedir

fins a 1584, data en què el famós Ortelius va incloure el Regne de València als *Additamentos* de la seua obra més prestigiosa, *Theatrum Orbis Terrarum*.

Centrant-nos novament en Jean B. Nolin, l'edició del seu Atles d'Espanya, on apareix el mapa que ens interessa, no fou portada a terme per ell. Serà el seu fill qui, en 1762, i després d'entrar en contacte amb ell el cartògraf espanyol Tomás López de Vargas, realitza l'edició de l'*Atlas d'Espagne et de Portugal*, obra que es va poder adquirir en l'establiment de López de Vargas a Madrid, i on s'incloua aquest mapa del Regne de València realitzat, originàriament, en 1698 per Cantelli. Però dit any serà testimoni de la mort del segon Nolin editor, així doncs, l'edició definitiva de l'*Atlas* es portà a terme com una obra pòstuma en 1783.

Esta peça, que pertany a l'edició de 1762, prové de les col·leccions que es trobaven en la casa dels Llaudes del carrer Corretgeria de Xàtiva, forma part del llegat documental d'aquesta família que ha arribat fins els nostres dies, i coincideix amb el ja mencionat gust que es va difondre a la societat del segle XVIII per la cartografia que, lluny de l'interès geogràfic, s'apropava a aquestes obres en busca d'un element de luxe i decoració.

JRMP

BALANÇA DEL PLATER ANTONIO GOSALBO LLÀZER

Llarg dels braços, 18 cm

Diàmetre dels platets, 5 cm

Caixa, 2'8 x 19'5 x 6'3 cm

Fusta, ferro forjat i llautó

C 1775

Propietat particular. Xàtiva

Balança portàtil d'argenter de suport i braços de ferro forjat, a cada banda dels quals un ganxo subjectava tres filets del que penjaven els platets de llautó, que tenen encunyat al centre una flor, mentre que en un d'ells hi ha a la vora el punxó distintiu de la ciutat de València.

S'ha conservat la caixeta, de cantons arrodonits, amb els seus ganxets de tanca, però s'han perdut les planxetes de pesar, que anaven en unes cavitats *ad hoc*. Queda en la part interior de la tapa la marca d'haver tingut adherit un paper que probablement tindria una taula de peses i preus.

La conserva una família de Xàtiva que descendeix del mestre argenter Antoni Gosalbo Llàzer, i atés que el model del punxó i també la forma dels remats de la llengüeta i dels braços són característics de la segona part del segle XVIII, podem afirmar que va pertànyer a dit Antoni, nascut en 1745, de la tercera generació de platers de dita branca dels Gosalbo.

Aquest plater era tio carnal de Vicente i José Juan Gosalbo Llaudes.

MGB

BOL DE PISA BLAVA

Diàmetre, 18 cm. Altura, 4'5 cm

Ceràmica vidrada pintada amb blau de cobalt

1770-1780

Col·lecció particular. Xàtiva

A partir de la segona meitat del segle XVIII, la producció ceràmica de València es va especialitzar en la producció de taulelleria, mentre que les peces de forma de Manises es van quedar estancades, davant la competència de l'Alcora, tant en la varietat de tipologies, limitades a plats, bols i sabes, com en els assumptes decoratius, pràcticament només dos: el del pardalot i el de la clavellina.

Continuaren fabricant peces d'obra daurada que, a poc a poc, va ser substituïda per la pisa blava o la morada de manganès, en les que només es decoraven els anversos.

Aquest bol pertany al grup del de la clavellina, tractada ací de manera esquemàtica i desmaniotada, amb la mata central de la que naixen fulles i tres clavells compostats simètricament: un central superior i altres dos

laterals. L'orla està decorada amb motius triangulars que alternen en altres d'inspiració vegetal, ambdós inspirats en l'estil berain de la producció de l'Alcora de la primera part del XVIII. El vernís del fons té molt poc d'estany, per la qual cosa el seu color és groguenc. En l'anvers es noten perfectament les marques dels ferrets que col·locaven per a coure peces apilades, i en el revers són visibles les estries que deixa el torn.

A la peça li falta un tros, i està fragmentada en altres tres, convenientment restaurades. Procedeix de la casa en la que, des de 1787 fins a 1802, va viure Vicente Llaudes Sanchis, per la qual cosa considerem molt probable que fora una peça de la vaixel·la d'ús domèstic de la seua família.

MGB

AL·LEGORIA DE LA CIBELES

2,70 x 3 m, aproximadament

Pintura al fresc sobre estuc

C 1810

Sostre de l'escala de la Casa Llaudes de la Corretgeria Ampla

La tradicional escala gòtica valenciana de dos o tres tirades arrimada un angle de la casa va ser substituïda a partir del segle XVIII per escales de tres o més trams, dites a la catalana, amb ull central, inscrites en una caixa rectangular.

En el cas de tractar-se d'un edifici públic, com ara la Casa de l'Ensenyança, l'escala comunica totes les plantes, mentre que en una casa particular com el Palau d'Alarcó, la Casa d'Ignacio de Diego en el carrer de Montcada, la del seu germà Andrés de Diego en el carrer Botigues, o la de Vicente Llaudes en la Corretgeria Ampla, només arriba a la primera planta, la que habiten els senyors – en aquest aspecte sí que es va conservar la tradició valenciana – mentre que a la resta de nivells de l'edifici, normalment una andana, es pujava des de la cuina mitjançant una modesta escala de caragol, quasi sempre feta de guix.

L'estructura de les escales a la catalana necessiten cobrir e rectangle, be amb un cúpula, el que es poc freqüent, be amb una coberta plana que en ocasions s'ornamentava amb motius geomètrics i florals, o amb escenes bucòliques, amoroses o mitològiques. Així, una escala ampla, ben traçada, amb passamans i balustres de fina ebenisteria, fer ratges de bona forja, taulells ceràmics en les contrapetges i un sostre pintat esdevenia un indicador, un signe extern de la riquesa del

propietari. Aquella casa no era la d'un qualsevol sinó la d'un "*señor muy principal*".

Quan el 1809 Vicente Llaudes Gosalbo va comprar l'antiga Casa del senyor d'Estubey, la va canviar de dalt a baix, com estaven fent en les seues residències alhora els dos germans Ignacio i Andrés de Diego, tot just ascendits al mateix Olimp social.

Vicente Llaudes va encomanar a un artista fluixet que li ornamentara el sostre de l'escala. No es tractava de tenir una obra mestra, sinó, en la distància a que havia de contemplar-se, d'una aparença de luxe, de riquesa i cultura. Pensem que no hi havia llum elèctrica i per tant que l'escena era contemplada a uns quants metres de distància amb escassa il·luminació. Uns emmarcats ben traçats i unes figures retòriques cobrien l'expedient a la perfecció.

El marc rectangular que delimita l'escena és un faixó amb una orla formada per "Huits" en els que alternen figures geomètriques inspirades en motius vegetals, i als cantons hi ha uns quadres figuradament superposats, com les cantoneres del marc d'un gravat. Tot dins un rigorós gust inspirat en el classicisme, que recorda les ornamentacions de la ceràmica arquitectònica i de les estores de la *Real Fábrica de Tapices* de l'estil conegut com Carles IV.

Inscrit en el rectangle hi ha un oval recercat per una cinta i una garlanda d'acant

Els Llaudes de Xàtiva

HISTÒRIA D'UN LLINATGE

continu enroscades en espiral tot al llarg del perfil.

L'escena triada és la de la Cibeles, una deessa de la Natura i de la fertilitat, la Gran Mare identificada amb la grega Rhea, protectora contra el mal, el dolor i la mort, virtuts o propietats a les que no trobem cap relació directa amb la casa, pel que pensem que l'elecció va ser aleatòria o producte de la moda.

La figura femenina està reclinada sota un arbre, tocada amb una corona de torres, símbol de les ciutats sobre les que regna. No falta tampoc el lleó, tot i que no hi ha el car-

ro que la transporta, ni duu el ceptre, però sí el *tunpanó* o tambor, darrere del Eros? o *putto* que alleta. Pel que fa al manoll d'espigues amb el que la solen representar, ací ha estat substituït per una rameta de vinya amb pàmpols i xanglots de raïm que altres dos *putti* ofereixen a un pacífic lleó.

Sense cap dubte, la composició està copiada d'un gravat perquè és igual com la pintada, d'altra mà, al sostre de l'escala de la casa de D. Andrés de Diego en el carrer Botigues (actual botiga de Sant Josep).

MGB

Al·legoria de Cibeles en casa de D. Andrés de Diego en el carrer Botigues.

CUENTAS PRESENTADAS POR DN. JOSÉ MARÍA LLAUDES COMO CURADOR DE SU SOBRINO DN. RAFAEL MARÍA LLAUDES. AÑOS 1835-1848

325 x 223 mm.

Enquadernació en pergamí

1835-1848

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-35.

És el quint llibre atenent el seu ordre cronològic. Enquadernat en coberta de pergamí, té la inscripció en la seua portada del tenor literal següent: *Cuentas presentadas por Dn. José María Llaudes como curador de su sobrino Dn. Rafael María Llaudes, años 134-1848*. Porta teixell en el llom, amb la numeració 35, i la inscripció *R. Llaudes*. No duu aquest volum l'adhesiu de la *Junta del Tesoro Artístico*, pel que pensem que estaria en les mateixes circumstàncies dels altres que tampoc no el duïen.

Hi ha que dir que en la portada del llibre hi ha un error. Consta com tutor de Rafael Llaudes José María llaudes, quan en realitat era José Ramón Llaudes. Probablement es deguera a un error de transcripció.

Potser un dels llibres més interessants procedents dels Llaudes. Comença en 1835, quan Rafael Llaudes té 19 anys, per tant en minoria d'edat en aquell temps, i finalitza en 1848, quan ja és el propi R. Llaudes qui administra el seu patrimoni. Mentres tant, i seguint les disposicions testamentàries, totes les gestions patrimonials va estar al càrrec del seu oncle José Ramón Llaudes. El llibre està compostat per diverses tipologies documentals, distingint-se clarament quatre: dos expedients i un conjunt de tres cartes. El primer expedient, de 29 folis, és: *Designación de alimentos al menor Dn. Rafael María Llaudes y Meliana a petición de su tío y curador Dn.*

José Ramón Llaudes, siendo defensor de aquel Dn. Francisco Xavier Mira, y aprobación [sic] del subministro al menor de cuarenta doblones para comprar un cavallo [sic] para el servicio en el Esquadron de Cavalleria [sic] de la Guardia Nacional", de l'any 1835. El segon expedient, de 23 folis és: *"Observaciones a las cuentas presentadas por D. José Maria Llaudes de los bienes que ha administrado como curador de su sobrino y menor D. Rafael Ma. Llaudes Meliana"*, de l'any 1837. En mig del segon i el tercer expedient figura el conjunt de cartes citades, una de 1845, una sense data i una tercera de 1847, aquesta de puny i lletra de Rafael Llaudes. El tercer expedient, de 6 és: *"Manifiesto que D. Rafael Llaudes hace el 12 de febrero de 1848 de las ventas de las fincas rústicas y urbanas que posehe [sic] en la Ciudad de Játiva y su término que presenta al Ayuntamiento para la formación de la estadística [que] manda realizar por el Gobierno por el gobierno de S.M. Da. Isabel 2ª"*, de 1848.

Pensem que és un magnífic llibre perquè contempla un període crucial del XIX, i la informació del llibre ens il·lustra de les circumstàncies en les que va créixer Rafael Llaudes. El primer expedient és un document minuciós on s'explica com s'administra el patrimoni d'aquest en la seua minoria d'edat, des de les assignacions més menudes per a les despeses quotidianes, el seu manteniment mentres estudiava a la Universitat de València, fins a la

compra d'un cavall per al servei en l'Esquadró de Cavallería de la Guardia Nacional. Tot seguit, al cap de dos anys, un altre document, extremadament detallista, repassa punt per punt els comptes presentats en l'administració del patrimoni de R. Llaudes pel seu oncle, indicant-se les observacions pertinents. El tercer document és el més notable, en la nostra

opinió. Ens parla de la època nova en la que viu Rafael Llaudes, ja adult i rector del seu patrimoni. Una societat on una nova classe, la burgesia, comença a reixir d'entre les ruïnes d'un sistema caduc, l'Antic Règim. Però que mantindrà entre les seues estructures moltes pervivències del vell món.

IBD

Cuentas presentadas por
Dn. José Maria Llaudes como
curador de su sobrino Dn.
Rafael Maria Llaudes

años 1835 - 1848

ILUSTRE CASA LLAUDES. TÍTULO DE PROPIEDAD DE FINCAS EN EL TÉRMINO DE LA BARONÍA DE BARCHETA. VALENCIA

333 x 231 mm.

Enquadernació en pergami

1752-1845

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-66.

Es tracta del primer llibre, atenent el seu ordre cronològic, adquirit per l'excm. Ajuntament de Xàtiva procedent dels descendents de la família Llaudes. Enquadernat amb coberta de pergami, en la seua portada figura el títol, *Ilustre casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de Barcheta. Valencia*. Correspon als anys 1752-1845, i porta teixell en el llom amb la numeració 66, i la inscripció *Baronía de Barcheta*. Porta també l'adhesiu de l'angle inferior dret de la portada, corresponent a la catalogació feta per la *Junta del Tesoro Artístico* en temps de la Guerra Civil Espanyola, probablement de l'any 1936 o 1937, que registra la procedència de l'arxiu, *Archivo de D. José María de Castro y Arcos*, i catalogat amb el núm. 15.

Les tipologies documentals reunides, i que formen el volum, sense foliar, són molts variades. Cal nomenar documents de compra, de venda, de permuta, escriptures, rebuts justificatius de pagaments i cobraments. Les escriptures estan expedides en paper segellat, amb les firmes i signes de validació dels escrivans. Els rebuts porten la firma dels que paguen i cobren les percepcions, lloguers, compres o vendes.

Els personatges que hi apareixen són els de l'arbre genealògic núm. 9, segons la seua tipificació en el present catàleg, la dels Llau-

des Pascual. Els primers documents revelen la vinculació dels Llaudes de Xàtiva amb famílies benestants de Barxeta, i també d'altres localitats del terme, amb qui inicien una política matrimonial que durà a la concentració d'un important patrimoni rústic, a partir de les inversions de Vicente Llaudes Sanchis, i consolidat pel seu fill, Vicente Llaudes Gosalbo, figura rellevant i que ultrapassarà els resultats aconseguit per son pare, d'ofici plater. Llaudes Gosalbo tindrà l'oportunitat d'estudiar, arribant a ser *Abogado de los Reales Consejos* i, a més, alcançarà una fita política de primera magnitud per a una família procedent del món del treball, que en aquells temps s'hi coneixia com *viles y mecánicos*, en comprar una regidoria *por juro de heredad* en l'ajuntament de Xàtiva, de la que serà propietari fins la seua mort, en 1829.

Llaudes Gosalbo és el principal personatge que apareix en aquest llibre, i la seua carrera econòmica, social i política ens revela un personatge típic de l'Antic Règim, partidari del règim senyorial, i refractari a l'incipient constitucionalisme, en tant en quant gràcies a les poques oportunitats que permetia dit règim, Llaudes es va convertir en un terratinent, base de la seua posterior ascensió en l'escala social de la Xàtiva del XVIII.

IBD

Ilustre casa Llaudes
Títulos de propiedad de fincas en el
termino
de la Baronía de Barcheta
Valencia
1752 ~ 1845

JUNTA DEL TESORO ARTISTICO
A. H. N.

Procedencia Archivo de
D. José María de Castro
y Arcos.

Nº 15

TÍTULO DE PROPIEDAD DE FINCAS RÚSTICAS Y URBANAS EN EL TÉRMINO DEL LUGAR DEL GENOVÉS. VALENCIA

333 x 231 mm.

Enquadernació en pergamí

1789-1898

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-69.

Aquest és el segon llibre procedent dels Llaudes, seguint l'ordre cronològic dels sis llibres. Enquadernat amb coberta de pergamí, duu la següent inscripció en la seua portada: *Títulos de propiedad de fincas rústicas y urbanas en el término del Genovés. Valencia*, i correspon als anys 1789-1898. Porta teixell en el llom amb la numeració 69, i la inscripció *Genovés (Valencia)*. Cal destacar també l'adhesiu de l'angle inferior dret de la portada, corresponent a la catalogació feta per la *Junta del Tesoro Artístico* en temps de la Guerra Civil Espanyola, probablement de l'any 1936 o 1937, que registra la procedència de l'arxiu, *Archivo de D. José María de Castro y Arcos*, i catalogat amb el núm. 16.

Aquest és el llibre més voluminós, i està format per documents que responen a una tipologia documental variada, relatiu a les propietats de la família Llaudes en la localitat del Genovés. Hi ha escriptures de compra, de venda, de permutes, d'arrendament, rebuts justificatius. Cal ressenyar l'alternància de documentació expedida en paper segellat i altra que no ho està. A destacar els documents on consta el pagament de les percepcions que corresponien al senyor territorial del lloc del Genovés, el Marqués de Llanera i Comte d'Olocau, en concepte de drets senyorials, com el lluïisme i la fadiga, a més d'altres conceptes.

El període que abarca aquest llibre s'hi correspon plenament al temps en que Vicente Llaudes Gosalbo realitza, fins 1824, la major activitat econòmica. A partir de 1831, ja mort aquest i estant en minoria d'edat el seu nét, Rafael Maria Llaudes Meliana, havent mort prematurament son pare Vicente Llaudes Pasqual, la documentació mostra la gestió i administració del patrimoni pel tutor de Rafael Llaudes, el seu oncle José Maria Llaudes. En alcançar la majoria d'edat, Llaudes ha incrementat el patrimoni, (eliminar) ja en plena època del liberalisme de mitjans del XIX, i gaudirà de la condició de *Hacendado*, amb una activitat econòmica que ja no està subjecta a les limitacions de l'antic règim senyorial, en quant a la llibertat total de compra-venda, però que encara manté supervivències econòmiques feudals, com el pagament d'alguns drets, com el lluïisme i la fadiga.

La tipologia documental d'aquest llibre, més el de les propietats de Barxeta, dona llum sobre qüestions força interessants, com el debat historiogràfic sobre la duresa del règim senyorial valencià respecte d'altres zones en les que s'hi va desenrotllar també formes jurídiques o econòmiques dins l'entramat de l'Antic Règim, i si tingueren unes característiques més bondadoses que les que s'hi donaren en terres valencianes.

IBD

Titulos de propiedad de fincas
rusticas y urbanas en el termino
del
Lugar del Genoves
Valencia
1789~1898

JUNTA DEL TESORO ARTISTICO
A. H. N.

Procedencia ... archivo de
D. José M^{ra} de Castro
y Arce.

N° 86

ILUSTRE CASA LLAUDES. TÍTULO DE PROPIEDAD DE FINCAS EN EL TÉRMINO DEL LUGAR DE ROTGLÀ. VALENCIA

328 x 225 mm.

Enquadernació en pergami

1821

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-70.

Atenent l'ordre cronològic dels sis llibres, el de Rotglà és el tercer, i el més menut en quant al seu volum. Enquadernat amb coberta de pergami, duu la següent inscripció en la seua portada: *Ilustre casa Llaudes. Títulos de propiedad de fincas en el término de Rotglà. Valencia*, i correspon a un únic any, 1821. Porta teixell en el lloc amb la numeració 70, i la inscripció *Rotglà*. En aquest llibre no apareix l'adhesiu de la *Junta del Tesoro Artístico* que sí porten els corresponents a Barxeta i El Genovés, i el de la "Hijuela" de 1834. No sabem si aquest llibre també formaria part del total que va salvaguardar dita Junta, i no s'hi catalogaria o si romandria en l'arxiu del Sr. Castro y Arcos durant la guerra.

La documentació fa referència a les propietats dels Llaudes en el lloc de Rotglà i només en un any, 1821. És un Conveni registrat en paper segellat, i únic document del llibre. Conveni al que es va arribar després d'haver mantingut un litigi Vicente Llaudes Pasqual

amb un arrendatari seu, veí de Rotglà, en no haver pagar l'arrendament d'una terra en terme de Xàtiva, i que cultivava aquell. Al final va haver-hi acord entre ambdues parts, fent front l'arrendatari dels seus deutes pagant part d'aquestes en diners, i una altra part en terres del deutor que estaven en el terme de Rotglà, passant aquestes a formar part del patrimoni dels Llaudes.

Aquest document és rellevant en quant a la informació que facilita dels distints personatges del llinatge. En aquest apareix gestionant els interessos de la família Vicente Llaudes Pascual, mort prematurament, vivint encara són pare Llaudes Gosalbo i sent menor d'edat el seu fill, Rafael Maria Llaudes Meliana. L'any s'hi correspon justament al moment polític que l'historiografia coneix com el Trienni Liberal, que va durar ben poc, i en el que els Llaudes també tingueren un paper protagonista.

IBD

Ilustre casa Llaudes
Títulos de propiedad de fincas
en el
termino del lugar de Rotglá
Valencia
1821

HIJUELA ADJUDICACIÓN Y PAGO DE D. RAFAEL MARÍA LLAUDES Y MELIANA EN LA PARTICIÓN DE BIENES PERTENECIENTES A SUS ABUELOS D. VICENTE LLAUDES GOZALBO Y DÑA. VICENTA MARIA PASCUAL Y CHAFER. AÑO 1834

325 x 230 mm.

Enquadernació en pergamí

1834

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-16.

Es tracta del quart llibre en ordre cronològic del total dels sis llibres del Llaudes. Aquest no formava part de l'adquisició feta per l'ajuntament de Xàtiva, sinó que correspon a la donació feta pel Sr. Mariano González Baldoví, director del Museu de l'Almodí de Xàtiva. Enquadernat amb coberta de pergamí, duu la següent inscripció en la seua portada: *Hijuela adjudicación y pago de D. Rafael María Llaudes y Meliana en la partición de bienes pertenecientes a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gozalbo y Dña. Vicente Maria Pascual y Chafér año 1834*. Correspon a un únic any, 1834. Porta teixell en el llom amb la numeració 16, i la inscripció *Llaudes Gozalbo-Pascual Chafér*. Aquest és el tercer llibre on apareix l'adhesiu de la *Junta del Tesoro Artístico*, catalogat com els altres dos per dita Junta, procedent de l'arxiu del Sr. Castro y Arcos. Està catalogat amb el núm. 4. El (Interliniat) volum és diferent als corresponents a les propietats dels Llaudes en Barxeta i Genovés, integrats per diverses tipologies documentals. Està conformat per un únic document, foliat, de 176 folis.

El document, conegut com *Hijuela*, fa referència a la partició dels béns de l'herència provinent de Vicente Llaudes Gozalbo i Vicenta Pascual Chàfer, i els que li pertocaven al nét d'aquestos, Rafael Maria Llaudes Meliana, en haver mort l'hereu natural, fill d'aquells i pare d'aquest, Vicente Llaudes Pascual. En les distintes estipulacions hi figuren la nominació de

tutors tant de Rafael com de les seues germanes. Igualment s'hi expressa l'assignació de la regiduria del seu avi, que al final no podria fer efectiva Rafael, així com relació dels béns del patrimoni, tant en terres com en finques urbanes, els drets de renda i les deutes de la família.

El marc temporal del llibre, 1834, és significatiu. És l'any següent al de la mort de Ferran VII, monarca absolutista i marca el final del període conegut com la *Ominosa Dècada*, que va durar des del final del Trienni Liberal, 1823, fins 1833. És l'inici del regnat de la Reina Isabel II, en minoria d'edat, sent regent sa mare, la reina María Cristina. Fets destacables, que marcarien poderosament l'evolució del règim liberal en el huit-cents, i la pugna entre el propi liberalisme, amb els sectors moderat i progressista, que dirimien el model d'estat que substituiria el sistema d'Antic Règim. A tot el que s'afegiria, com un lastre per al desenrotllament d'un estat modern, la problemàtica suscitada pels partidaris de Carlos Maria de Borbon, que s'hi considerava el legítim successor de Ferran VII i il·legítima a la seua neboda, Isabel II. Lluita que va comportar tres guerres al llarg del XIX, desgràcia, mort i dolor per l'antagonisme irreconciliable entre isabel·lins i carlins. Aquestos últims, nostàlgics de l'Antic Règim, de l'aliança entre el "*trono y el altar*", i que no dubtaven en morir "*por Dios, por la Patria y el Rey*", com expressava el seu himne, l'"*Oriamendi*".

IBD

Hijuela adjudicacion y pago de
D. Rafael Maria Llaudes y Meliana
en la particion de bienes pertenecientes
a sus abuelos D. Vicente Llaudes Gozalbo
y Dña. Vicenta Maria Pascual y Chafer
año 1834

JUNTA DEL TESORO ARTISTICO
A. H. N.

Procedencia Archivo de
D. José Mª de Castro
u Arcos.

N.º 47

HIJUELA FORMADA A LA ILUSTRÍSIMA SRA. DÑA. MARÍA LUIS HOMPANERA Y MACUSO EN LAS OPERACIONES SUCESORIAS DE SU ESPOSO EL ILMS. SR. DON JOSÉ DE GUARDAMINO Y LLAUDES

322 x 221 mm.

Enquadrernació en pergamí

1919

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. Olim: LB-s/s.

És el sext i últim llibre atenent el seu ordre cronològic. Enquadrernat en coberta de pergamí, té en la seua portada la següent inscripció *Hijuela formada a la Ilustrísima Sra. Dña. María Luis Hompanera y Macuso en las operaciones sucesorias de su esposo el Ilms. Sr. Don José de Guardamino y Llaudes*. No porta teixell en el llom, pel que no te numeració, però sí la inscripció *Guardamino - Llaudes*. Tampoc duu aquest volum l'adhesiu de la *Junta del Tesoro Artístico*, referit al període de la Guerra Civil Espanyola.

La informació derivada d'aquest llibre ens parla d'un temps en que la família ja ha abandonat el nucli geogràfic original. Els Llaudes han emparentat amb una família d'arrels madrilenyes, els Guardamino. La tipologia documental és una "hijuela", és a dir, la partició de béns corresponent a l'herència de D. José de Guardamino y Llaudes, a qui ha sobreviscut la seua dona. En una única escriptura, s'estableixen les condicions i estipulaci-

ons dels béns que pertocuen a cadascuna de les filles del matrimoni Guardamino-Hompanera, Maria Luisa i Maria Teresa Guardamino Hompanera. Una descripció que ens revela que, apart del patrimoni valencià, la família l'amplia amb propietats en terres madrilenyes.

Estem en les primeries del segle xx, en 1919. L'ofici de Guardamino y Llaudes era el d'advocat, en la línia d'aquella burgesia liberal que, a més d'exercir la seua professió, ho compaginava amb la seua faceta de terratinent. Guardamino formaria part, probablement, d'eixe sector burgès que tant de pes va tenir entre les acaballes del segle xix i primeries del xx, i que va donar un empenta tan particular al període de la Restauració, entre 1875 i 1923. De les propietats valencianes més representatives, la família Llaudes, ara Guardamino, Castro i Arcos, continuarà mantenint la casa del carrer de la Corretgeria.

IBD

Hijuela
formada a la Ilustrisima S^{ra}
D^{ña}. Maria Luisa Hompanera
y Macuso
en las operaciones sucesorias
de su esposo el Ilms. Sr. Don.
Jose de Guardamino y Llaudes
1919

***TESTIMONIO DE HIJUELA A FAVOR DE DON PEREGRÍN GOSALBO LLAUDES,
EN SU REPRESENTACIÓN DON PEREGRÍN GOSALBO PÉREZ DE CAÑAS EN LA
DIVISIÓN DE BIENES DE D. TOMÁS GOSALBO LLAUDES***

325 x 221 mm.

Expedient relligat

1890

Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. S/s.

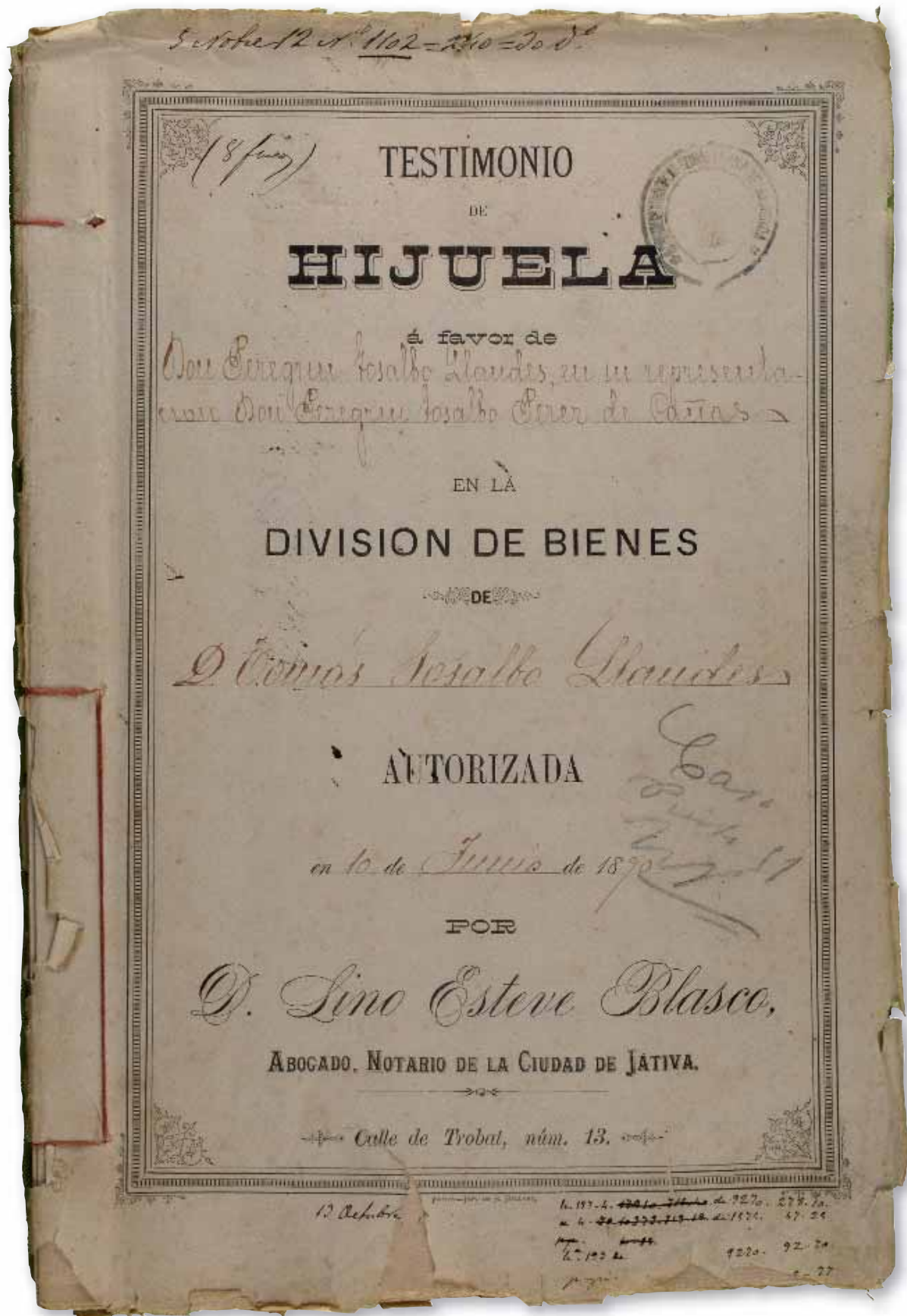
Aquest document no procedeix de l'adquisició feta per l'ajuntament de Xàtiva, sinó de donació feta per D. Mariano González Baldoví, director del Museu de l'Almodí. És una "hijuela", document legal que especificava la divisió o partició de béns d'una herència. Document formal expedit en 10 de juliol de 1890, en paper timbrat i numerat, per l'advocat i notari de Xàtiva, D. Lino Esteve Blasco, que tenia la seua notaria en el carrer Trobat, núm. 13, de Xàtiva.

La partició dels béns afectava a la branca familiar dels Llaudes descendents de Francisco Llaudes, plater, de qui tenim informació documental des de 1750. És a dir, els Llaudes Bordera-Gosalbo Llácer (Vid. arbre genealò-

gic núm. 6). Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas era fill de Peregrín Gosalbo Llaudes, nét del plater Francisco Llaudes Bordera.

El document es refereix a la divisió de béns de Tomás Gosalbo Llaudes, oncle de Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas, que, com altres exemples de la seua família, també va poder ascendir en l'escala social xativenca. Son pare, d'ofici llaurador, va sufragar els estudis de Dret del seu fill, que acabaria convertint-se en un conegut advocat de la Xàtiva de trànsit de segles del XIX al XX. La relació dels béns dels que era adjudicatari Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas, així ho testimonia.

IBD

TESTIMONIO DE HIJUELA A FAVOR DE DON PEREGRÍN GOSALBO PÉREZ DE CAÑAS Y OTROS EN LA DIVISIÓN DE BIENES DE D^a. ROSARIO GOSALBO LLAUDES

325 x 221 mm.

Expedient relligat

1904

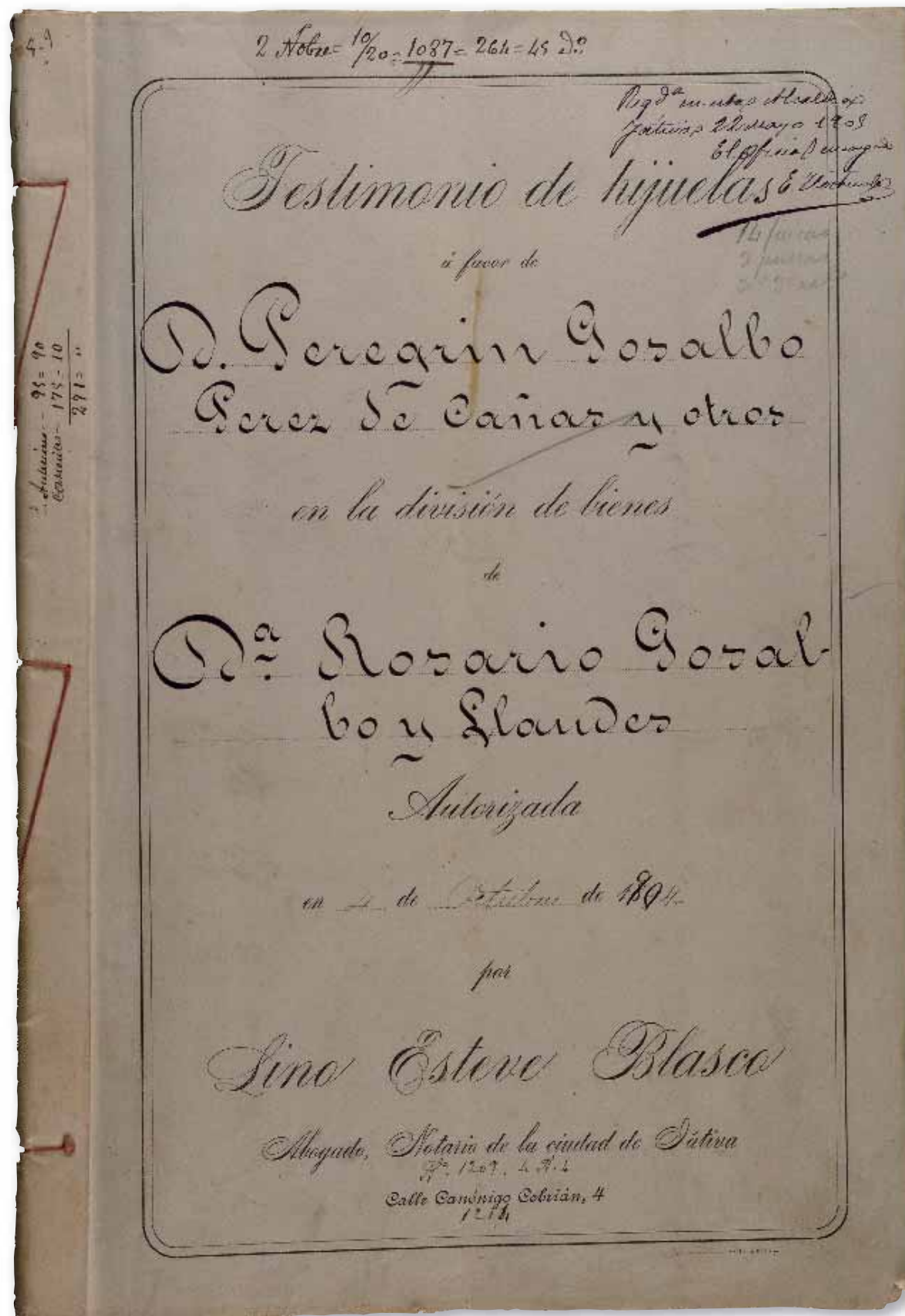
Arxiu Municipal. Xàtiva. Fons Llaudes. S/s.

Com la “Hijuela” de la Fitxa Tècnica anterior, aquest document també procedeix de la donació feta per D. Mariano González Baldoví, director del Museu de l'Almodí. És una altra “hijuela”, idèntica tipologia documental que l'anterior, formalitzada pel mateix advocat i notari de Xàtiva, D. Lino Esteve Blasco, en 4 d'Agost de 1904.

Aquesta partició de béns també afectava a la mateixa branca familiar dels Llaudes descendents de Francisco Llaudes, plater, descrita igualment en la Fitxa anterior. El document es refereix a la divisió de béns de Tomás Gosalbo Llaudes, oncle de Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas, a qui també hem ressenyat.

La relació dels béns dels que era adjudicatari Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas, així ho testimonia. En el cas de la “Hijuela” que ens ocupa, els béns de l'herència pertanyien a la tia de Peregrín Gosalbo Pérez de Cañas, Rosario Gosalbo i Llaudes. De condició soltera i morta sense descendència, la partició dels béns efectuada per Rosario Gosalbo deixava com màxim beneficiari al seu nebot, que a més era el marmessor. Cal destacar entre els béns diverses terres i un forn en el carrer Peris. A més, va llegar quantitats en metàl·lic a les persones del seu servei domèstic, així com altres quantitats a institucions religioses.

IBD

LIBRO COBRATORIO DE LA CONTRIBUCIÓN DE UN EQUIVA[LENTE], QUAL EL DE 1811, CON DESTINO A PAN Y PREST P[ARA] LA TROPA EN EL 1814, SEGÚN LA ORDEN SUPERIOR, CUYA COBRANZA ES A CARGO DE JOSEF REIG, DEPOSIT[ARIO].

315 x 225 mm.

Expedient relligat

1814

Arxiu Municipal. Xàtiva. LG-394

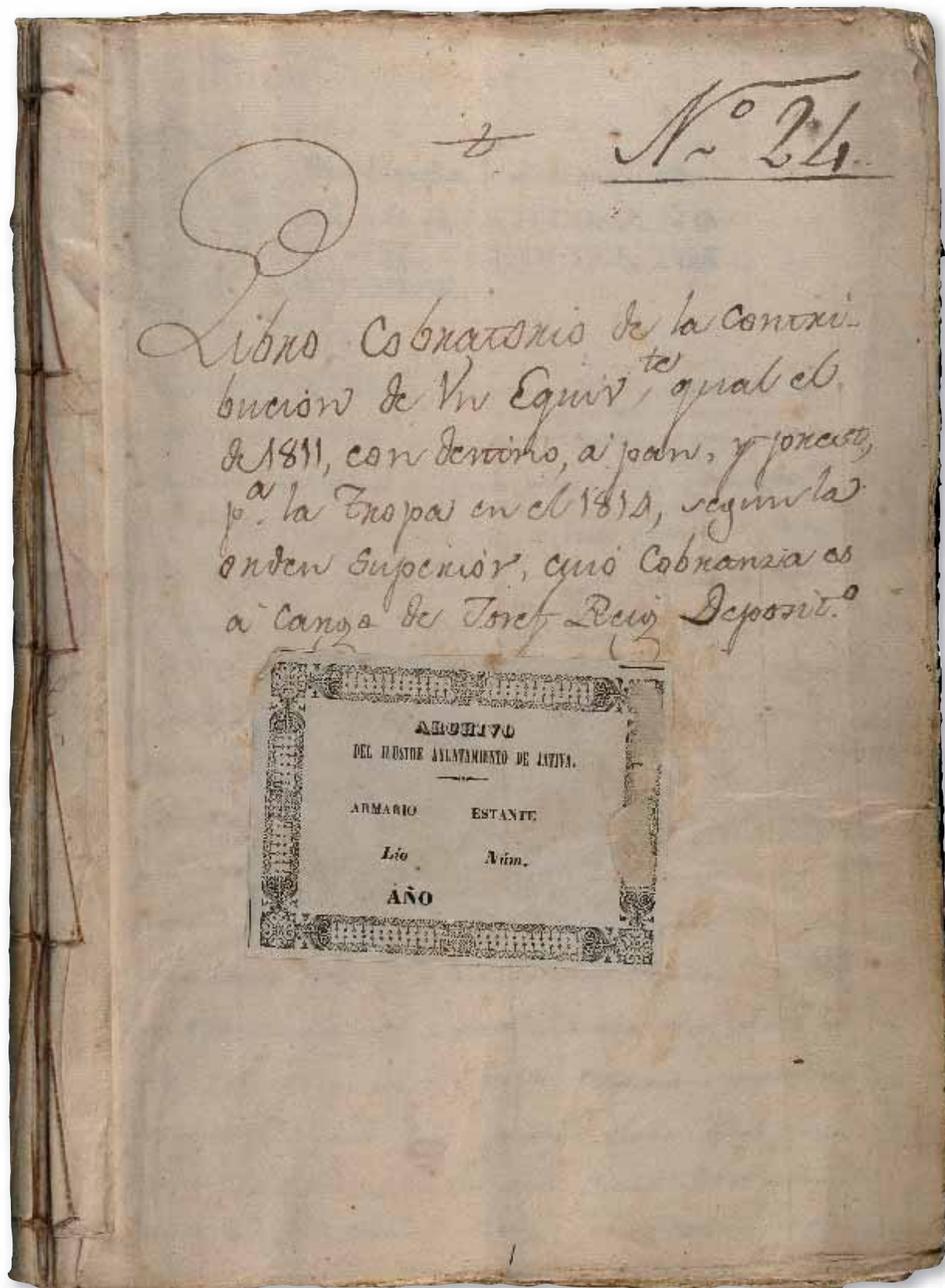
El *Libro Cobratorio de la contribución de un Equivalente* [...], fa referència a un tipus documental lligat al sistema de recaptació fiscal que imposaren els borbons, en 1715, després de la Guerra de Successió. És un expedient que s'hi conserva en l'arxiu municipal de Xàtiva, sense cobertes, relligat i sense foliar, en la portada del qual apareix la inscripció manuscrita referida, i una numeració de l'època en l'angle superior dret, el núm. 24. Hi ha també un adhesiu imprés amb la inscripció "Archivo del Ilustre Ayuntamiento de Játiva", que s'hi correspon a la catalogació feta per D. Carlos Sarthou, tot i que no figura cap informació ni números de catalogació. Comença amb dos folis de paper segellat i tot seguit, la relació dels contribuents, ressenyats per carrers.

El citat impost va rebre el nom de "Equivalente" per tal com substituïa els molts impostos d'època foral per un sol, que fora igual al valor del que se paga anteriorment. En Catalunya es va denominar "Cadastré"; en Aragó "Única Contribución" i a Mallorca "Talla". El model va ser l'equivalent o contribució estatal fixa que s'hi realitzava a Castella. El Repartiment de la quota s'hi realitzava al nivell de Regne de València, sota la supervisió de l'Intendent, qui assignava les quantitats a pagar per cada localitat valenciana.

El document que ens ocupa no és en realitat un equivalent propiament dit, on s'hi cobra l'import assignat a cada contribuent, en raó del seu ofici u ocupació. Es tracta d'un equivalent realitzat exprofesso en l'any 1814, per cobrar les quantitats pagades en l'any 1811 amb destí a "pan y prest"¹ per als soldats de l'exèrcit que combatien les tropes franceses de Napoleó. Tot i no ser la derrama anual, per a poder fer front a eixa despesa extraordinària es va utilitzar el mateix sistema. Es va poder liquidar el total, assignant la quantitat corresponent a cada contribuent, relacionats un per un, i per cases. Aquesta tipologia documental és molt important, per tal com no sols dona informació sobre els noms de les persones, sinó també d'on residien i, en molts casos, de l'ofici que exercien. Per tant, és una font documental de primer ordre per a estudiar diverses fets de l'interès dels historiadors, com ara el seguiment dels canvis de domicili d'una persona; de la seua trajectòria econòmica; o de la fortuna o béns de que disposava. Així, i en les anotacions corresponents al carrer de la Corretgeria trobem a cognoms com els Llaudes o els Gosálbo, i al carrer Sant Agustí, la contribució pagada per Vicente Llaudes Pasqual, el segon major contribuent del carrer, amb una quantitat de 394 Lliures.

IBD

¹ L'expressió "pan y prest" era el nom que se li donava a l'assignació que es lliurava semanalment als soldats per a la seua manutenció.

Excm. Ajuntament de Xàtiva
Regidoria de Cultura